

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

24. AARGANG 1935

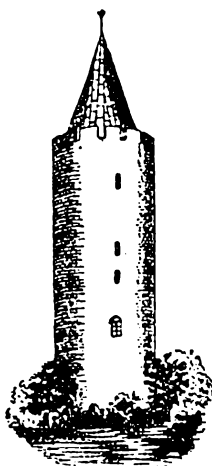

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1935

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND

FOR PRÆSTØ AMT

24. AARGANG

N Æ S T V E D
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1935

S Ø H O L M

Ved stud. jur. *Niels Sølling*, Køge.

I Stevns Herred, Magleby Sogn, et Par Kilometer øst for Magleby ligger den af Etatsraad Lindencrone i 1745 opførte Gaard, Søholm. Navnet til Gaarden laante han fra den af Frederik IV i 1716 nedbrudte Herregaard, hvis Voldsted endnu ses paa en Odde i den saakaldte Møllesø (Søholm Sø) beliggende øst for „det nye Søholm“ kun adskilt fra Østersøen ved Gjorslev Bøgeskov.

Fra Oldtidens Dage har Egnen omkring den skovomkransede Sø øvet sin Tiltrækning paa Mennesker.

I tusindvis af Stensager er opsamlet paa Søholms Marker, og i Sognet findes ca. 85 Gravhøje, heraf en betydelig Gruppe i Gjorslev Bøgeskov ved den gamle Oldtidsvejs Udspring*).

Fra Møllesøens vestlige Bred løber en Halvø ud i nordøstlig Retning, og her — som saa mange andre Steder i Landet med lignende Beliggenhed — var et fortrinligt Sted til Anlæggelse af en Borg.

Ved to Tværgrave blev Odden opdelt i en Forborg (Ladegaardsholm) nærmest Søbredden og den egentlige Borgholm yderst mod Søens Midte. I Nord og Vest ligger som selvstændige Øer, to Volde paa de Steder, hvor Borgen paa Grund af Søens mindre Bredde var mest udsat for Angreb. Graven mellem Søbredden og Forborgen,

*) Se herom Aarbogen, 1923. p. 76 ff.

der er ca. 24 Alen bred er nu delvis tørlagt; derimod er Graven mellem Forborg og Hovedborgen (28 Alen bred) saavlsom Gravene mellem sidstnævnte og de to Volde stadig vandfyldte.

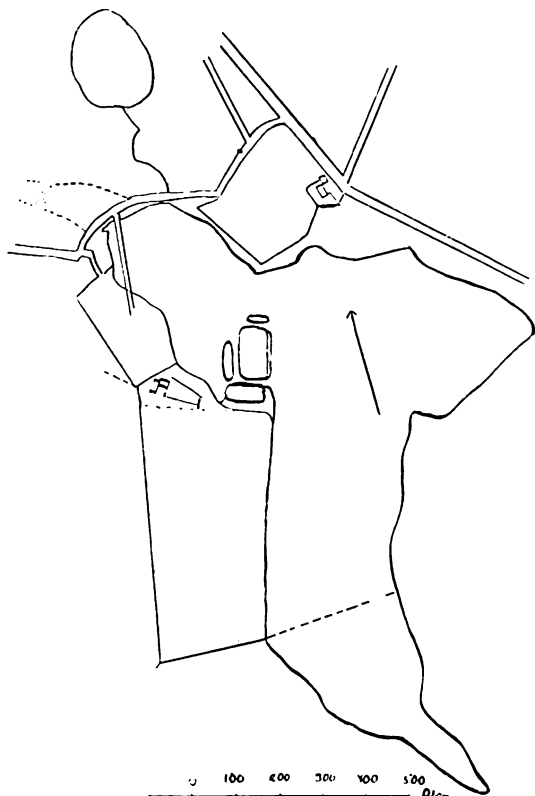
Ladegaardsholmen er 186×74 Alen og Hovedborgen ca. 21½ Gange saa stor, 250×124 Alen. Den vestlige Vold er 178×48 Alen, medens den nordlige er 22×96 Alen. Alle Maal er de af Nationalmuseet i 1893 maalte; men ved Eftermaalingen i Maj 1935 viste det sig, at Tallene stadig passer ret godt; dog at den nordlige Vold, paa hvilken der vokser et stort Træ, for Tiden næsten er oversvømmet. Størstedelen af Forborgen, Hovedborgen og den vestlige Vold er tæt bevokset med Buske og Træer.

I Matrikularkivet findes to Kort over Voldstedet, et fra 1793 og et fra 1809. Begge er meget unøjagtigt udført. Paa det ældste ses en Bygning afsat paa Ladegaardsholmen, og Søens vestlige Del er angivet som Eng. Paa det 16 Aar yngre Kort er denne Del ligesom nu angivet som Vand. Dette stemmer godt med, at Weinwich i sin Stevnsbekrivelse 1798 udtaler en Beklagelse over Søens lave Vandstand.

Ladegaardsholmen synes ingen væsentlige Bygningsrester at indeholde, derimod opfyldes Hovedholmen af meterhøje Dynger af Murgrus, der ved nærmere Efter-syn viser sig at indeholde Stykker af Mursten, Teglsten, Skiffer og glacerede Fliser i røde, grønne, gule og sorte Farver. Endvidere findes Kridtkvadre i meget varierende Størrelse. Ved Professor Løfflers Undersøgelser i 1893 henlaa endvidere en halvcirkelformet Overdel af en lille Dør eller Vindue paa Stedet. Denne er imidlertid nu fjernet og anbragt som Bænk i et Stenhøjsanlæg i Haven paa den ved Søens nordlige Ende liggende Gaard, Søgaard.

Søholm (stavet Sæholm, Siøholm, Syøholm, Szøholm, Söhollum og paa endnu mærkeligere Maader) nævnes første Gang i en Landstingsvidlise fra Aaret 1346. I hint Aar overdrog Ridder Jakob Nielsen af Magleby paa Niels Eriksens Vegne (Saltensee af Linde) sin Gaard

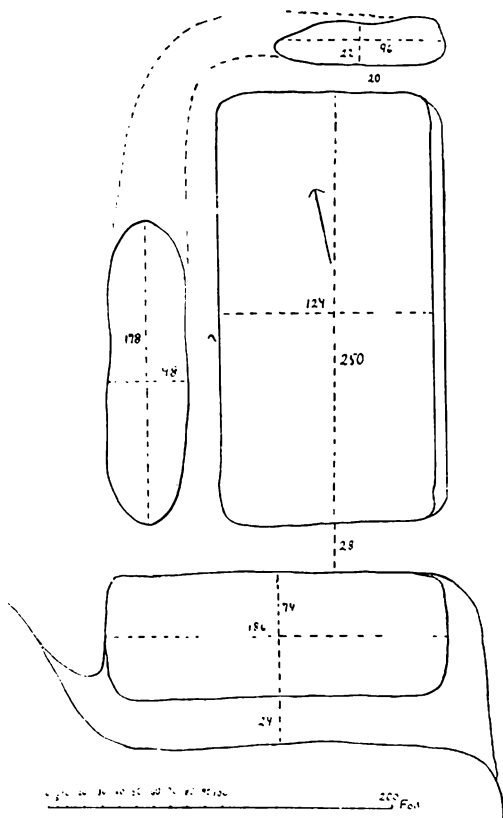
Søholm, hele Magleby, en Vind- og en Vandmølle, en Mølle kaldet Kinæsmølle m. m. til Niels Knudsen (Manderup). Overdragelsen skete i Anledning af Niels Knudsens Ægteskab med Cæcilie, Datter af Niels Eriksen, der havde erhvervet Søholm ved Giftermaal med Cathrine Timmes-

Møllesøen med Voldstedet.

datter (Abildgaard). Niels Knudsen skrev sig i Forvejen baade til Svanholm og Hørningsholm (Hørsholm). Efter hans Død i 1365 eller 66 kom Søholm dog atter i Saltensee-Slægten Eje, idet den tilfaldt Cæcilies Broder, Erik Nielsen. Han indgik Ægteskab med Ingeborg Pedersdatter Grubbe, der overlevede ham og paany giftede sig og saaledes overførte Søholm til sin anden Ægtemand, Hennike

(ogsaa kaldet Johan eller Hans) Olufsen Bjørn. I 1391 har Peder Jensen, Lodehat, Biskop i Roskilde, Besidder af Gjorslev, sammen med to Riddere forsejlet et Dokument, hvori han afhænder sin Gaard, Lykkesholm, i Fyn

Søholm Voldsted.

til Hennike Olufsen, og i 1411 berettes det om ham, at han siftede et Vikarie til Storehedinge Kirke.

Ved hans Datter Helenes Ægteskab med Hr. Steen Basse kom Søholm endelig i Basseslægtens Eje. Det var i 1416, at Hr. Basse fik udlagt Søholm ved Skiftet efter sin Svigerfader. Nogle Rettigheder maa dog have tilhørt Hr. Ridder Axel Andersen; thi ifølge et Brev af 6. Ja-

nuar 1416 overdrager han sine Rettigheder i Gaarden til Hr. Basse. Af et Tingsvidne fra 1433 fremgaar det, at hver Bonde i Herredet skulde yde til samme Hr. Basse „et godt Høns“ ved St. Niclasdag (6. Dec.) for Jul og hver St. Hansdag for Midsommer seks Lam og seks Skilling grot!

Steen Basse var sin Slægts sidste Mand og i sit Ægteskab med Helene Johansdatter Bjørn havde han kun en Søn, Jes Basse, som til Faderens store Sorg døde ganske ung uden at have sat Børn i Verden. For at hindre, at Basse-Navnet gik i Graven med ham, henvendte han sig til sin Søster, Fru Sidsel Ovesdatter Lunge gift med Hr. Ridder og Rigsraad Torbern Bille. Mod et Vederlag bestaaende af 12 Læster Korn, Søholm og andet Jordegods formaaede han Ægteparret til at opkalde en Søn efter sig. Dette skete i 1446, og allerede i 1447, før Basse endnu var død, kom det til Retstrætte om Gaarden. En Hr. Ridder Niels Knudsen paastod sig Ejendomsretten tilkendt; men ved Kong Christoffer (af Bayern)s Rettertingsdom af 6. Juli 1447 underkendtes hans Krav til Fordel for Hr. Torbern.

En af Hr. Torberns Sønner blev da ogsaa kaldt Steen Basse Bille. „Basse“ kastedes dog snart bort, hvorimod „Steen“ blev en Tradition i Bille-Slægten, hvor det har holdt sig til vore Dage.

Af Hr. Torberns mange Børn skrev baade Bent og Steen Basse Bille sig til Søholm; sidstnævnte ejede ogsaa Allindegaard. I 1504 foretog han en Udvidelse af Allindemagle Kirke og forsynede i denne Anledning Kirkens forlængde, søndre Ydermur med følgende Indskrift:

ANNO DNI [Billernes Vaaben]
MD:X:IIII DIE [Rønnovernes Vaaben]
STI OLAVI - - -
CHRISTIERNUS REX DACIE
(Steen Basse Bille var gift anden Gang med
Fru Margrethe Rønnov).

Den endelige Ordning af Ejendomsforholdene blev dog, at Søholm tilfaldt Bent Bille alene; iøvrigt fik han ogsaa Egedegaard (Jomfruens Egede)*), som var kommet i Slægtens Besiddelse gennem Moderen. I hans Tid (1488) omtales en Kapellan paa Søholm; men selvom der naturligvis har været nær Tilknytning mellem Maglebykirke og Søholm, synes ingen af dens Ejere dog at have haft Kaldsret.

Bent Bille, der omtales som en dygtig, men tillige haard og hensynsløs Person, døde 1494. Ved Skiftet fik hans to Sønner, Hans og Anders, henholdsvis Egedegaard og Søholm.

I Anders Billes Besiddelse skulde Søholm i de kommende Aar faa Borgerkrigens og Grevefejdens Rædsler paa nært Hold og vel nok opleve de mest bevægede Dage i sin over 400-aarige Levetid.

Ved Faderens Død var han kun 17 Aar gammel, og da han altsaa endnu var umyndig, kunde han ikke tiltræde sin Arv. Han blev boende paa Søholm hos Moderen og hjalp hende med Ejendommens Bestyrelse. Ved Skiftet efter Moderen († 1504) fik han en Del spredt Jordegods, som han ved Køb og Mageskifte fik samlet. Fra 1514 kaldes han sig til Søholm; men fik først i 1529 „kongeligt Domsbrev“ paa Gaarden.

Medens den skandinaviske Union laa i sine sidste Krampetrækninger, deltog Anders Bille**) ivrigt i Kong Hans' Kampe mod Svenskerne. Under Felttoget foranledigede han imidlertid nogle meget ubehagelige Stridigheder med Otto Rud, og 1508 „havde han det Uheld“ at dræbe den gamle Rigsraad Niels Hack; men ved sin Snedighed og sin indflydelsesrige Slægts Hjælp reddede han sig efterhaanden ud af de deraf opstaaede Vanskeligheder. Med Kong Hans stod Anders Bille paa meget ven-

*) Se herom Aarbogen, 1921. p. 43 ff.

**) En udførlig Skildring af A. B. findes bl. a. i Aarbogen 1914, p. 14 ff.

skabelig Fod; d. 1. December 1508 aflagde Kongen ham personligt et Besøg paa Søholm. Tre Dage senere — endnu før Udsoningen med den dræbtes Slægt — ægtede han Pernille Olufsdatter Krognos. Hun døde dog allerede 1533. I Magleby Kirke ses et Epitafium over hende*).

I Mellemtiden var Christian II blevet fordrevet, og i 1523 blev Frederik I valgt til Konge. Efter nogen Tøven gik Anders Bille over paa hans Parti og nu oprandt hans Storhedstid. Han blev Rigsraadets første Mand, Hovedsmand paa Sjælland og faktisk, da Frederik I altid opholdt sig i Gottorp, nærmest Sjællands Statholder.

Længe varede de fredeligt Tilstande dog ikke. 1534 landede Grev Christoffer af Oldenborg paa Sjælland, og gennem Køge drog han mod Søholm, hvor Anders Bille netop opholdt sig paa Vej fra sin Forlening Møen til København, hvor han skulde ordne Forsvaret. Greven, der medbragte nogle Skibskanoner, fik disse sat i Stilling og ved Beskydningen led Søholms Mure megen Overlast. Efter et Par Dages Belejring overgav Anders Bille Slottet (5. Juli 1554) og hyldede Greven paa Christian IIs Vegne. Samme Aften var der stort Gilde i Grevens Lejr, og Forholdet mellem Sejrherre og de besejrede var saa varmt, at Christian III senere mente, at det Hele havde været aftalt Spil.

Aaret efter blev Søholm paany hjemsøgt. Anders Bille var da fangen i København, og hans Børn, Fru Ermegaard og Bent sad hjemme paa Gaarden. Som Befalingsmand var indsat den meget betroede Foged Oluf Svenske. Denne Gang var det en af Grevens Folk, den raa Bastian v. Jessen, der aflagde Besøg. Egentlig maatte han jo være Anders Billes Forbundsfælle; men uden smaaligt Hensyn hertil blev Gaarden, — uden at noget egentligt Forsvar havde fundet Sted — plyndret. I sit Brev til Greven af 10. Marts 1535 skildrer Anders Bille

*) Beskrivelse og Billede findes i Nationalmuseet: „Danmarks Kirker“ Hæfte 3, p. 381.

Forholdene saaledes: „.....men derover giver jeg Eders Naade tjenstligt til kende, at B. v. Jessen har ladet bortfjerne fra min Gaard Søholm Skyts og Krudt, mine Harnisker, mine Heste, nogle Kister med Breve, Sølv, Penge og andet, som tilhører mig og mine fattige smaa Børn, og dertil har han i Køge frataget min Søn, Bent, 350 Mark og 28 Gylden i Guld og Joachimsdalere, som jeg befalede at sende hid til mig at betale min Fortæring og min Gæld og andet Nødtørft til mine smaa Børn!“

Noget større Indtryk har Brevet næppe gjort paa Grev Christoffer; men da Lybækkerne efter Slaget ved Øxnebjerg samme Aar maatte vige for Christian III, havde Anders Billes Beklagelser over Bastian v. Jessen ogsaa mistet deres Baggrund.

Heller ikke Christian III kunde dog være Anders Bille gunstigt stemt, han havde jo i sin Tid aabent hyldet Christian II. Som Straf mistede han derfor saavel sine Embeder som Søholm, der blev givet til Sigvard Grubbe. Gaarden stod dog ubeboet, og i Efteraaret maatte Chr. III skrive til Præsten i Magleby om at sørge for Høsten; men Kongen fremhæver, at Bønderne under Arbejdet maa holde sig selv med Kosten, da der ingen Husholdning var paa Søholm.

I 1536 kom Anders Bille hjem til Danmark igen efter en Tid at have været holdt fangen i Mecklenborg, hvortil han var blevet overført fra København. Inden længe kom der en Forsoning i Stand med Kongen, og Søholm blev tilbagegivet ham. Gennem Ægteskab med den rige Anna Lykke fra Hverringe fik han Kompensation for sine Tab under Krigen, og endnu engang formaaede han at skaffe sig Sæde i Rigsraadet, og fra 1540 og til sin Død var han igen Lehnsmand paa Møen. Stegehus, som under Krigen var blevet jævnet med Jorden, rejste sig imidlertid aldrig mer, og i Modsætning til tidligere boede Anders Bille nu næsten til Stadighed paa Søholm. som vel nok har faaet en grundig Istandsættelse.

Kort efter sit andet Bryllup har Anders Bille iadet

udføre den nu i Magleby Kirkes Kor staaende Gravsten over sig selv med begge sine Hustruer*), og i 1555 blev han stedt til Hvile under denne Sten efter sit begivenhedsrige Liv.

Søholms næste Ejer blev Sønnen Frands Bille. Ved Syvaarskrigens Udbrud blev han Underadmiral under Peder Skram; men allerede i Krigens første Aar (1563) faldt han for en svensk Kugle ved Øland. Gaarden tilfaldt derefter hans Søn, Erik Bille, der ejede den til sin Død, 1592. Da han ikke efterlod sig Børn, blev det hans Søskendebarn, Anna Rosenkrantz, gift med Frantz Rantzau (faldet ved Varberg 1612), der arvede Søholm. De ligger begge begravede i det omkring Aar 1600 til Magleby Kirke opførte Kapel for Søholms Ejere. Prædikestolen sammesteds er forsynet med en Indskrift, hvoraf det fremgaar, at Fru Anne i 1614 lod den staffere „paa hendes egen Bekostning“.

Ved Fru Anne Rosenkrantz Død fik Datteren. Sophie, gift med Mogens Gyldenstjerne, Søholm, og her døde hun 17. Februar 1675 i en Alder af 84 Aar. Allerede i 1669 havde hun dog skødet Gaarden til Geheimeraad, Assessor i Højesteret og Statskollegiet, Morten Skinkel (Schinkel), gift med Anna Carissius. Under Christian V, hvem Skinkel havde lært at kende paa Rejser i Udlandet, var han hurtigt steget til de anførte Embeder; men paa Grund af sine Intriger blev han fjernet fra Hovedstaden. Efter en Tid at have været Amtmand paa Koldinghus, hvor han ogsaa gjorde sig umulig, vendte han med en kongelig Pension tilbage til Søholm.

Pengene kunde dog ikke slaa til for ham; han kom i stor Gæld og pantsatte efterhaanden meget af sin Ejendom. Gaarden blev ikke vedligeholdt og forfaldt mere og mere. Enden blev, at han maatte sælge, og i Begyndelsen af 1679 indledte han da ogsaa Forhandlinger med Dronning Charlotte Amalie angaaende Gaardens Salg.

*) Beskrivelse og Billede findes i Nationalmuseet „Danmarks Kirker“ Hæfte 3, p. 381.

I sit Brev til Dronningens Sekretær af 21. Marts oplyser Skinkel, at der hører 800 Td. Hartkorn til Gaarden, og at den ringeste Sum han kan sælge for, uden at blive fuldstændig ruineret, er 22,000 Rbd. Og hvad det angaar, at han skulde have solgt af Skovene, kan det ikke være uden en halv Snes Træer til at betale Bøndernes Skatter med, og det skal ikke ske mere, ifald der maa gives Ordre til at standse Executionen hos Bønderne for Skatter; thi det er dog bedre, at der tinges om et Træ end at en Bonde ruineres.....

Den 17. April skriver Skinkel igen til Dronningens Sekretær. Han vil gøre sit yderste for at tjene Dronningen ved dette Salg, saavidt det kan ske uden hans egen allerstørste Skade, blot maa man endelig sørge for at faa standset Executionen hos Bønderne.

Købekontrakten udfærdigedes d. 23. Maj 1679*) og heri bestemmes: Dronningen skulde overtage Søholm med alt nagelfast paa Gaarden, alt levende af Køer, Ungnød, Kalve, Faar og Svin efter Register, den saaede Kornsæd og alle Restancer hos Bønderne. Alle Skatter skulde være betalt indtil d. 1. Maj. Alle ikke frigivne Vornede skulde følge Dronningen.

Købesummen skulde være 22,000 Rbd.

Til at flytte Skinkels Møbler til Korsør bevilges Bøndervogne. Hvis han derimod kun ønsker Vogne til Stranden, skal han have godtgjort 30 Rbd.

Ifølge Jordebogen af ²⁰/₁₂ 1678 bestod Søholm da af: 1. Hovedgaard med Vandmølle, 9 Gaardsæder i Sørup og 3 Skovhuse, 168 Td. Hartkorn. 2. Bøndergods: Sørup 22 Gaarde, hvoraf de 10 var ubesatte og lejede ud til Fæstere af andre Gaarde. 12 Huse i Sørup og paa Søholm Mark, Magleby 8 Gaarde (købt af Fru Christentse Rosenkrands og salig Hr. Peder, Kapellan i Køge for 45 Rdl. pr. Td. Hk.) alle besatte og ved vel Magt. Sørup Vejrmølle. Klippinge, 2 Gaarde, hvoraf 1 ubesat og bortlejet. Bjelkerup,

*) Skøde 11.-2. 1680.

2 Gaarde. Lille Heddinge Sogn og By, 1 Gaard ubesat. Smerup Sogn, Taarøje 1 Gaard ubesat og udlejet. Aamølle Vejrmølle. Varpelev Sogn og By, 4 Gaarde, hvoraf 1 ubesat og udlejet. Strøby Sogn og By, 1 Ladegaard, 26 Gaarde, hvoraf 7 ubesatte og udlejede, 7 Huse. ialt 685 Tdr. 4 Skp. $4\frac{1}{2}$ Ottkar Hartkorn, med Hovedgaarden 793 Td. 4 Skp. $4\frac{1}{2}$ Ottkar Hartkorn.

1 Hovedgaard, 1 Ladegaard, 79 andre Bøndergaarde, hvoraf 27 var ubesatte og bortlejede til Fæstere, 3 Møller.

Besætningen opgjordes $\frac{25}{8}$ 1679 saaledes: 34 Køer, 18 Faar, 6 Lam, 1 Svin. Iøvrigt fandtes: 3 Kakkelovne, en Del Tømmer, Planker og Mursten og 1 Fiskeege.

Den udsaaede Sæd var: 13 Pund 14 Skp. Rug. 14 Pund 1 Td. 5 Skp. Byg, 15 Td. Havre, 5 Skp. Vikker.

De frigivne Vornede var: af Fru Sofie Rantzau: 5 Mand. Af Morten Skinkel: 3 Brødre fra Sierslef, 1 Mand fra Tommestrup, 1 Mand fra Søholm Vandmølle og 1 Mand fra Raaby

Fratrædelsen skulde ske straks og Morten Skinkel tog Ophold paa sine Besiddelser paa Fyn, hvor han ejede en Gaard, der mærkværdigvis ogsaa hed Søholm*). Her døde han i stor Nød og Elendighed 27. Juni 1691. Hans Hustru døde sammesteds, 9. Juni 1705.

Dronning Charlotte Amalie, som efterhaanden havde købt næsten hele Stevns Herred, har næppe brudt sig særlig om Søholm, og da hun ved sin Død i 1714 efterlod Gaarden til sin Søn, Kong Frederik IV, var den, som det vil fremgaa af det følgende en faldefærdig Bygning, ja næsten en Ruin.

I Anledning af Dronningens Død udarbejdedes en udførlig „Beskrivelse og Taxation af Dr. Charlotte Amalies Jordegods i Tryggevælde Amt“. Om Søholm findes heri følgende:

*) Dette har da ogsaa i tidligere Beskrivelser medført nogen Begrebsforvirring.

SIØHOLM HOVEDGAARD.

Dens Hartkorn af Agger og Eng 150 Td. 2 Skp. 1 Alb. Skov 2 Td. 2 Fjerdingskar, 2 Alb. Mølleskyld 2 Td. 2 Skp.

Skoven bestaar af: Kongeskoven. Egeskoven og Bøgeskoven.

Borgegaarden bestaar i 4re lengder-Huus af Grundmuur meest Kriidsteen og nogle Muursteen behengt med Teilsteen og, indbuigt udi hinanden.

Den første lengde vender i Sønder og Nør er 48 Allen lang og 16 Allen breed, derunder een gehvelfft Kiælder, obenover eet Brøggers, eet Køkken, een liden Stue, en større dito. Over disse Logamenter een brugelig Sahl 15 Allen lang og 11½ breed. Dernæst hos tvende andre maadelige Kammere, det øvrige i samme Huus oben paa bruges til Kornlofter. En Trappe af Træ og Steentriin op til fornefte Kammere og Lofter, hvorover er et plat Taarn tægt med Skefversteen. Og har Forpagteren sin Vaaning i samme lengde Huus.

Den anden lengde ligger i Øster og Vester er 51 Allen lang og 15 Allen breed. Ligesom den første 2 loft høit. Neden til er ingen indrettelse til noget, der oben over har vered en stor Sahl med Panelleverker kaldet Riddersahlen, nu icke i Stand.

Den tredie lengde Huuse staar i Sønder og Nør er iligemaade 2 loft høit 35 Allen langt og 12 Allen breedt. Neden til har været et stort Kjøkken med et lident Kammer derhos, oben til tilforn en Sahl med Panelleverk og et Kammer. nu u-brugeligt.

Den fjerde lengde gaar i Øster og Vester er 43 Allen lang og 17½ breed. Under samme Huus en gehvelfft Kiælder, derover een stor Stue belagt med store Fliser og 4re andre smaa Kammere, over hvilche er en stor øde Sahl, som ingen Tid har været bragt udi brugelig Stand. Endnu oben over Sahlen og Kammerne et Kornloft, ganske u-brugeligt formedelst baade Tømmer og Bredder ere forraadnede. — Op til Sahlene og Kornlof-

terne er [i] Vinkelen ved disse 2de sidste Huuse en stor Vindeltrappe af Trætrin med eet Spiir overdeckt af Skeversteen.

Trappen er øde og Spiiret brøstfeldigt.

Alle 4re bemelte Huuse ere meget Brøstfeldige paa Taggene. Saavel som her og der nedentil.

Saa ere og ingen Vinduer i de 3die sidste længder uden alene Karme og Trælugger. For-Gaarden mangler Port som burde bekostes paa det Gaarden kunde komme under tilbørlig lukkelse. Imellem Borgegaarden og Ladegaarden ere tvende Broer giort over Graverne af Eegetræ med Recker paa Siderne i Stand og ved vel Magt. Den nest Borgegaarden er ved 36 Allen lang og den anden nest Ladegaarden er ved 32 Allen lang.

Ladegaarden.

Et grundmuuret Huus behengt med Teil lang 53 Allen breed indentil 9½ Allen. Bygt til Stald og kand der udi staa til 24 Heste. Paa samme Huus er ingen Ludder for Kvistene, hvilket foraarsager stor Skade paa Taggene.

Et høit Huus i Øster og Vester af Bindings-Eegetømmer behengt med Teil 50 Fag derudi en Kornlade og en Koestald.

Nest op til dette Huus som ligger i Sønder og Nør indbygt liigesaadanne et højt Huus til Kornlade af Bindings-Eegetømmerverck belagt med Steen og bestaar af 22 Fag. Deroptil et smal Huus af Eegetømmer-Bindingsverck med Steentag, 23 Fag, som bruges til Queg og Faar.

Bemelte Ladegaardshuuse ere forsufnede med behørigte Porte og Dørre hvorpaa dog er nogen Brøstfeldighed. Taggene paa Ladegaards-Huusene ere meget brøstfeldige fornemmelig Taggene paa den store Lade baade paa Legter og Steene hvorover en deel utorsken*) ligger Raadent og forderfvet.

*) utærsket (Sæd).

Uden for Gaarden et Stuehuus til Hollændere opbyggt for 6 Aar af Eegetømmer og Teiltægt vel ved Magt 11 Fag og afdeelt i Stue, Sengekammer, Kykken. og Melkekammer.

Vesten om Gaarden en Frugthauge af gammel Æble og Pærretræer. Østen Gaarden en liden Kaalhauge. Sønden og Østen for Gaarden en maadelig Søe, som gaar om Borgegaarden hvor udi fiskes Brassen, Gieder, Abore, Skaler og deslige smaa Fiske, ligger og saa bequem til Vanding for Creatureerne, udi huilken Søe Giorslef Hovedgaard har ogsaa Lod og Deel.

Noget neden for mod Stranden er en mindre rund Søe, udi huilken er af lige Slags Fiske som ved det obenstaaende forklart er.

Inventarium.

Rug	67 Td. 7 Skp. ½ Fjerdingskar
Biug	100 Td.
Havre	100 Td.
Kiør	88

Løssøre.

- 4 Jernkackelovne.
- 1 Bordblad indmuuret
- 2de Fleskoller.
- 1 Tondelad.

*

*

Endnu i Dronningens Tid var Landsbyen, Sørup, der skal have været beliggende i Nærheden af Gaarden, blevet nedbrudt. Byen havde i 1684 13 hele Gaarde og 9 Gaardsæder og over 100 Td. Hartkorn. Heraf blev det meste lagt til Søholm.

Med Frederik IV's Overtagelse af Gaarden. var de gamle Bygninger Saga snart til Ende.

Ved Mageskifte med sin Søster, Prinsesse Sophie Hedevig, erhvervede Kongen Gjorslev og Erikstrup og besluttede sammen med Søholm at oprette et Rytterdistrikt heraf.

Den 17. April 1715 havde Kongen begivet sig fra Vallø til Gjorslev. Efter nøje at have beset denne, kørte han i en Jagtvogn sammen med Godsinspektør Terkel Terkelsen til Søholm. Om Turen skriver Terkelsen følgende i sit Brev af ²⁰/₄ 1715 „... sammesteds gav jeg Hans Majestæt det underdanigste Forslag, at lade nedbryde den gamle Borggaards Bygning til paa et Hus, som reserveredes til H. M.s Tjeneste ved Jagten, helst da nu Gjorslev er i Stand at logere hele Kongens Hof og Suite, hvilket ogsaa aller-naadigst blev bifaldet, dog imod Bygmesterens*) Vilje og Project og skal paa samme Hus bo en Oberst. Dernæst besaas alle Ladegaardshusene og blev Ordre givet dem til Rytterstalde at indrette, siden besaas alle Kobblerne og Markerne, hvor Hestene skulle græsses...“

Nogen endelig Ordning af Forholdene blev dog ikke truffet før i 1716. I April Maaned bestemte Kongen, at det til Gaarden hørende Bøndergods skulde inddeles i Rytterportioner a 8 Td. Hk., og i Maj udstedte han Resolution paa, at Hovedgaardens Jord ikke skulde tilsaas iaar; men udlægges alene til Græs og Hø.

I samme Aar blev ogsaa Beslutningen om Hovedbygningens Nedrivning ført ud i Livet, og da man samtidig maatte opbygge en stor Del af Godsets øde Bøndergaarde fra Grunden, er det naturligt at tænke sig, at Materialet væsentligt er medgaaet hertil.

Ved Nedbrydningen er man gaaet radikalt tilværks; men hvor meget der staar tilbage af Grundmurene vil kun kunne konstateres gennem en Udgravning; thi Jord og løse Sten har i den Grad ophobet sig, at det er umuligt at danne sig nogen Forestilling om, hvad der er levnet.

I sin Stevnsbeskrivelse fortæller Weinwich, at han hos Kammerherre Lindencrone har set en Tegning af Søholms gamle gotiske Bygning, som han efter Stilen at

*) Kgl. Bygmester Cancelliraad Ernst, (har bl. a. bygget Kancellibygningen paa Slotsholmen i Kjøbenhavn).

dømme vil henføre til Midten af det 15. Aarhundrede. Heri har han dog næppe Ret. Anlægget tyder snarere paa at være blevet til omkring Midten af det 16. Aarhundrede.

Desværre synes omtalte Tegning at være gaaet tabt, hvilket er saa meget mere beklageligt, som der intetsteds — mig bekendt — findes nogen Afbildning af Gaarden.

I Kronens Besiddelse forblev Godset indtil 1743, da det solgtes til Etatsraad Chr. Lindencrone. som i 1745 opbyggede det nye Søholm. Efter ham ejedes Godset af ovennævnte Kammerherre Lindencrone. Siden 1714 har Godset haft samme Ejer som Gjorslev, og saaledes er Forholdet stadig; men medens hint besøges af næsten enhver, der gæster Stevns, er det vel de færreste der finder Vej til det idyllisk beliggende Søholm Voldsted, der gemmer de sidste Rester af Anders Billes gamle Borg.

Ejere af Søholm.

Cathrine Timmesdatter (Abildgaard)	
Niels Eriksen (Saltensee af Linde)	—1346
Niels Knudsen (Manderup)	1346—1365
Erik Nielsen (Saltensee af Linde)	1365—1379
Ingeborg Pedersdatter Grubbe	1379—1380
Henning Olufsen Bjørn	1380—1414
Helene Johansdatter Bjørn	1414—1416
Steen Basse	1416—1447
Torbern Bille	1447—1465
Bent Bille	1465—1494
Ermegaard Frille (hans Enke)	1494—1514
Anders Bille	1514—1555
Frands Bille	1555—1563
Erik Bille	1563—1592
Anne Rosenkrants	1592—1618
(g. m. Frants Rantzau).	
Sophie Rantzau	1618—1669
(g. m. Mogens Gyldenstjerne).	
Morten Skinkel	1669—1680
Dronning Charlotte Amalie	1680—1714
Frederik IV	1714—1743

LITTERATUR:

A. U trykt:

I. Rigsarkivet:

- 1) Dronning Charlotte Amalie, Beskrivelse og Taxation af Jordegods i Tryggevælde Amt 1714.
- 2) Topografiske Samlinger paa Papir (Søholm).

II. Det kongelige Bibliotek.

T. A. Becher: Herregaard XI.

III. Nationalmuseet (Afd. II).

Prof. Løfflers Indberetning om antiquariske Undersøgelser i Stevns Hrd. 1893.

B. T rykt:

Bojsen. Af Møens Historie I 1918 (p. 81 og 88).

Both, L.: Danmark I. 1871 (p. 227).

Brasch, Chr. H.: Vemmetoftes Historie, 1860 II p. 1, 9, 63, 94, 96.

Bruun, D.: Danmark, V, p. 382 og 466.

Gottfriedsen, Joh.: „Efterretninger om de gamle Borge...“ 1830—32, p. 68.

Paludan-Møller, C.: Fire Studier til Grevefejdens Historie. IV i Ann. f. nord. Oldk. og Hist.“ p. 38, 85, 89, 92 f. 97, 109 f. 119.

Pontoppidan: Den Danske Atlas, 1767, III p. 125 Noten.

Rockstroh, K. C.: Fr. IV's Godspolitik i „Hist. Tidsskr.“ 9. Rk. III, 1925, p. 22 f., 27 f., 87.

Steenstrup, Joh. m. fl.: Danmarks Riges Historie, III a, p. 348, 368.

Teisen, J. V. og Bobø, L.: Danmarks Adels Aarbog:

III p. 385, Saltensee af Linde.

IV p. 87, Bjørn

VII p. 55, Bille.

XXVII p. 395, Rosenkrantz.

XXXI p. 385, Saltensee af Linde.

Trap: Danmark, 1921, III p. 365.

Visby, C. H.: Stevns i ældre og nyere Tid, 1862, p. 18.

Wenrich: Hist. Efterretninger om Stevns Herred 1776, p. 30.

Samme: Beskrivelse af Stevns Herred 1798 p. 67.

Wenche: „Rettertingsdom — — ved hvilken Søholm tilkendes Torbern Bille“ i „Dsk. Saml.“ 1865—66 p. 169.

EN BERETNING OM FORHOLDENE PAA GJORSLEV-EGNEN FOR HUNDREDE AAR SIDEN

Ved cand. mag. *Poul Møller.*

I *Sebberkloster Godsarkiv* (Pakke Nr. 54: Godskorrespondance 1826—31) findes et Brev (dateret 1830 ²⁷/₂), som er skrevet til Godsforvalteren paa Sebberkloster, Niels Jensen Svanholm. Brevskriveren er Præsten Joachim Poulsen Bering, der 1828 var blevet forflyttet fra Sebber-Ajstrup Sogne i Vesthimmerland til Magleby-Holtug i Sydøstsjælland.

De to Egenes Levevilkaar og Skikke var i mange Henseender forskellige, og Bering giver derfor sin jyske Ven en udførlig Skildring af Forholdene i sit nye Pastorat:

Velædle Hr. Forvalter Svanholm!

.

Vinteren med Frosten, som i Oct: begyndte i Sjælland, har været usædvanlig stræng og er endnu vedholdende. Bønderne ere næsten hver Dag ude ved Snekastning saavel paa Lande- som Bieveje. Og der er stræng Overholdelse med dette Arbeide. Da min Kirkevei gaer igjennem indhegnede Pile-Aller, farer jeg i Kane hver Søndag imellem opkastede Sneedynger. I denne Vinter, formedelst Veienes Vanskelighed, kiøre faa Bønder herfra Pastoratet til Kiøbenhavn. Priserne paa Sædevarer ere ikke heller saa gode, som sidstafvigte Vinter. Prisen paa Hveden pr. Tde. er 6 Rd. 3 Mark, Rugen 4 Rd. 2 Mark, Byget sexradet 2 Rd., toradet 2 Rd. 2 Mark, Erter 4 Rd., Havren, som her er hvid, 2 Rd. pr. Tde. Hvad jeg i Vin-

ter har solgt af Sædevare, er bragt til Kiøge og Storehedinge. Om Foraaret og Sommer kan man med Søefolk og nogle Fiskere, som boe i mit Annex, Holtug, faae Sæden bragt til Søes over Kiøge Bugt lige til Kiøbenhavn. I Dec: f: A: var jeg i Byen, hvor jeg havde lidt at afgjøre; thi hvad Man forbruger af Colonial-Vare tager Man mestendels der...

Da der efter Postindretningen gaaer hver Onsdag Formiddag Kl. 10 en Vogn fra Kiøge til Kiøbenhavn, en 5 maalte Mile, saa kan enhver Reisende, naar han kommer til Kiøge og har kun 25 Pund Vægt for sig og Tøi, komme denne Vei, 5 Miil, for 1 Rd. i det Hele. Dagen efter, Torsdag, tager den samme Vogn fra Kiøbenhavn til Kiøge paa samme Maade og for samme Taxt. Det er en Selvfølge, at den, som saaledes vil fare, indskriver sig forud paa Postbudet (sic), og derefter faaer sin Plads paa Vognen eller om Vinteren, Slæden ...

Man lever her i Stilhed, thi Vinteren er vores Herre. Kort før Gjorsløw: Ejer, Kammerjunker *Scavenius**), reiste med sin Søster**) for begge at forblive i Vinter i Kiøbenhavn, gjorde han et Selskab, og efter Nu-Skik kom vi til Middagsbordet over Kl: 4, vandt Sejer med en sex Retter og tre Slags Vine. Efter Kaffen gik vi til Spillebordet, spiste Aftensmad ved smaae Borde foran de Spilende og fik Vine og Punske til Smørrebrødet, Kagen og Æblekagen. Selskabet endtes Kl: 1 Nat og naaede Hjemmet Kl: 2.

Hvad der her er dyrt, er Brændsel. Man kjøber Samme om Sommeren enten fra Kiøge eller Storehedinge og lader det sauge til Vinter-Brug. Den til Kaldet reglementerede Brænde-Udviisning forslaaer ikke. For Skorstenen og Bagerovnen bruger man ringere Brændsel eller

*) Peder Brønnum Scavenius (1795—1868) til Gjorslev, Erikstrup, Søholm, Klintholm og Petersgaard; g. 1837 med Charlotte Sophie Meincke.

**) Anne Christine (1798—1846); g. 1833 med Rektor i Sorø H. F. J. Estrup til Kongsdal.

Gjærdsel. Man ildner stundom til Baging og Brygning med Ertehalm.

Folke-Husholdningen er Henseende Maden ikke saa dyr, som i Jylland. Sællænderen spiser sin Meelgrød om Aftenen med kold Melk og om Morgen og Meelgrød med varm Melk. Erter, som haves i Forraad, nyder han ofte med Flesk til, hvor Portionerne ikke ere store, og naar han faaer Suppe, er det paa Saltkjød med Meelklumper paa, Rødder og Hvidkaal. Madvelling og Melkemad er og hans Spise. Faaer han Grød og tør Fisk, lever han kostelig, thi det er Spisen til Barsel og Brylluper. Steg og Kage gives sjelden til Gilderne. Brændeviin forbruges Mere af i Husholdningen, end i Jylland, og denne Drik nyder Sjællænderen ved Sammenkomster i større Maade, end Jyden. Godt Øl gjør han mindre af. Folkelønningerne ere større, men har aldeles intet Tillæg paa anden Maade.

Bonden har sine Jorder indhegnede med Jordvolde og Pile-Plantning og kan altid have Markfred. Han udbringer ved sine Reiser til Kiøbenhavn til det yderste saavel sine Sædevahre, som sit Flesk, Æg og fede Gjæs. Med sine sorte Kirsebær af sin ved Gaarden indrettede Kirsebærhave kjører han til Byens Torv mod Høstens Tid. Han faaer ej heller nogen Henstand med Skatter enten paa Amtstuen eller hos Hosbonde. Det meget Jord-sliid med Møgblanding, Lyngtørvs Skjæring, Lyngslaaen og Hjemkørsel har han ikke; men des mere Arbeide har hans Heste med Agerens Pløjning og stærke Harvning og det idelige Vei-Arbeide om Sommeren. Man bruger her om Høsten en Heste-Rive... Med saadan Rive, hvortil en eenspændig Hest og en Kjøresvend, har jeg kunnet udrette paa een Dag det Samme, som 6 à 8 Mennesker ellers bruges til i samme Tid.

Qvægkreature, Køer, Qvier, og Tyre, som sættes ind paa Spøl, ere dyre. Paa Stude er ingen Afsætning, med mindre det er saadanne, som allerede ere fede, og transporterer til Slagterne paa Vesterbroe, eller sælges paa Trommesalen, nær uden for Vesterport. En god jydske

Malkekoe koster endnu en 30 Rd., og i Fjor kostede en 36 Rd. og derover. En særdeles Held at jeg fulgte det Raad i Jylland at lade min Qvæg-Besætning transportere til Sjælland. Kostede end hver Qvægshoved mig i Transport over 5 Rd. Sølv, saa havde jeg dog strax en reel Værdie, og forøger Besætningen ved ungt Tillæg. Et par brune Heste, den første paa 5 Aar, den anden paa 6 Aar, vel saa store i Krop og Been, som de 2de sorte, jeg førte med mig, kostede mig i Sjælland 200 Rd. Stedets Dyrlæge skaffede mig Hestene i afvigte Aars Faste, og jeg har hidtil dermed været tilfreds. Her ved Præstegaarden er en god Lejlighed for Fjer-Kreature: En med Hegn og Pil omgiven Park, hvor Ællinger, Kalkuner og Kyllinger kunne have sit Tilhold, og som vogtedes ved en gammel Kone fra Hospitalet*).

I Sjælland lader Man det Meste af sin Sæd udtærskede ved Pund-Tærskere**), og i Vinter giver Man hver 25. Skp. for Hveden, og hver 32. Skp. for Rug og Byg. Erter og Kløver og Havre tærsker Man uden fremmed Hjelp og lader Korn-Kjørseler og Andet for Gaarden nødvendigt paa samme Maade skee.

Endskjønt jeg ikke nu lever ved noget Fiskerleje, saa kan Man dog hos 2de Fiskere i Maglebye Sogn og hos 6 i Holtug Sogn, som drive Fiskerie paa den Deel af Stranden ved Kiøge Bugt, som tilhører Kammerjunker Scavenius, faae gode Siid, Aal, Torsk, Ørter, Aborrer og Flynder.

.

Deres forbindtlig hengivne

Bering.

Maglebye, 27. Febr. 1830.

S: T:

Hr. Forvalter Svanholm

paa Sebber-Closter!

*) Fattigstiftelsen.

**) Akkord-Arbejdere, som fik Betaling for det Antal „Pund“ Korn, de tærskede.

NÆSTVED-BILLEDSKÆREREN ABEL SCHRØDER DEN YNGRE

Af *R. Berg.*

ALLEREDE i Middelalderen maa der i Næstved have eksisteret flere Billedskærerværksteder, hvorfra Egnens Kirker er blevet forsynet med Krucifixer og andet Inventar. Der kan jo næppe være Tvivl om, at Krucifixer som dem i Allerslev, Bjæverskov og Kastrup skyldes samme Mester, og at det samme gælder en Række yngre Arbejder i Lighed med det store Krucifix i St. Mortens Kirke i Næstved er sikkert. Om Billedskæreren har boet i denne By kan vel ikke paavises, men man skulde jo tro, at det store Benedictinerkloster næppe har været uden Indflydelse.

Vist er det imidlertid, at Næstved senere har været Centrum for meget betydelige Virksomheder, saa der er al Grund til at tro, at de fortsætter en gammel Tradition, og naar man tænker paa de virkelig betydelige Knægte, der findes paa Apostelhuset i Næstved, har det ikke blot været kirkelige Arbejder, disse Værksteder har givet sig af med.

Seivfølgelig har Inventaret til Kirkerne optaget de fleste Kræfter, thi udover enkelte borgerlige Bygninger og disses Udstyrelse med Kister og andre Møbler, har der næppe været store Opgaver for Billedskærerne, og med Datidens tarvelige Forhold hos Borgerstanden for Øje, har der sikkert kun været lidet at gøre i den Retning.

Det er derfor forstaaeligt, at da de økonomiske Forhold bedrede sig i Slutningen af det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, og den gennemførte Reformation krævede nyt Inventar til Kirkerne, er der vokset et stort nyt Arbejdsfelt frem for Billedskæerne.

Takket være de indgaaende Studier, som Musæumsinspektør Chr. Ax. Jensen har udført gennem en længere Aarrække, er man nu i Stand til at paapege en Række selvstændige Mestres, der har virket rundt om i Landet, og som hver for sig har sit Særpræg.

Blandt disse indtager den ældre og yngre Schrøder i Næstved en fremtrædende Plads, og de dokumenterer paa afgørende Vis, at den Udtalelse, der findes i den koldingske Reces fra 1550 om, at Haandværkerne her i Landet ikke duede til noget, i hvert Fald ikke gælder Billedskæerne.

Selvom man ikke kan kalde nogen af dem for selvstændige Kunstnere, for saa vidt som de alle arbejder under nederlandsk-tysk Paavirkning, har de dog hver for sig ydet en betydelig Indsats, og det er gennem deres Værker, at vi nu til Dags er i Stand til at gøre os en Forestilling om, hvor meget Renaissancen har betydet i Danmark.

Uagtet det af de bevarede Arbejder fremgaar, at Gotiken har slaet dybe Rødder herhjemme, gælder dette ogsaa Renaissancen. Netop ved de overmaade talrige Værker, der er spredt over Landet i saa at sige hver eneste Kirke, bliver man klar over, at dens Indflydelse ikke har indskrænket sig til Slotte og Herregaarde, men har bredt sig ud til alle sociale Lag.

Selvom det ogsaa for en stor Del er Adelen, der har givet Midlerne til de enkelte Arbejders Udførelse, er det dog givet, at hele den aandelige Stræben, der er Baggrunden for alle disse Værker, er naaet ud i vide Kredse.

Sammenligner man nu disse Arbejder med dem fra den sengotiske Tid, faar man et levende Indtryk af den Strømning, der med Renaissancen er kommen ind over Landet. Religiøs har den kun været i ringe Grad, i hvert

Fald ikke i Sammenligning med Gotiken. Dens Form-
sprog og hele Præg er absolut verdsligt De bugnende
Frugtguirlander og -Klaser, de buttede Englebørn, alle
de mange „Dyder“ vidner om, at Verdensforsagelse ikke
har været et af Tidens stærkeste Træk. For saa vidt

Fig. 1. *Epitafium over Sognepræst Gregers Christensen
i St. Mortens Kirke i Næstved.*

stemmer det ogsaa godt med, hvad vi ved om det datidige
kirkelige Liv. Med dettes strenge Rettroenhed, dets Ens-
retning i dogmatisk Henseende og i det hele med den Tør-
hed, der har hersket i Forkyndelsen, har Kirkelivet ikke
været i Stand til at gaa dybt i Sindene.

I saa meget højere Grad har dette været Tilfældet med Livsglæden. Man har ligesom følt sig trygge ved Tilværelsen og sikker paa Evigheden, og Bevidstheden om, at naar blot man havde den rette Tro, var alt i Orden, har fyldt Tanken, saa man har kunnet slaa sig løs.

Rimeligvis har nu de fleste af Datidens Kirkegængere ikke følt meget ved alle disse antike Hermer og Dyder, der pryder Arbejderne, men der er Grund til at tro, at de saa meget mere har kunnet glæde sig over al den Frodighed, de saa udfolde sig i Engleskikkelsers og dekorative Enkeltheders Fylde. Der har været noget deri, som har været i Slægt med Menneskene selv.

Nu kan man ganske vist ikke overse, at der under al denne nye Pragt dølger sig noget af den Inderlighed og Fromhed, som var Særkendet for den sengotiske Kunst. Traditionen fra den har bevaret sig i de mange bibelske Relieffer, der findes paa Prædikestole og Altertavler og aabenbarer for os, at der bagved det nye Livssyn stadigt har levet en frisk og folkelig religiøs Strømning, som jo bl. a. ogsaa kan spores i Hans Thomesens Chr. Stheens Salmedigtning. Trods den „Oversættelse“ til Renaissanceform, Figurerne faar, er Aanden den gamle barnlige Fromhed. Men det er ikke den Aand, der er den fremherskende.

Det følsomme og indadvendte laa ikke for Tiden, snarere en stærkt udadventt Glæde ved at udfolde sin Personlighed og gøre den gældende. Hos den ældre Schrøder og hans Skole former hele denne Tidens inderste Bevægkraft sig ret roligt og behersket. Den arkitektoniske Holdning i Billedskærerarbejderne — mest Prædikestole — er den absolut dominerende. Ornamentiken underordner sig villigt de konstruktive Led uden at tilsløre dem. Kasetteværk, Drapperiguirlander og Muslingeskaller som Baggrund for Nichernes Apostel- eller Dydefigurer er de fornemste dekorative Elementer. Højrennaisancens rolige Former raader gennemgaaende. Saaledes i Prædikestolen i St. Mortens Kirke i Næstved, der skriver sig fra 1602 og

de fleste andre Prækestole fra de nærmeste følgende Aar. (Beldringe, Toxværd, Lundby, Sandby, Allerslev, Jungshoved, Snese). Men allerede i Prædikestolen i Kongsted fra 1619 møder vi de stærkere og mere svulmende Enkelt-

Fig. 2. *Korgitter i Vordingborg Kirke.*

led, som bebuder Overgangen til Baroken. Postamenter og Gesimser er kraftigt artikulerede, Hermefigurer og de udskaarne Relieffer stærkt bevægede og livlige i deres Gestikulation. Det samme gælder Prædikestolen i Aversi fra 1625.

Om den ældre Abel Schrøder ved man iøvrigt lidet,

udover at han døde 1602. Om Abel Schrøder den yngre er en Søn af ham er heller ikke sikkert. Han døde i Næstved 1676 og havde da været Ægtemand, som det hedder paa hans Gravtavle, i 47 Aar. Han maa saaledes være født sidst i 1500'erne eller lige i Begyndelsen af 1600'erne. Forsaavidt passer det godt, at hans selvstændige Virksomhed kan spores fra Slutningen af 1620'erne. Den viser sig i Prædikestolen i Herlufmagle fra 1627, i hvilken den Stil, der blev ejendommelig for Abel Schrøder d. y. fremgaar af det afgjorte Barokpræg, dette Arbejde har. Det viser sig ikke blot i, at Hjørnestolperne er delt i flere Af-satser og formede som Voluter med Englehoveder, Bruskmasker og Diademhoveder, men ved den stærke Udformning af Gesimsen og Postamenter. Endnu er den for hans Arbejder særprægede Ornamentik ret maadeholden og holder sig indenfor de arkitektoniske Rammer, hvorimod Kristus og Apostelfigurene i Nicherne er særdeles levende.

I Epitafiet i St. Mortens Kirke i Næstved fra 1630 har vi derimod i Postamentfeltets Indramning allerede en tydelig Begyndelse til de stærke Sving, der senere blev saa ejendommelige for Abel Schrøder den yngres Ornamentik.

Paa Prædikestolene i Næstelsø og V. Egesborg fra 1632 er de derimod i fuldeste Udvikling. Pilastrenerne er helt opløste i bølgende Volutværk, og sammen med Felternes Figurer i Muslingeskalknicher og de allerkæreste Engle, blandt andet to kyssende Børn, er hele Stolen som i en flydende Bevægelse, der forvandler Fladen til et helt Hav af Snirkler og Sving. Holdtes ikke Midterdelen sammen af den kraftige Gesims og det ret bugnende Postament, skulde man tro, at det hele var ved at svinde bort for Øjnene af En.

Prædikestolen i Mogenstrup fra 1633 har en stærkere fremtrædende Arkitektur, men ogsaa paa den er Hjørnestøtterne opløste i kraftige Svinger, og jo længere man kommer frem i Tiden præges Arbejderne mere og mere

af den voldsomste Ornamentik iblandet med bugnende Frugtklaser og Guirlander. Dette gælder især Epitafiet over Sognepræst Gregers Christensen fra 1640 i St. Mor-

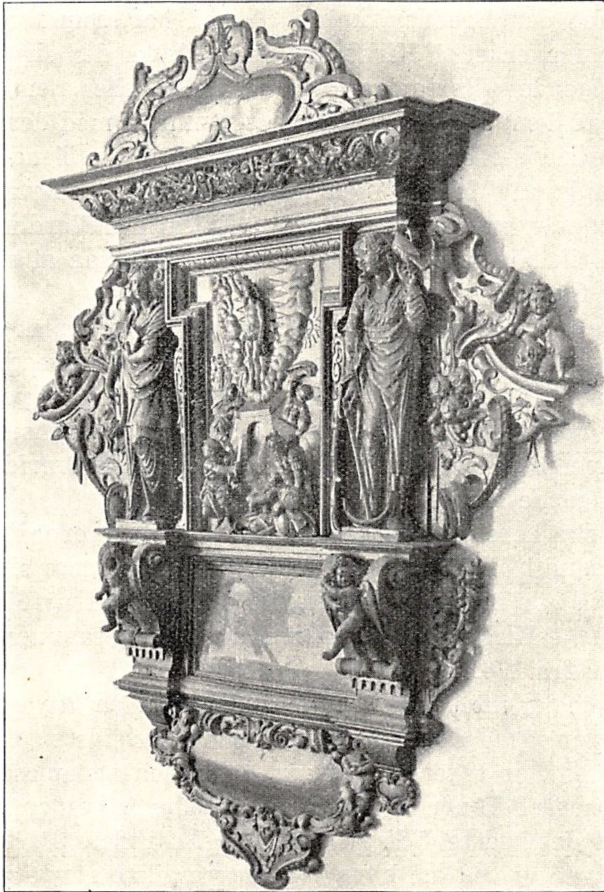

Fig. 3. *Epitafium over Joh. Albertsen Korff fra 1661 i St. Mortens Kirke i Næstved.*

tens Kirke i Næstved. Den stærke Trang til at gøre alle Led flydende viser sig endnu tydeligere i Korgitteret i Vordingborg Kirke, hvis snoede Søjler er helt overtrukne som af et Kniplingsvæv af Udskæringer, der næsten tager

Bærekraften af dem. I Altertavlen i samme Kirke møder vi et udpræget Arbejde af Abel Schrøder d. y. Den fremtræder endnu her med en tydelig arkitektonisk Struktur, der præger hele Tavlens Bygning og gør den fast og sikker. Ved den Breddevirkning, Tavlen har, som forøvrigt passer udmærket til Kirkerummet, adskiller den sig stærkt fra følgende Altertavler af ham. De stræber nemlig, de fleste af dem, afgjort i Højden og sammen med deres Ornamentik viser de en tydeligere og tydeligere Tendens til Opløsning af Massen i en levende, bølgende Bevægelse, der kommer særlig stærkt frem i Epitafiet i Vordingborg over Erik Nielsen fra 1640, hvor al Form saa at sige er bleven flydende.

Dette bevægede i Abel Schrøders Ornamentik bliver fra nu af det, der præger hans Arbejder. Saaledes især Altertavlen i Hammer Kirke fra 1642, hvis Komposition vel er nogenlunde fast, men hvor dog Storgesimsen helt er gennembrudt af Ornamentik, og hvor hele Omridset er een bølgende Linje.

I stærkere og stærkere Grad tager det ornamentale Overhaand i de følgende Arbejder, indtil det naar sit Højdepunkt i de mægtige Altertavler i Præstø (fra 1657) og i Holmens Kirke i København fra 1661 og sammes Prædikestol fra 1662.

Ikke for intet var Abel Schrøder foruden at være Billedskærer ogsaa Organist. Det er paa hans sidste som Musikeren helt har taget Magten fra ham, saa alt opløses i et Orgeibrus af Toner. I disse sidste modne Arbejder har vi sikkert det bedste Udtryk for Abel Schrøders Personlighed. Hvad vi ved om hans ydre Liv er ikke stort, og det, der kendes har Camillus Nyrop meddelt i „Arkiv og Museum“ 2det Bind. Der fortælles her om den Forargelse, Abel Schrøder følte over, at en Kræmmer i Næstved havde forment, at han nok kunde svare noget mere i Skat end han gjorde, eftersom han baade tjente Penge som Billedskærer og Organist. Herimod forsvarer Abel Schrøder sig stærkt og fremhæver, at „Guldkæder eller store Sølvkander

havde jeg eller min fattig Hustru aldrig haft. Udhængende Vogne og store pralende Heste have vi heller aldrig haft, ej heller haver vort Ægteskab været med Rigdom eller Pragt begyndt.“

Trods den store Mængde Arbejder, der kendes af Abel Schrøder i sjællandske Kirker er det troligt nok, at

Fig. 4. Søndre Vinge af Altertavlen i Præstø Kirke.

han har Ret, thi da han arbejdede paa Altertavlen og Prædikestolen i Holmens Kirke, skrev han i en Ansøgning til Kongen, at han „paa samme Arbejde..... ikke haver en Daler fri Penge, naar Kost, Tømmer og Svendeløn er betalt; thi Kirkeværgen har tinget saa meget knap med mig, og vil dog have det vel gjort.“ Nogen rig Mand var Abel Schrøder ikke ved sin Død 1676. Han efterlod sig da for-

uden sin Ejendom kun 42 Daler i Penge og for 36 Daler 1½ Mark i Løsøre.

Men var Abel Schrøder en fattig Mand eller i hvert Fald ikke rig paa Gods og Guld, saa maa han alligevel have været et meget flittigt Menneske. Alene fra Præstø Amt kendes der fra Tiden mellem 1627 og 1667 30 store Arbejder, deriblandt et saa betydeligt som Altertavlen i Præstø. men hertil kommer saa de mægtige Frembringelser, som Altertavle og Prædikestol i Holmens Kirke er.

Selvfølgelig kan alt dette ikke være skaaret af Abel Schrøder med egen Haand. Han har da ogsaa haft Svende, og sikkert ikke faa af disse har arbejdet selvstændigt. Det synes i hvert Fald tydeligt at kunne spores, at der blandt Arbejderne fra Abel Schrøders Værksted er adskillige, hvor Aanden ikke er hans. Dette gælder saaledes Prædikestolen i Præstø, der helt er holdt i den ældre Stil.

I de fleste Værker er dog Abel Schrøders egen Aand og vel ogsaa i mange Tilfælde hans Haand den virksomste. Han har lært sit „ærlige Haandværk“, som han selv skriver, og det vil efter hele Tidens Tankegang sige, at han har været stolt over at kunne det. Nægtes kan det heller ikke, at han har kendt sit Materiale og har vidst til Punkt og Prikke, hvad han kunde faa ud af det. Han er absolut en Virtuoso i Behandlingen af Egetræet, som han bruger, og til Tider kan man næsten synes, at han byder det lovlige mere end dets Natur er til. Vel har Abel Schrøder vidst at haandtere sin Kniv og sine forskellige Jern, men det synes til Tider, som om han har villet foretrække at bringe Træet i flydende Form, for at det bedre skulde lyste hans Tanker. I hvert Fald faar man ofte det Indtryk, naar man staar overfor store Arbejder som Altertavlerne i Præstø, St. Mortens i Næstved og Holmens Kirke, at han hellere har villet støbe end skære. At han dog har kunnet mestre sit Materiale til den Grad af Fuldkommenhed som han faktisk har, er et Vidnesbyrd om hans haandværksmæssige Snille.

Bruskbaroken, som kom til fuld Udfoldelse i Abel

Fig. 5. Midparti af Altertavle i St. Mortens Kirke i Næstved.

Schröders Levetid, var just som skabt for ham. For ikke blot gav dens Form ham rig Lejlighed til at vise, hvilke tekniske Vanskeligheder, han kunde overvinde, men der var tillige noget i dens Formsprog, der havde Bud til det drømmende og eventyrglade i dansk Sind. I Længden gav den antike Overlevering med dens Regelmæssighed og dens stærke Betonning af det konstruktivt organiske i Opbygningen ikke Fantasien nok at tumle med. Efter at Billedskærerne havde vist, at de magtede den nye Stil med dens Søjleordner, og hvad der ellers hørte til af Akanthusdekoration og Figurer, begyndte de at gaa paa egen Haand og føjede lidt efter lidt en Mængde til af egen Opfindelse. Højest interessant er det at se alle de mange Omdannelser og Tilføjelser den strenge Antik efterhaanden faar. Bugnende Frugtklaser, saftfyldte Bladsl yng, vredne Maskefjæs, Englehoveder, der ler og smiler, græder og flæber, fylder op paa alle de vandrette Led. Og disse selv gøres eftersom Tiden gaar mere og mere svulstige, fyldes ligesom indvendigt med et Liv, der vil vise sig i det ydre og derfor bryder frem gennem Formen og boltrer sig i raske Snoninger og Sving. De korrekte lige Led overbroderes med Dekoration, der lægger sig som Lag over Gesimser og Postamenter, og disse selv forsynes med snoede og drejede Nedhæng, med Knapper og Hoveder, med Spidser og Spir. Søjleskafterne forsynes med Bælter baade foroven og forneden og tilsidst vindes de i Spiraler, ja gennembrydes og pyntes paa alle Maader. Sammenligner man f. Eks. en Altertavle som den i Kongsted med den i Præstø, vil man se, hvor langt Udviklingen i Løbet af et halvhundred Aar er naaet. I Kongstedtavlen er det den strenge arkitektoniske Leddeling, der helt hersker. Gesims og Søjler indrammer Tavlens seks Afdelinger i regelmæssige Firkanter. Det hele fremtræder roligt og behersket, og selv om Billedskæreren har forsynet Tavlen med Sidevinger, føles disse som ganske overflødige. Kaster man saa Blikket paa Præstøtavlen, vil det ses, hvor alt er bleven opløst og svømmende. Vel kan man bagved al Dekorationen skimte den

konstruktive Opbygning, men ikke blot er de forskellige Etagers Gesimser blevne brudte af de tre Midterfelter, men den vandrette Holdning, der prægede Kongstedtavlen, er vegen for det stærkt opadstræbende, der helt behersker Tavlens Midterfelter, som løfter sig over Siderne, hvis ydre Linjer kan indskrives i en stærkt tilspidset Trekant. Men hertil kommer saa Gesimsers og Postamenters

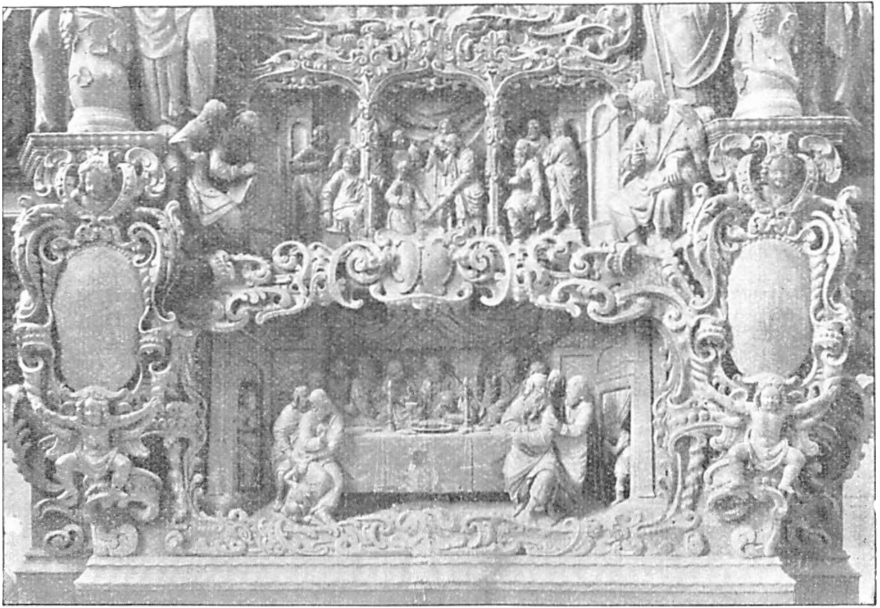

Fig. 6. *Underste Del af Altertavlen i St. Mortens Kirke i Næstved.*

Overbrodering, Søjleskafternes Vindinger, Felternes levende Indramning og et bevæget og levende Samspil mellem Tavlens forskellige Figurer. Apostler og Dyder er i livlig Samtale, i de to Vinger leger Adam og Eva Skjul med hinanden, Havfruer farer ud af snoede Konkylieer og bærer Indskriftsskjolde i deres opløftede Arme. Hertil kommer saa endelig Tavlens Staffering. Den straalere i Guld og Farver, saa det hele former sig i et Spil og en

Dans uden Lige, ved hvilken der saa at sige ikke er eet Holdepunkt. Alt lever, vrimler, snor og vender sig i een Hvirvel.

Altertavlerne i St. Morten i Næstved og Holmens Kirke i København virker som Helhed langt roligere, men det kommer af, at de staar med Træets naturlige Farve og aldrig er bleven stafferede. Men ser man nærmere til, er der i dem det samme bevægede Spil og den samme myldrende Uro. Det hele løber for Øjet sammen i tusind Enkelt-heder.

Dette Indtryk fremmes ikke mindst af Abel Schrøders bevægede Figurer. Disse er saa langtfra at være frontale, at de tværtimod indtager alle mulige Stillinger og gør alle tænkelige Vendinger. De er alle fyldte af indre Liv, taler og gestikulerer, vender sig, vrider sig, bøjer sig op og ned, til højre og venstre.

Den fulde Forestilling om Abel Schrøders Evne til at udtrykke sig faar man dog først ved at fordybe sig i hans figurrige Skildringer af bibelske Scener. Selvom han i de fleste Altertavler bruger de samme Motiver, som Regel Nadveren nederst, derover en Getsemanescene og videre opad Korsfæstelsen, Opstandelsen og Himmelfarten, og selvom der rent ikonografisk kan paapeges væsentlig det samme Indhold, som er gaaet igen lige fra den ældste Tid, saa varierer han dem dog paa tusind selvstændige Maader, ja man kan roligt sige, at han ikke en eneste Gang gentager sig selv i sine talrige Arbejder. I Nadver scenen og Korsfæstelsesbillederne er Figurerne stedse sammenstillede paa en ny Maade, nye Motiver og nye Figurer er ofte fojede til. Tag blot et saadant lille Træk som den lille Djævlefigur, der i Nadverbillederne frister Judas ved at række ham Pungen. Paa Præstøtavlen kommer den lille Djævel — som forøvrigt ikke savner den traditionelle Komik i Fremstillingen — ud fra et Siderum, paa Næstved-tavlen sætter han sig under Judas' Stol. Saaledes kan der ligeledes fremhæves Masser af Enkeltheder i Gulgathascenerne, de terningspillende Soldater, de daanende Kvinder, de tilstrømmende Tilskuergupper o. s. v.

Men stærkest virker Abel Schrøder ved sin levende Dramatik. I Nadverscenerne er Figurerne i et levende Sæmmenspil, stærkt optagne af det store Spørgsmaal: Hvem er det?

Fig. 7. Figur fra Prædikestolen i Vejle Kirke.

Det samme gælder Getsemane-, Opstandelses- og Himmelfarts-scenerne. Stadigt det samme voldsomme Liv. Hvilke Forbilleder end Abel Schrøder har brugt — thi nogen stor eller selvstændig Kunstner kan man langtfra kalde ham, saa udfolder han dog stadig en saa stærk

Fantasi i sine forskellige Fremstillinger, at man ikke kan andet end anerkende og beundre hans Opfindelsesevne. Han har i Virkeligheden aldrig været tilfreds med at skulde give det samme, og han har heller aldrig behøvet det, for der har i hans Hjerne levet en koglende Indbildningskraft, der aldrig har slaaet sig til Ro, men stadigt stræbt og stræbt efter at naa det højeste. For saa vidt er det symbolsk, at han kroner mange af sine Altertavler med Himmelfarten. Der er noget i ham, som altid vil opad og aldrig falder til Hvile. Hans Sjæl er en evig Uro, der taler til os i hans stærke, ja næsten voldsomme Ornametik og faar Udtryk i hans Udnyttelse af Bruskarokkens Øreflippsving og dens vredne Masker.

Abel Schrøder har næppe ejet nogen harmonisk Aand. Der er ligesom noget af en skjult Smerte inde i ham over ikke at kunne naa at udtrykke hele den Verden, der har levet i ham. Dog en eneste Gang paa Slutningen af sit Liv har han næsten naaet det fuldkome i den Figur, der bærer Prædikestolen i Vejlø. Denne fantastiske Skikkelse, der alluderer til Trollernes Vaaben, er saa dybt opfattet og saa helt skabt ud af Abel Schrøders egen Drømmeverden. Den synes paa samme Tid at rumme en dyb Melankoli over det i Verden, som der maa gives Afkald paa og en bitter Haan over alt det smaa og ringe, der er til, og som synes at klinge ud i en Latter, der dog ligesom er fyldt med Hulken.

Alligevel, man vilde faa et ufuldstændigt Indtryk af Abel Schrøder, om man ikke ogsaa fremhævede, at han nu og da kan finde Udtryk for det stilfærdige og ømme. Paa Prædikestolen i Glumsø findes der saaledes i en af Fyldingerne en Fremstilling af Maria og Josef grupperede i Henrykkelse over det lille nyfødte Barn. Scenen er en Blanding af Stald og Lade med Dyr, der fromt ser ned paa Barnet, og med Markredskaber og belæssede Vogne i Forgrund og Baggrund. Det hele en lille yndig Idyl uden den Uro, der ellers særtegner Abel Schrøders bibelske Scener. Ogsaa paa Hammer Kirkes Prædikestol findes der Fyldin-

ger med Fremstillinger af Jesu Barndomsliv, der ejer noget af den samme Inderlighed i sig, men ikke naar den Stilfærdighed, der hersker i Glumsøfyldingerne.

Hvor lidt man end kender til Abel Schrøders Liv og

Fig. 8. Felt fra Prædikestolen i Glumsø Kirke.

Personlighed er alle hans Arbejder tagne som Helhed tilstrækkelige til at fortælle os, at han var et Barn af sin Tid, fyldt af dens Uro, og en Type paa det nye personlige Liv, der var ved at bryde frem hos os i Midten af det 17. Aarhundrede som Resultat af Rennaisancens Individualitetstrang. Det er maaske dristigt at sammenstille Abel

Schröder med Thomas Kingo, og alligevel er der noget hos dem begge, som er fælles, og som er Udtryk for de samme Aandskræfter i Tiden.

Abel Schrøders Særegenheder belyses ogsaa stærkt ved en Sammenstilling med de to andre Mestres, der i særlig Grad virkede paa Sjælland samtidig med ham, Roskilde-Mesteren Brix og den af den slesvigske Billedskærer Hans Gudewert stærkt paavirkede Lorens Jørgensen. Den første lys og festlig, dog med en Understrøm af middelalderlig Fromhed i sine bibelske Fremstillinger, men med hele Renaissancens friske Livsglæde i sine bugnende Frugtklaser og allerkæreste smaa Englebørn. Han er altid fast i sin Form, gaar aldrig udover de arkitektoniske Rammer, som hos ham slutter sig fast om hele Kompositionen. Den anden mere og mere greben af Bruskarokken, men uden at naa den Styrke og Voldsomhed, som karakteriserer Abel Schröder. Han naar ham heller ikke i Evnen til at variere sine Figurfremstillinger eller give dem dramatisk Fylde, men til Gengæld er han mere naiv-folkelig og jævnt fortællende i sine bibelske Scener. Heiler ikke naa han ham i opadstræbende Kraft, selvom han i sin Ornamentiks Friskhed kan give udmærkede Ting. Han virker i det hele mere ved sin Bredde, men staar langt tilbage i Fantasi og aandelig Dybde. Alt i alt er dog dette Trekløver indenfor vor folkelige Renaissance- og Barokkunst et smukt Vidnesbyrd om den Oprindelighed, der trods al fremmed Paavirkning raadede i vort Folk i den lykkelige Tid, der laa mellem Reformationen og de store ødelæggende Krige.

Men af de tre er Abel Schröder afgjort Digtteren og Drømmeren.

STENSVED

Af *Henrik Larsen.*

EGNEN omkring Vordingborg var tidligere langt mere skovrig end nu, et Blik paa Videnskabernes Selskabs Kort over Egnen, der bærer Aarstallet 1770, vil overbevise en om det. Men kort Tid efter blev Skovene ved Rytterdistriktets Nedlæggelse solgte fra Kronen og gik over paa private Godsejeres Hænder, og dette havde en uheldig Virkning paa mange af dem. Dog laa disse og Agerlandet ofte saa sammenblandet, at det var nødvendigt, at der mange Steder maatte foretages betydelige Rydninger af Skov.

Om Skovenes Areal i tidligere Tid har man kun indirekte Oplysninger, men fra 1682 har man en Opmaaling af Agerlandet*). Ved at sammenligne denne med Sognenes nuværende Areal, der omtrent maa være det samme som i ældre Tid, vil man se, at i Vordingborg Landsogn var kun 25 pCt. af Jorden Agerjord. I Kastrup Sogn var da ligeledes 25 pCt. af Jorden opdyrket. Lidt bedre stod det til i Kallehave Sogn, hvor Agerlandet indtog 31 pCt. af Arealet, og endnu bedre var Forholdet i Ørslev og Mern Sogne, i begge disse to Sogne var 1682 39 pCt. af Jorden opdyrket. Derimod havde Ø. Egesborg Sogn da forholdsvis lidt Agerjord, denne udgjorde kun 29 pCt. af Arealet. Men alt det, der var udyrket, var naturligvis

*) Henrik Pedersen, De danske Landbrug 1688.

ikke Skov, Enge og Græsgange fandtes der ogsaa nogle af, ligesom Elle- og Tørvemoser og andre vandfyldte Arealer, der tidligere indtog større Plads end nu. Ligesaa var der mange Steder alene Underskov eller Krat af Tjørn, Hassel eller andre Buske.

De store Skove og øde og udyrkede Strækninger af Landet tilhørte i Oldtiden Kongen, det vil sige Kronen. Man finder ogsaa i Kong Valdemars Jordebog Skovene ved Vordingborg opførte under Krongodset*). Men Kongen ejede ogsaa personlig en Del Gods her i Egnen, hvilket ligeledes findes indført i Jordebogen. I denne nævnes under Kongelev, det er Krongodset: „Worthingburgh cum tota stens with. quicquid est extra brothæ. preter sækæksore. et omnia oppida facta de stens with“. Dette kan oversættes saaledes: „Worthingburgh med hele Stenswith, hvad der er udenfor Brothæ, desuden Sæbæksore og alle de Byer, der er dannede af Stenswith.“ Vordingborg er vel Slottet tilligemed Byen. Denne havde tidligere kun et ubetydeligt Jordtiliggende, derimod hørte der ikke saa lidt Jord til Slottet og dettes Ladegaard. Det vides ikke, om denne Jord lidt efter lidt er blevet ryddet efter Slottets Anlæg, eller om der allerede tidligere her har været en Gaard eller Landsby, som den har tilhørt. Stensved er nu en Station paa Vordingborg—Kallehave Banen, tidligere hed, hvilket vil blive nærmere omtalt i det følgende, de store Skove østen for Vordingborg saaledes.

Sæbæksore tilhørte senere Roskildebispnen og nævnes i dennes Jordebog fra ca. 1370 under Navnet Sæbexoræ*) og er opført under Kastrup Sogn i Hammer Herred. I dette Sogn fandtes tidligere Ore Overdrev, der strakte sig fra Vordingborg mod Vest langs Stranden, mod Nord strakte Overdrevet sig til Sømosen, som vel er den store Mose, som ligger mellem Rosenfeld og Neder Vindinge.

*) Kong Valdemars Jordebog, ved O. Nielsen, S. 47 og 131. Kongens Gods og Indtægter anføres S. 36 og 117.

**) Ser. Rer. Dan. VII, 8. Her nævnes ogsaa Biskoppens øvrige Gods i Egnen.

Fra Mosen løber en Bæk ud i Agnø Fjord, det er vel denne Bæk, som har heddet Sæbæk eller Søbæk. Sæbæksore er vel derfor det samme som Ore Overdrev, idet Ore jo ogsaa betyder Overdrev. Foruden Stensved og Sæbæksore hørte ogsaa, „hvad der var udenfor Brothæ“, til Kongelev. Men hvad er Brothæ eller Braade, som Ordet vel nu maa skrives? Navnet bæres af en By i Odsherred, ligeledes hed Herregaarden Holsteinsborg tidligere Braade. Det kan altsaa være et Egennavn, men Betydningen af Navnet er ellers ryddet Sted, Forhugning i en Skov for at spærre en Vej. I Forbindelsen „uden for Brothæ“ synes Benævnelsen ikke godt at kunne passe paa et Sted, der ligger inde i Landet, men bedre paa en Halvø eller et Næs. Og da det nævnes i Forbindelse med Stensved, Sæbæksore og Vordingborg, maa det vel søges i Nærheden af denne By. I selve Vordingborg Landsogn finder man en Halvø eller Odde, som kan tænkes at være det, som er ment med Udtrykket „extra brothæ“, nemlig Knudshoved Odde, der begynder lige vest for Ore Overdrev. Her ligger Byen Knudsbjerg, hvor Kongen ifølge Kong Valdemars Jordebog ejede Gods og som 1513 tilhørte Kronen. Udenfor Byens Marker laa Knudshoved Overdrev og yderst ude ligger Knudshoved, som senere hørte direkte under Vordingborg Slot. Det maa være Knudshoved Odde, som maa være ment, naar der tales om, hvad der er „extra brothæ“ i Jordebogen.

Stensved.

Denne Skov nævnes i Roskildebispens Jordebog fra ca. 1370, idet Bispen under sin Hovedgaard Lækkende havde „in silua Stenswith“ 22 Øre Jord i Skyld, det vil sige $2\frac{3}{4}$ Mark Skyld eller vel 150—200 Td. dyrket Jord. Denne siges at ligge paa 2 Steder i Skoven; desuden ejede Bispen Halvdelen af Kulsø. Kulsø ligger eller laa, thi nu er der vel ikke meget tilbage af den, i Nærheden af Højdepunktet Kulsbjærg, der hæver sig 170 m over Havfladen. Ved Kulsø støder Vordingborg Bys Jorder, Vor-

dingborg Landsogn, Ørslev, Øster Egesborg og Kallehave Sogne omtrent sammen. Og saavidt jeg kan se, laa Søen midt i det, som senere kaldtes Stensved Overdrev, den var Vanding for dette. Her har der altsaa senere intet dyrket Land været. men maaske kan den Jord, som hørte til Lækkendegaard, have ligget længere mod Øst. Hvis den ikke senere er gaaet over igen til at blive Skov, kan den være blevet underlagt en eller flere Gaarde i Skovhuse. Derimod nævnes Vallebo, der da bestod af 3 Gaarde, særlig i Bispens Jordebog. Til Skovhuse hørte imidlertid 1682 kun 216 Tdr. Agerland, og Biskoppen kan kun have ejet nogle af Ejendommene her, thi andre nævnes i middelalderlige Kilder som Adelsgods, ligesom ogsaa Domkapitlet havde Ejendomme her. Der er derfor en Mulighed for, at Biskoppens Jord i Stensved igen er blevet Skov.

Stensved nævnes 1415, da Kongen stadfæstede Vordingborg Indbyggeres Ret til den Fægang, som den hidtil havde haft, og den Ret til at hugge i Stensved, som de ligeledes før havde haft, dog har de vel skullet betale for, hvad de huggede. Naar der var Olden paa Stensved, skulde de give Kongens Foged 3 Penninge i Oldengæld af hvert Svin*). Græsningen paa Stensved beholdt Byen lige til Overdrevet her, det vil sige den Del af Skoven, som ikke hørte til nogen af de omliggende Landsbyer og Gaarde, blev udskiftet, hvorefter Byen fik sig sin Part af Overdrevet tildelt. Hvad Oldengælden angik, da betalte Byens Beboere i det 17. Aarhundrede ligesom Bønderne hver tiende Svin i Oldengæld eller et Pengebeløb for hvert Svin, dette var 1641 16 Skilling for Stykket, i andre Aar kunde det dog være enten højere eller lavere. Ligeledes er vel Tilladelsen til at hugge i Skoven senere bortfaldet. I Aar 1771 søgte Vordingborg og Præstø Beboere om at faa deres Forbrug af Brænde henholdsvis 569 og 446 Favne udviste af de kongelige Skove i Omegnen af

*) Repert. Nr. 5562.

Vordingborg*), men det er vel blevet afslaaet, da Skovene jo kort efter blev solgte.

I Eng- og Skovtakseringsprotokollen fra 1682**) nævnes, at en Del Byer, Gaarde og Møller havde fælles Græsgang paa Stensved og Sønderskov, denne Græsning blev takseret til 400 Høveders Græsning. De til Græsning berettigede var Vordingborg By, Nyraad, Vintersbølle, Bakkebølle, Hulemose Mølle, Kidehavegaard og en Del af Græsbjærg, alt liggende i Vordingborg Sogn, Vestenbæk, Vrangsgaarde, Stensby, Langebæk, Kallehave, Viemose, Balle, Ellebrødgaard, Skovledgaard, Rødbjærggaard samt Stensby og Langebæk Møller i Kallehave Sogn, Øster Egesborg, Røstofte, Vallebogaard, Skovhuse, Kræmmervænge, Eskebjærg, Skuderup, og Tolstrup i Øster Egesborg Sogn, Sønder Mern, Sageby, Kindvig, Sandvig, Mern Mølle og Høvdingshus i Mern Sogn, Ørslev, Fæby og en Del af Græsbjærg i Ørslev Sogn. Naar Beboerne i alle disse Byer skulde dele 400 Høveders Græsning, blev der ikke meget til hver.

Ogsaa andetsteds i samme Protokol nævnes Stensved. Skovhuse, Stensby, Ørslev, Bakkebølle og Vintersbølle havde her Skov, takseret til 150 Svins Olden. Endvidere havde Jens Laursen til Nysøgaard som Ejer af Vallebogaard Ret til 60 Svins Olden paa Stensved, men hvor denne Skovpart var, kunde ikke udvises. Retten til de 60 Svins Olden, foruden Gaardens egen Skov, findes i det Skøde, som han 3. Okt. 1670 fik af Kongen paa Vallebogaard, men formodentlig var der ikke blevet ham udvist nogen bestemt Del af Stensved. Desuden havde nogle Selvejere i Ørslev, Fæby, Røstofte, et Par Borgere i Vordingborg og nogle andre en eller flere Skovlodder paa Stensved. Det samme var Tilfældet med Annekspræstegaarden i Ørslev og Kirkerne i Ørslev, Mern, Bel-

*) Antvorskov og Vordingborg Distrikters Journal 1770—71, Nr. 423. Rentekammerets Arkiv.

**) Christian den V's Matrikel. Baarse Herred Prot. Nr. 315, Hammer Herred Prot. Nr. 325.

dringe og Øster Egesborg, der hver havde en Skovlod paa Stensved. Alle disse Smaaskove blev 1682 takseret til ialt 107 Svins Olden. Den største af dem var Ø. Egesborg Kirkeskov, der blev takseret til 24 Svins Olden. Hvor disse Smaaskove var, vidste man, derimod var den øvrige Skov paa Stensved fælles for de øvrige Byer og Gaarde, som havde Del i den. Med Undtagelse af Vallebogaard og Kræmmervænge tilhørte de alle Prins Jørgen, hvem Vordingborg Slot var tillagt.

Men foruden Stensved nævnes der 1682 andre Skove. Under Vordingborg Sogn nævnes Strandskoven, som laa til Kidehave, Vintersbølle, Bakkebølle og Nyraad, den endte ved Vestenbæk Grund og blev takseret til 250 Svins Olden. Under Kallehave Sogn nævnes ligeledes Strandskoven til Vestenbæk og Stensby, den blev takseret til 120 Svins Olden. Endvidere nævnes der forskellige andre Skove i Kallehave og de andre Sogne her, som blev særlig takserede, saa at Stensved 1682 kun har udgjort en mindre Del af Skovpartiet her.

Stensved nævnes ligeledes i Matriklen 1664, hvor det blandt andet siges, at Slottets Tjeneres Fæstegaarde i Øster Egesborg der havde Skov til 600 Svins Olden, og at Kirken der havde Skov til 50 Svins Olden. 1 Røstofte havde 2 Selvejere hver sin Lod, ligeledes siges det, at Fæstegaardene i Byen havde Skov paa Stensved, men hvor meget er ikke angivet. Muligvis er deres Skov og maaske ogsaa andre Byers Skov indbefattet under den Skov, som er anført under Øster Egesborg.

Fra 1758 haves fra Vordingborg Rytterdistrikt en Indberetning om Fællesskab i Overdrev og andet, og i denne nævnes ogsaa Stensved Overdrev*). Det bestod da af 2 Dele kaldet Vester- og Østerskov, fordi de var ligesom adskilt ved et langt Stræde, der omtrent var 1 Fjerdingvej langt og som gik fra Stensby Nørremark og til

*) Indkomne Betænkninger over Spørgsmaal til Landvæsenets Fremtarv og Nytte, 1757—60. Landvæsensk., Rigsark.

Skovhuse Søndervænger. Meningen maa dog vel være, at de 2 Dele var forbundet med dette Stræde. Overdrevet var fuldkommen 2 Mile i Omkreds og strakte sig i Øster og Vester fra Viemose Hestehave, Rødbjærg og Ellebrødgaardens Marker indtil Nyraad og Græsbjærg. Vester-skoven strakte sig i Syd og Nord fra Bakkebølle og Vestenbæk Marker til Ørslev og Øster Egesborg Sognes Hestehaver. Østerskoven strakte sig fra Mern Hestehave og i Syd til Langebæk Bys og Mølles Marker.

Overdrevet siges i Indberetningen at være fælles for hele Kallehave Sogn og for en Del Byer, som ikke nærmere specificeres i Vordingborg, Ørslev, Øster Egesborg og Mern Sogne. Disse Byer og Gaarde laa alle ved Overdrevet, saa deres Marker grænsede til dette, med Undtagelse af Vordingborg Købstad, hvis Mark var skilt fra Overdrevet ved Vordingborg Slots og Nyraads Bys Marker, saa Byen havde en halv Mil til det.

Efter denne Beskrivelse skulde Overdrevet være delt i 2 Dele forbundet med et smalt Stræde. Den vestlige Del havde sin Vanding i Kulsø, den maa altsaa have ligget omkring denne Sø, hvor endnu Navne som Ørslev og Nyraad Stensved minder om det. Den østlige Del af Overdrevet havde sin Vanding i Langebæk Møllesø. Derfra har det straks sig mod Nord, hvor Mern Skov og Balle Skov nu ligger nord for Petersgaard, den tidligere Kallehavegaard. Andre Byers og Gaardes Part af det har vel ogsaa ligget her. Den østlige Del af Overdrevet maa være det, der som foran omtalt, 1682 kaldes Sønderskov. Dette Navn nævnes ogsaa 1656*), og anføres da under Baarse Herred. Denne Skov kan altsaa ikke have ligget helt mod Syd ved Stranden, da den saa ligesom Byerne her vilde være blevet henregnet til Stensby Birk.

Stensby Overdrev er efter dette ikke særligt stort, og man kan ved Navnet Stensved 1682 næppe have forstaaet andet end den vestlige Del af Overdrevet, idet den

*) Baarse Herreds Tingbog 16. Sept. 1656, Fol. 210 a.

østlige Del kaldes Sønderskoven. I Kong Valdemars Jordebog siges det, at mange Byer var dannede af Stensved. Man maa ved disse Byer særlig tænke paa dem, som laa i Kronens Birk Stensby, det vil sige de øst for Vordingborg liggende Byer: Nyraad, Græsbjærg, Stensby, Vintersbølle, Bakkebølle, Vestenbæk, Langebæk og Kallehave. Ørslev laa ogsaa i samme Birk, men den er en gammel By, den maa vel være lagt under dette, da den tilhørte Kongen. Paa alle, eller de fleste af disse Byers Marker, fandtes der større eller mindre Skove, der vel i sin Tid har været en Del af Stensved. Hvor langt Stensved har straks sig mod Nord, vides ikke, men maaske har ogsaa Skovene i den sydlige Del af Øster Egesborg og Mern Sogne engang hørt til Stensved, skønt her siden var andre Lodsejere end Kronen, idet Bispen ejede Røstofte og Øster Egesborg eller det meste af disse Byer og andet Gods her, ligesom ogsaa adelige havde Besiddelser her, f. Eks. i Skovhuse*).

I Tidens Løb har disse Byer forøget deres Marker ved Indtagelse af Jord fra Stensved. Stensby havde saaledes et Vænge, der var indtaget af Skoven og kaldtes Stensby Nyvænge, og fra Skoven er vel ogsaa det Overdrev indtaget, hvori 4 af Byens Gaarde havde Græsgang til 12 Høveder, og den Kohave, hvori 4 andre Gaarde i Byen havde Græsning til 10 Høveder. Ligesaa er det vel Tilfældet med Stensby Mølles Kohave, hvor der var Olden til 6 Svin og Græsning til 3 Høveder og med de Vænger og Haver, som hørte til de andre Byer, Gaarde og Møller i Egnen.

Ore Overdrev.

Dette Overdrev blev 1682 takseret til 80 Høveders Græsning, det var altsaa kun lille i Forhold til Stensved. Denne Græsning tilkom Ore, Stenbjærg, Næs, Stuby, Nedre Vindinge og Kastrup Byer samt Vordingborg Borgerskab. Dette havde dog kun Ret til Græsning her og paa

*) Repert. Nr. 3200, dat. 2. Febr. 1378.

Knudskov Overdrev mod at yde 6 Tdr. Rostockerøl paa Vordingborg Slot, hvilken Ydelse senere blev afløst med 18 Rdl. Skoven paa Overdrevet blev 1682 takseret til at kunne fede 24 Svin, naar der var god Olden. Dette Overdrev siges 1758 at strække sig fra Vordingborg Færggaard til Oreby, hvilket skulde være $\frac{1}{2}$ Mil og fra Stranden til Sømose eller 1 Fjerdingvej. Omkredsen angives til 1 Mil. De forannævnte Landsbyer og Vordingborg Købstad havde da ogsaa Græsningsret paa Overdrevet, som nu siges at være takseret til 200 Høveders Græsning, hvoraf Købstaden tilkom $\frac{1}{3}$. Af Smaakreaturer indsatte enhver saa meget, han vilde. De nævnte Byer laa alle ved Overdrevet undtagen Kastrup, som laa en god Fjerdingvej fra det.

Dette Overdrev har sikkert været større og maaske indbefattet de Marker, Haver og Vænger, som horte til Oreby og Stenbjærg. Særlig den sidste By gør Indtryk af at være ung. I Markbogen nævnes her Vænger og Holme til Gaardene, hvad der tyder paa sildig Opdyrkning. I Nørremarken nævnes bl. a. „1 Rod uden for Peder Hansens Port“, der bestod af 14 Agre. Rod er det samme Ord, som findes i Nyraad og Navnene med Endelser -rød, det betyder Rydning i en Skov og viser, at Skoven har strakt sig lige ind til Byen Andetsteds i Markbogen nævnes Store Rod østen for Gaardene. I Søndermarken nævnes Ørewidtz Holmb, der maa altsaa have været en Skov kaldet Øreved*). Stenbjærg er nu Herregaarden Rosenfeld, og Marken laa ud til Vordingborg.

Knudskov Overdrev.

Dette Overdrev blev 1682 takseret til 124 Høveders Græsning, som tilkom Vordingborg Købstad, dog mod Afgift, som før er omtalt, og Knudsby. Skoven her blev takseret til 36 Svins Olden. Men den yderste Spids af Odden, Knudshoved, hørte ikke med til Overdrevet, det var et

*) Markbog Nr. 316 fra Christian den V's Matrikel.

Enemærke til Vordingborg Slot, her var Græsning til 16 Hoveder og Olden til 4 Svin.

I Indberetningen fra 1758 siges det, at Overdrevet var fælles for Vordingborg Købstad og Knudsby Bønder. Det strakte sig fra Knudsby Marker $\frac{1}{2}$ Mil i Længden til Hovedskoven, som da var et Græsningskoppel til Slottets Ladegaard, i Nord og Syd fra Strand til Strand, hvilket angives at være omtrent $\frac{1}{2}$ Fjerdingvej. Overdrevet siges da at være takseret for 700 Hoveders Græsning, altsaa ikke saa lidt mere end i 1682. Taksationen blev dog anset for at være meget for høj, især da de Græsningsberettigede desuden satte alle de Smaakreaturer, som de havde, paa det.

Hvor den i Kong Valdemars Jordebog omtalte „brothæ“ har været, kan man ikke sige noget om. Knudsby var alt til paa Jordebogens Tid, saa den Braade eller Forhugning, som skulde have været her, vel har været, hvor Byens Marker stødte op til Overdrevet.

Skoven.

I det foregaaende er nærmest talt om Overdrevene, men de Skove, som fandtes er, var vel meget vigtigere end disse. En vigtig Indtægtskilde indtil omtrent Aar 1800 var Oldengælden eller den Afgift, som blev betalt for de Svin, som om Efteraaret blev drevet ind i Skovene for at blive fede af Oldenen og hvad andet spiseligt, Skoven havde at byde paa. Det er dog ikke hvert Aar, at der er nogen Olden af Betydenhed, ligesom Bøgen og Egen ikke altid bærer Frugt i de samme Aar. Af Vordingborg Lens Regnskaber ser man, hvor stor Oldengælden var i den første Halvdel af det 17. Aarhundrede. Oldengælden var hvert tiende Svin eller et Pengebeløb. I Aaret 1618 var det 12 Skilling for et Svin, i 1640 kun 8 Skilling, men da var der kun ringe Olden, saa Svinene ikke blev rigtig fede, i 1652 blev der taget 24 Skilling of hvert Svin, men i 1653 kun 1 Mark eller 16 Skilling, i dette Aar var der rigeligere Olden end i 1652. Oldenaarene fulgte ofte lige

efter hinanden, saaledes var Aarene 1610, 1611, 1612 og 1613 gode Oldenaar. Det sidste Aar var Oldengælden af Vordingborg Len med underliggende Jungshoved og Læk-kendegaards Len 738 Daler 1 Mark og 418 Svin. I 1640 var Oldengælden 86½ Rdl. 11½ Ort; fra dette Aar haves som Bilag Afsigterne eller Tingsvidnerne om, hvor mange Svin, Skovene blev takserede til at kunne fede. Paa Skovene i Hammer Herred kunde da fedes 440 Svin, i Stensby Birk kunde der fedes 458 Svin og i Jungshoved Birk 190, men paa Skovene i Baarse Herred ingen Svin. Det bliver ialt 1088 Svin, paa Skovene blev indbrændt 1041 Svin, foruden hvad Lensmanden muligvis havde af Svin paa Slottet. I dette Aar var der i Dragsholm Len ingen Bøgeolden. Det næste Aar, 1641, var et langt bedre Oldenaar, Oldengælden var dette Aar 151½ Slettedaler 1 Ort og 862 Svin. Der har altsaa været indbrændt over 9000 Svin paa Skovene i Lenet. Skovene blev takserede saaledes: Hammer Herred 1938 Svin, Baarse Herred sønden Baarse Bro 1280 Svin, Baarse Herred norden Baarse Bro 1172 Svin, Stensby Birk 990 Svin og Jungshoved Birk 200 Svin, ialt 5580 Svin. Der er altsaa blevet indbrændt flere Svin, end Skovene var takseret til at kunne fede. Tallet for Jungshoved Birk omfatter muligvis kun den Del af dette, som ligger i det egentlige Vordingborg Len, thi paa Jungshoved Lens Skove blev der indbrændt 11—1200 Svin, idet Oldengælden af Lenet var 94 Svin og 51½ Sld. 11½ Ort. 4 Skilling, den er foran medregnet i Oldengælden for hele Vordingborg Len. I Afsigten for Jungshoved Birks Skove siges det, at der dette Aar var ingen Olden paa Egeskoven. Det samme var ogsaa Tilfældet i Ringsted Klosters Len. I de øvrige af Lenets Skove har der derfor vel heller ikke været megen Olden paa Egen. I Afsigterne er anført, hvor mange Svin, der kunde fedes paa de enkelte Skove eller Skovfogeddistrikter. Synet paa Oldenen blev foretaget af Mænd udmeldte paa Tinget i Slutningen af September eller i Begyndelsen af Oktober Maaned, de tog derefter ud paa de Skove, som de skulde

besigtige og saa, hvad Olden der fandtes paa Træerne og hvor mange Svin, der kunde fedes paa den. Paa næste Tingdag afgav de derefter deres Forklaring paa Tinget, og et Tingsvidne blev udstedt derom. I Hammer Herred kunde der 1641 paa Ore Skov fedes 400 Svin, paa Knudsskov og Knudsby Marker 300. Af længere borte liggende Skove kunde der paa Torup, Grumløse, Risby og Lundbys fælles Skove fedes 600 Svin. I Stensby Birk kunde der paa Stensved, som Niels Piel i Stensby var Sognefoged over, fedes 200 Svin, paa Jens Bruses i Bakkebølles Skovpart 250 Svin, paa Ørslev Skovpart 300 og paa Enemærkerne til Slottet 200 Svin. Fra Baarse Herred plejede der at være 2 Afsigter, en fra Herredet norden Baarse Bro, og en fra den Del, der laa sønden Baarse Bro. I den Skov, som Jørgen Hansen i Vallebo tog Vare paa, kunde der fedes 500 Svin, paa Peder Nielsens og Laurids Knudsens Part i Herredets søndre Del kunde ligeledes fedes 500 Svin, og paa den Skov, som Laurids Kraag i Høvdinghus tog Vare paa, 150 Svin. Af Skovene norden Baarse Bro kunde Skovene paa Baarse og Broskov Marker fede 350 Svin. Aar 1652 var et jævnt godt Oldenaar, Oldengælden var 421 Svin og 226 Rdl. 88 Skilling. Desværre mangler Afsigterne, man erfarer kun, at der paa Balle og Viemose Skov kunde fedes 600 Svin. I dette Aar var der i Dragsholm og Korsør Len ingen Olden paa Bøgen, Oldenen her har formodentlig derfor ogsaa helt eller i alt Fald mest været paa Egen og maaske Hasselen. I 1653 var Oldengælden 713 Svin og 290 Rdl. 32 Skilling. Dette Aar angives der at være indbrændt paa Skovene 7130 Svin, hvoraf blev taget 713 Svin i Oldengæld, og 1742 Svin, for Stykket af hver af disse blev betalt 1 Mark. I 1654 var Oldengælden 402 Svin og 266 Rdl. 32 Skilling. Dette Aar var der i Dragsholm Len ingen Olden paa Bøgen. I 1656 kunde der i Sønderskoven fedes 120 Svin og paa Stensved „saavidt Eg og Bog sig belanger“ 240 Svin. Oldengælden var dette Aar 100 Svins og 285 Rdl.

Det var ikke alene fra Vordingborg Len, at der kom

Svin paa Olden i Lenets Skove. Ikke alene fra andre Steder paa Sjælland kunde der komme Svin, men ogsaa fra Steder udenfor Sjælland kunde det hælde, at der enkelte Aar kom Svin. I Aar 1619, der var et meget fint Oldenaar, var der her paa Olden ikke alene Svin fra Falster, men ogsaa 145 fra Odense, 170 fra Lensmanden paa Bornholm og 150 fra Lybæk. Disse sidste havde først været paa Olden paa Laaland, men var ikke blevet fede nok der, hvorfor det var blevet dem bevilget at komme paa Skovene her for 12 Skilling Stykket.

Træbestanden.

Af disse Oplysninger vil man se, at Skovene her baade bestod af Bøg og Eg, vel mest af Bøg, men der fandtes vistnok ogsaa megen Eg. Fra det 18. Aarhundrede har man Oplysning om Træbestanden dels fra den tidligere omtalte Indberetning fra 1758, dens Oplysninger er dog kun ganske korte, og dels fra nogle Indberetninger om Skovene, som blev indsendt iflg. kgl. Ordre af 21. Okt. 1730*), disse er ganske anderledes udførlige og giver Oplysning om alle Kronens Skove her, ikke alene om Træbestanden, men ogsaa om dennes Tilstand og Skovenes Omkreds.

Om Skovene paa Knudshoved hedder det 1730: „Knudsskoven falder temmelig tynd af Ege og Bøge, de fleste maadelige og smaa Træer, som dog mesten er friske i Toppen, saa og nogle gamle krogede Lindetræer, nogle Ellemoser af maadelig Gærdsel.“ Om Hovedskoven paa den yderste Spids af Odden hedder det: „er ingen anden Skov end som nogle Tjørnetræer, er Enemærke til Vordingborg Slot, af Begreb 1 god halv Mil i Længden og 200 Skridt i Bredden.“ Paa Knudsbys 3 Marker fandtes der da Skov, der beskrives saaledes: „bestaar af nogle gi. tørre og mange unge friske Ege, samt god frisk Bøge-

*) Rtk. Skov og Jagtvæsen. Pakkesager, Gruppe 2 Nr. 4.
Forskellige Beskrivelser af Kronens Skove i Danmark.

skov baade store, maadelige og smaa Træer, friske i Toppen, god Underskov baade af Vækst og af Mængde, bestaar i Hessel, Elle og Tjørne.“ Om Overdrevet her hedder det 1758: „Paa det hele Fang befindes god Skov af store Ege- og Bøgetræer, mange store Ellemoser, som alt er i god Stand.“

Om Skoven paa Ore Overdrev hedder det 1730: „er ikkun tynd Skov af mest gl. tørre Bøge, faa store, men de fleste maadelige og smaa, maadelig Underskov i Ellemoser.“ Om Skoven her hedder det 1758: „Skoven, som bestaar af nogle gamle Ege- og Bøgetræer, er ganske forhugget, Tjørnehug og Ellemoser findes en Del.“ Endvidere nævnes der 1730 Skove paa Ore og Stensbjerg Marker.

Om Skoven paa Stensved Overdrev hedder det 1758, jeg anfører først denne Beretning, da den er den korteste: „Skoven, som strækker sig mesten over alt paa Overdrevet, er paa de meste Steder i temmelig god Stand, men andre Steder igen meget forhugget, bestaar i store og gamle Bøgetræer, Ellemoser findes store og smaa over alt, som tildels er i nogenledes Stand ... item Tjørne- og Underskov, som er meget forhugget og af Kreaturer afbidt...“

Fra Indberetningerne af 1730 faar man Oplysninger ikke alene om Skovene paa Stensved, men ogsaa om alle de Skove, og de var ikke faa, som fandtes paa Byernes og Gaardenes Marker. Vesterskov paa Stensved, der var 1 Mil i Omkreds, bestod af gammel og ung Bøgeskov samt nogle Ellemoser og lidt Tjørn. Sønderskov „beliggende paa Stensved“ var i Omkreds 3 Fjerdingsvej og bestod af tynd gammel og ung Bøgeskov. Paa Stensby Stræde paa Stensved, som vel forbandt de 2 Dele af Overdrevet, som foran kaldes Vesterskov og Sønderskov, var nogle faa Bøgestumper, men ingen Underskov. Endvidere nævnes „Stensved paa Ørslev Fang“, der var $\frac{1}{2}$ Mil i Omkreds, Skoven bestod kun af nogle Bøgestumper og Underskoven var nogle Ellemoser.

Af de andre Skoves Beskrivelser skal anføres nogle enkelte. Skoven i Vintersbølle Strandmark eller Kohave, der var $1\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej i Omkreds, bestod af frisk maadelig og ung Bøgeskov, samt nogle faa gamle Ege, Underskoven var ej værd at anføre. I samme Bys Søndermark, der var $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej i Omkreds, bestod Skoven af gammel og ung Ege- og Bøgeskov, Underskoven var Hessel, Elle og Tjørne i lovlig god Vækst og Stand. Skoven i Byens tredie Mark, Nørremarken, der var 1 Fjerdingsvej i Omkreds, bestod mest af ung Ege- og Bøgeskov, der var køn Underskov af Hessel, Elle og Tjørne. Vintersbølle er kun en lille By og Skovene paa dens Mark var derfor kun smaa. Bakkebølle havde ligeledes Skove i alle sine Marker og de var større. Skoven i Bakkebølle Strandhave var $\frac{1}{2}$ Mil i Omkreds, i Søndermarken var den ligesaa og i Nørremarken $1\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej. Skoven i Søndermarken bestod mest af frisk Egeskov og nogle faa Bøge, i de 2 andre Marker var der mest Bøge. Paa Enestegaardenes Marker kunde der ogsaa være store Skove. Paa Rødbjærggaardens Mark var Skoven $\frac{1}{2}$ Mil i Omkreds, det var frisk Bøgeskov, som her fandtes. Paa Løbergaardens*) Marker var Skoven ligesaa $\frac{1}{2}$ Mil i Omkreds, den bestod ogsaa nærmest af Bøg. Dette er kun en ringe Del af de 140 Skove, alle tilhørende Kronen, der nævnes i Indberetningen fra Vordingborg Amt fra 1730. Desuden nævnes der 21 private Skove til Selvejergaarde eller private Ejere i Vordingborg eller andetsteds. Flere af disse Skove siges at ligge paa Stensved .

Som man vil se af anførte Beskrivelser, fandtes der i Skovene baade Eg og Bøg, selv om ogsaa Bøgene var i Flertal. Rene eller omtrent rene Egeskove fandtes enkelte Steder, f. Eks. i Bakkebølle Søndermark, som foran er nævnt. Ligeledes var Skovene i Vestenbæk Søndermark mest gamle og unge Ege med lidt Bøgeskov. Viemose Vænger og Kohaver bestod af gammel, mest udgaæet, tør

*) Det er vist den Gaard, som ellers kaldes Ellebrødgaard.

Egeskov, Underskoven var god, den bestod af Tjørne, Hessel og Elle. Skoven var i Omkreds 1 god Mil. Her var Egeskoven ved at forsvinde, ogsaa andre Steder tales der om Træer, baade Ege og Bøge, der er tørre i Toppen, det tyder paa, at Skoven ikke alle Steder var i den bedste Stand.

Ejendomsforholdene.

Eggen om Vordingborg hører dels til Hammer og dels til Baarse Herred. Til det førstnævnte Herred hørte Kastrup Sogn og det nu til Baarse Herred hørende Knudsby. Til Baarse Herred hørte de øvrige Byer og Sogne mod Syd, men fra dette Herred har der i Tidens Løb udskilt sig nogle særlige Jurisdiktioner eller Retsomraader. Vordingborg Købstad, hvortil hørte Byen og dens Agerjord, som dog vist tidligere kun var ringe, senere er vel den Del af Nyraad, der hører under Vordingborg Købstad, kommen til. Til Stensby Birk hørte den største Del af Vordingborg Landsogn, Slottet og Ladegaarden indbefattet, og Kallehave Sogn med Undtagelse af Viemose og Balle mod Øst, der hørte under Jungshoved Birk. Til Stensby Birk hørte endvidere Ørslev Sogn. Til selve Baarse Herred hørte Øster Egesborg, Mern og andre Sogne mod Nord.

Af Byerne i Hammer Herred nævnes Knudsby 1231 i Jordebogen. Kongen havde da 1 Mark i Indtægt af Byen. Denne By tilhørte ligeledes 1513 Kronen. Roskildebispens ejede her 1370 Byerne Oreby og Stenbjærg og vistnok alle Gaardene i disse Byer, desuden ejede han den Skov, som kaldtes Orebyruth, og den Skov, som hed Sæbexoræ, samt desuden en øde Ejendom, som hed Meelbjerg, der tidligere havde givet 3 Pund Korn i Afgift. Ved Stranden syd for Oreby ligger nu en Bakke, der hedder Melbjærg, og i Markbogen fra 1682 siges det, at en Mand i Oreby havde et Vænge ved Stranden kaldet Meelbjerg, men det bestod kun af 6 Agre. Desuden havde samme Mand et Vænge sønden for Overdrevet i Skoven, altsaa

maaske i Nærheden. I Markbogen nævnes ogsaa Middelbiergs Agre, der vel har Navn af samme Bakke*).

I Ørslev fandtes nogle Selvejere og en Annekspræstegaard, men ellers hørte Byen og det øvrige Stensby Birk vist til Kronen ligesom Viemose og Balle og de øvrige Byer i Jungshoved Birk. Kongen havde ifølge Kong Valdemars Jordebog 24 Mark Sølv i Indtægt af Mern, en meget betydelig Sum i Forhold til de Indtægter, Kongen havde af sit andet Gods i Omegnen af Vordingborg. Hermed maa vist menes Sønder Mern, thi Roskildebispens ejede siden Nørre Mern eller den største Dal af denne By. I Øster Egesborg Sogn ejede Bispen en Del Gods, Hovedgaarden Lækkende, Øster Egesborg og Røstofte eller det meste af disse Byer og Vallebo, der da var 3 Gaarde, samt som foran omtalt, Del i Stensved og Kulsø og maaske andet Gods. I Røstofte fandtes et Par Selvejere, Domkapitlet ejede Gods i Tolstrup og Skovhuse, deriblandt den Gaard, der hed Kræmmervænge. I Skovhuse, der ligger lige nord for den Del af Stensved Overdrev, som kaldtes Sønderkov og vist er en Bebyggelse af temmelig sen Oprindelse, havde desuden adelige Lodsejere Del.

I de Byer, der havde Græsningsret paa Stensved Overdrev, havde saaledes ogsaa andre end Kongen Ejendom. Desuden havde som foran anført baade Selvejere, Præster og Kirker Ejendomslodder paa Stensved. Hvorledes kan dette nu passe med Kongens Ejendomsret til Stensved og andre Skove og Overdrev her i Omegnen? Der kan vist ikke tvivles om, at de omliggende Byer alt da har haft Græsning til deres Heste og Kvæg paa Overdrevene her, men de har vel næppe haft denne Ret for ingen Ting. Men Afgiften for Græsningen har vel været indbefattet i de Skatter og Afgifter, som oprindeligt saavel Kronens, Adelens og Kirkens Fæstebønder som Selvejere ydede. Noget lignende har vel været Tilfældet med Oldenen i Skovene, og med Oldenen fulgte vel Ret til Brændsel

*) Markbog Nr. 316.

og Gavntømmer. Da saa siden Adelen og Gejstligheden fik Skattefrihed for deres Gods, bortfaldt Afgifterne for deres Vedkommende, men Rettigheden beholdt de derimod, derpaa var der vel gammel Hævd. Senere har da Lodsejerne og Byerne faaet hver sin Del af Skoven tildelt, og samtidig er der vel blevet udvist Skovlodder til Selvejrbønder, Præstegaarde og Kirker. Ganske vist var Stensved Overdrev fælles, men da Bispen ejede Halvdelen af Kulsø, som laa her, og Ejendomsskovene vist ogsaa laa her, har der maaske engang været Skel her ogsaa. Paa denne Maade kan det tænkes, at der er kommen andre Lodsejere i Stensved end Kongen.

Med Biskoppens Ejendomsret til Sæbæksore forholdt det sig vel paa samme Maade. Græsningsret har de omliggende Byer vel haft fra gammel Tid af. Skoven ligger ved de to Byer Oreby og Stenbjærg og har vel stødt op til deres Marker, og Ejendomsretten til Skoven er da med dem gaaet over til Biskoppen. Og mere end Skoven ejede denne jo ikke ifølge sin Jordebog.

Ore Overdrev blev delvis udskiftet 1758. Stensved Overdrev 1772 eller 1773, mens Knudshoved Overdrev først langt senere. Men Udskiftningen skal jeg her ikke komme ind paa.

FRA DEN GAMLE MALTKØLLE

Af Forstander *O. P. Jensen, Vallø.*

OMTRENT hvor nu Vallø Højskole ligger, laa i min Barndom en gammel Kølle, der ejedes i Fællesskab af Mændene paa Kammerherregaarden, Dyrehavegaarden, St. Annagaarden og Nyhavegarden. Og jeg mindes, at det var som Festdage for os Børn, naar der om Efteraaret var Malt paa Køllen; thi saa var der et almindeligt Samlingssted baade for Gamle og Unge — især for de sidste. Og da mit Hjem laa temmelig nær ved, havde jeg rig Lejlighed til at komme der. Det var nu just ikke Fornøjelse altsammen; thi Røgen bed forfærdelig i Øjnene, da der ingen Skorsten var, og alt var saa tillukket som vel muligt, for at ingen Varme skulde gaa til Spilde.

Den vagthavende Pge, Kone eller Mand havde derfor altid røde Øjne; især var det slemt, naar der fyredes, og naar Maltet skulde røres; men dette hørte nu en Gang til, og vi kunde slet ikke tænke os dengang, at det kunde være anderledes, — og trods Røgen var det Højtidsstunder — især om Aftenerne, naar Naboeer og Kendinge kom til. Saa gik det løs med at fortælle Historier og synge Viser — særlig Krigsviser fra 48.

Og traf det sig saa, at én eller anden havde sin Violin eller Harmonika med og gav nogle Numre, ja, da levede vi rigtig med den rige Mand. Jeg husker endnu saa tydelig en Oktoberaften, da Folkene paa St. Annagaarden havde Malt paa Køllen, at en af Byens Karle

fortalte en forfærdelig Historie om Varulve, der havde Tilhold paa Vedskolle Teglværk, — hvorledes de en Gang om Maaneden, stundom oftere, maatte i Dyreham og fare afsted paa tre Ben, det fjerde stak bagud som en Hale; og hvorledes han havde været efter en saadan fra Jægergaarden til Teglværket, hvor Varulven forsvandt i det gamle Stenhus. Jeg blev saa forskrækket, at jeg næppe turde gaa hjem ved Sengetid, skønt jeg var i Følge med min ældre Broder; men trods Forskrækkelsen lokkede og drog det atter til Køllen Dagen efter. —

En anden Dag ankom en vidtberejst Spillemand, som var kendt over det halve Sjælland, og gik under Navnet Langes-Jens eller Langeleds-Jens, fordi han nok oprindeligt hørte hjemme i Langeledshuset mellem Herfølge og Eghøj. Han kunde synge og spille, hoppe og danse, og fuld var han af Historier og Eventyr, som han havde oplevet paa sine Rejser i Sverrig og andre Steder. Saaledes var han en Gang blevet overfaldet af en Flok Ulve oppe i Smaaland, men han havde kæmpet saa tappert, at tre af dem blev paa Pladsen, medens de øvrige tog Flugten.

Denne Historie vandt meget Bifald og i lige Maade et Par svenske Folkeviser, han havde faaet fat paa derovre paa den anden Side Øresundet. Men af det, der blev fortalt i den gamle Kølle, og som gjorde det stærkeste og dybeste Indtryk paa mig og de andre Tilhørere, var vistnok, hvad der blev fortalt fra Trearskrigen, særlig af en Mand, der ikke saa sjælden kom i Køllen om Aftenerne, og som selv havde været med ved Bov og Fredericia.

Det var ligesom han blev flere Tommer højere efterhaanden som han fortalte, hans Øjne lyste, og der var Glød i hans Ord. Saaledes fortalte han en Aften om Kampen ved Bov: „Ja, I kan tro, at der gik det varmt til, Kuglerne peb helt lystelig om Ørene, og man vidste jo ikke, hvilket Øjeblik man kunde blive ramt; det var forfærdeligt, ja grusomt at se paa og være med i. Jeg

mindes saaledes et hjærteskærende Syn; ved et Dige, som vi tog i Stormløb, laa en Yngling — maaske neppe atten Aar, — han var vistnok haardt saaret, thi Blodet randt ud af det ene Trøjearme, medens kan uafsladelig gentog: „Far, Mor, Mor Far!“ Hans Tanker var altsaa derhjemme i det slesvig-holstenske Hjem, hvorfra han stammede, og som han vel mente, han aldrig nogen Side skulde gense mere. Da jeg senere paa Dagenkom tilbage til samme Sted, var han forsvundet. Ambulancen havde antagelig fundet ham.“

En anden Aften fortalte han Træk af Kampen ved Fredericia, og efter Fortællingens Slutning istemte han og flere:

„I Natten klam og kold
bag Fredericias Vold
forventningsfuld og tavs
stod Danerhæren bold,
paa Gaden var strøt Halm,
man hører Fjendens Malm,
der toner gennem Byen
og gør Luften kvalm“.

Denne Sang, som jeg senere har sunget paa mange Gange og citeret i Foredrag, hørte jeg her for første Gang.

Efter denne Fortælling og Sang var der længe stille, der var ligesom ingen vilde eller kunde bryde Tavsheden, først langt om længe begyndte en og anden at komme med Spørgsmaal vedrørende Kampen.

Ofte kunde Klokken blive mange saadanne Aftener, naar Munden rigtig var kommet paa Gled med at fortælle Historier fra fjern og nær, før man brød op.

Ja, naar jeg senere har sunget Hostrups Sang, hvori følgende Linjer forekommer:

„At Sagnet i Hytte
faar Vinger igen,
at Dreng, der lytte,
gaar ud som Mænd“.

Da er jeg ofte kommet til at tænke paa de mange Historier og Eventyr, som jeg i mine Barneaar hørte i den gamle Kølle ved Vallø Dyrehave.

Da Folk for et halvt Hundrede Aar siden begyndte at holde op med Hjemmebrygning af Øl, ophørte ganske naturligt deres Maltgøring og dermed ogsaa Tørringen paa Kølle; og da gik det den gamle Kølle, der her er fortalt om, som det et gaaet saa mange lignende Smaahuse ud over Landet — den blev solgt til Nedbrydning.

Gamle Peter Jensen paa Kammerherregaarden købte den og lod den indrette til en Vognremisse udenfor Gaarden, hvor den staar endnu og tildels benyttes i samme Øjemed, men sjælden gaar jeg den forbi ud at tænke paa, at denne lille, tarvelige Hytte ogsaa engang har tjent til folkelig Oplysning — om end i mindre Stil.

EN GAMMEL BRYLLUPSSKIK I ØSTSJÆLLAND

Af Forstander *O. P. Jensen*, Vallo.

I mit Barndomshjem paa Dyrehavegaarden ved Vallo kom ofte en gammel Kone, der gik under Navnet „Gammel-Karen“. Hun og hendes Mand boede til Leje paa Maglebjerggaarden i Vedskølle. —

Vi Børn var altid glade ved hendes Besøg, thi hun havde altid én eller anden Ting med til os, og ved et af disse Besøg tog hun det Løfte af os, at vi aldrig nogen Sinde vilde kalde hende „Gammel-Karen“, men derimod Karen Sofie, der var hendes rette Navn, det stod i Kirkebogen. Men det, der især har bevaret Mindet om denne gamle Kone hos mig er, hvad hun engang fortalte om sit Bryllup, der for mange Aar tilbage havde staaet i Vedskølle By. —

Efter at være kommet hjem fra Kirke, og alle Bryllupsgæsterne var blevet beværtet med Risengrød og Klipfisk, saa skulde hele Forsamlingen løbe Brudefolkene „a Lav“ — fra de unges ind i de ældres og giftes Lav. Og det gik saaledes til: Alle Bryllupsgæsterne stillede sig op udenfor Bryllupshuset — og med Spillemanden, der flittigt brugte sit Instrument, i Spidsen, — gik det i Løb ned gennem Gaden, forbi Smedjen paa Bakken, hvor der drejedes af Gunderup til; men omtrent ud for Gaarden var Karen saa uheldig at tabe sin ene Sko, men der kunde ikke være Tale om at standse og finde den, fremad gik det i ustandselig Fart.

Det første „Holdt“ eller Hvilested var „Frihedshuset“ i Kohaveskoven, og her drejede hele Forsamlingen ind, og efter et lille „Pusterum“ fik den sig nogle Valse i Stuerne og en Drik „Godtøl“; — og saa begyndte „Løbet“ igen videre genne mSkoven til den senere saakaldte „Teglværksgaard“ — hvoraf der endnu er nogle Levningsger tilbage. Ogsaa her maatte Skaren indenfor. Nyhavegaarden løb man forbi, da den laa saa langt fra Alfarvej nede ved Skoven; men Jærgaarden vinkede forude, og der ventede de alle, at „Hovedslaget“ skulde staa; thi Jæger-Smeden, som Manden kaldtes i daglig Tale, var en saare djærv Mand, baade Smed og Gaardmand; men altid oplagt til Løjer, som Smedene plejer at være. Porten, som dengang vendte lige ud mod Vejen, stod paa vid Gab, da Brudeskaren ankom — og snart var den bænket i Dagligstuen og Mellemstuen, hvor det stod paa „Gammeløl med Pind i“, og ikke saa ganske lidt af Gammelølstønden blev sat til Livs. Og saa lukkede „Smedemor“ op for Storstuen, og kort efter travede Bryllupsgæsterne rundt paa Gulvet i de forskellige Valse, Polkaer, Jødeture, og naar Marzurkaen, der var lidt vanskelig, ikke rigtig vilde gaa, kommanderede Spillemanden med Tordenrøst samtidig med at han spillede: „Vestrefod og en, to tre! Venstrefod og en, to, tre“, og saa var der Gang i Støvelerne igen.

Først langt hen paa Eftermiddagen ankom den temmelig trætte Bryllupsskare tilbage til Bryllupshuset; men saa var Brudefolkene ogsaa kommet ind i det „Lav“, hvor de nu med Rette hørte hjemme. „Ja, det var en Dag, som jeg aldrig glemmer,“ udbrød Karen, naar hun havde fortalt os Historien.

Vi Børn var vældig optaget af Historien og glemte den aldrig, og da Karen var mild og god ved os, kaldte vi hende altid siden hen: Karen Sofie, da hun ikke holdt af at blive kaldt „gammel“; men hvem gør vel heller det?

CHRISTIAN HENRIK BRASCH

VEMMETOFTES HISTORIKER

Af August F. Schmidt.

DET er ejendommeligt at iagttage, hvorledes Sydvestsjælland har afgivet Hjemsted for en hel Række Mænd, der med Dygtighed drev omfattende lokalhistoriske Studier. Til disse flittige Forskere, som har oplyst, grundigt og udfra stor Detailkundskab, om visse Egne og Lokaliteters Historie i Præstø Amt og det nærmeste Op-land, hører ogsaa den Vemmetofte Præst *Christian Henrik Brasch*, der blev født den 4. August 1811 i Aalborg, hvor hans Fader, *Hans Adam Frederik Brasch* (1782—1847) da var Kapellan. Moderen var *Karen Glahn* (1783—1867)*). I 1817 blev H. A. F. Brasch Sognepræst til Lerup og Tranum i Øster Han Herred. Her voksede Præsteparrets Børn op i ensomme, men storslaaede Omgivelser ikke langt fra den særegent skønne Fosdal, hvorfra man ser ud over Skageraks skiftende Vande. Præstesønnen Christian Henrik kom i Aalborg Latinskole, hvorfra han blev Student med Laud i 1830. I 1835, den 21/10, tog han theologisk Embedseksamen, ligeledes med første Karakter. Det synes, som om C. H. Brasch, der var den ældste Søn i Flokken, i 1836 har opholdt sig i Hjemmet for at læse med sin yngste Broder. Det var i en lys Periode for Hjemmet, der ellers i den Tid havde

*) Peter Jakob Schmidt: Slægten Glahn (1885), 39.

været ramt af Sygdom. I 1838 blev C. H. Brasch Huslærer hos Grev *Moltke* paa *Bregentved*. Her forblev han til 1847. Det var en hel ny Verden, Brevene derfra op-ruller i det stille nordjydske Præstehjem, enten de be-skriver Livet paa Bregentved og Lystrup om Sommeren, Besøgene hos Danneskjolds paa Gisselfeld eller Livet i Amaliegade om Vinteren blandt Ministre og Diplomater, eller de politiske Intriger i Hovedstaden. I 1842 dimit-terede C. H. Brasch sin ældste Elev, den senere Udenrigs-minister Grev *Frederik Moltke* til Universitetet, hvor han tog Studentereksamen. Og i 1844 foretog den Bregent-ved Huslærer, oppebærende sin Gage og med Pladsen aaben for sig ved sin Hjemkomst, en Rejse til Berlin (med længere Ophold), Dresden, München, Verona, Venedig, Florents og Rom. Fra denne Rejse sendte han talrige Breve til sit Hjem, hvor de blev læst atter og atter og saa sendt paa Rundrejse til Brødrene. Det var interes-sante Rejsebeskrivelser, han sendte hjem, man maa huske, det var ikke i Jernbanernes Tid, — en Rejse fra Verona til Venedig tog 4 Nætter og 3 Dage, og Rejsen fra Flo-rents over Siena til Rom 5 Nætter og 4 Dage. Han sendte begejstrede Beskrivelser af den evige Stad, som han hil-ser med lange latinske Sentenser. Han skriver om sin Andagt i Peterskirken og om Vandringen i de bælgmørke Katakomber, som beskrives med al ønskelig Uhygge. Det var ellers navnlig de kirkelige Forhold, C. H. Brasch studerede paa sin Udenlandsrejse. Efter sin Hjemkomst var han endnu et Par Aar Huslærer paa Bregentved, ind-til han i 1847, den 24. Juli, efter Forslag af sin Velynder, Grev *A. W. Moltke*, blev kaldet til Præst for *Vemmetofte*. Greven var Kurator for Stiftelsen. Udnævnelsen til Præst for Vemmetofte glædede C. H. Brasch's gamle Fader meget. Det følgende Aar, den 17 Oktober 1848, blev Pastor Brasch viet til *Frederikke Wilhelmine Lovise Paap*, født 2. Maj 1813 i København (Garnisons S.). Brylluppet stod i Bregentved Kapel. Hun var Datter af Kontorchef i Finanskollegiet, senere Amtsforvalter i Reinbeck i Lauen-

burg, Samuel Ludvig Paap (1784—1847) og Hedvig Magdalene Frederikke Dorothea Fischer (1786—1840). Fru Brasch døde den 5. April 1852 i Vemmetofte. Allerede før Brylluppet var hun svag, og det korte Ægteskab blev glædesløst og trist*). Pastor Brasch forblev Enkemand Resten af sit Liv. Han besad det samme Embede i Vemmetofte i henved fyrretyve Aar, til 1886, da han tog sin Afsked. Præsteboligen paa Vemmetofte blev i Pastor Brasch's Tid et stille Tankens Bo. Den ensomme Mand tilbragte her i de skønne Omgivelser et Liv i stærkt aandeligt Arbejde. Resultatet af hans mangehaande Studier blev et Antal Bøger, der i høj Grad giver Pastor Brasch Adkomst til at blive erindret ogsaa udenfor mere snævre Fagkredse. C. H. Brasch's historiske Forfatterskab har sit Udgangspunkt i det Milieu og i den Kreds, hvori han levede. Det var især efter Hustruens tidlige Død, han førtes ind paa Forskninger i Vemmetofte Klosters Arkiv, som kan kom til at ordne. Af hans Arkivstudier her fremgik — ved Tilskyndelse og Støtte af A. W. Moltke — hans første og største Arbejde: „*Vemmetoftes Historie som Herregård, Slot og Kloster*“, et Arbejde paa ikke mindre end tre tættrykte Bind i stort Format; det udkom i Tiden 1859—63. I første Bind (256 S.) behandles Vemmetoftes Historie som *Herregård* tilligemed *Højstrups* og forrige *Frøslevgaards Historie*. Andet Bind (232 S.) indeholder Fremstillingen af Vemmetoftes Historie som *Slot*, medens i tredje Del (268 S.) Vemmetoftes Historie som *Kloster* skildres.

I Chr. H. Brasch's magtfulde Værk, der altsaa er ikke mindre end 756 Sider, en smuk Arbejdspræstation — antagelig den største historiske Fremstilling, der findes af noget dansk Herresædes Historie, ihvertfald skrevet af en Enkeltmand — findes selvsagt behandlet en stor Mængde Forhold af forskellig Art, hvad man let forstaar,

*) Magdalene Matzen: Slægten Brasch (1916), 19, 22, 24, 25, 28, 63.

naar man betænker Emnet, der er Genstand for Behandling og de næsten utallige Spørgsmaal, som dukker op under Ordningen og Udarbejdelsen af et saa omfangsrigt historisk Materiale, som det, der er knyttet til et Herresæde med en lang og glørværdig Historie som Vemmetoftes. At begynde paa at give et Referat af Chr. H. Brasch's Vemmetofteværk er naturligvis ugørligt, dertil er det altfor omfangsrigt og fyldt med Enkeltheder*). Det skal blot nævnes, at det godt underbyggede og velskrevne Arbejde giver mange Bidrag til *Stevns* Historie og til dansk Adels- og Hofhistorie. Det er rigtigt, naar „Vemmetoftes Historie“ benævnes som et Kildeskript med Skildringer til Danmarks *indre* Historie; thi saadan forholder det sig jo med et Værk af den Slags. Brasch var hermed inde paa en Linje i dansk historisk Forskning, der begyndte med *P. V. Jacobsens* Arbejder fra 1830—40-erne om Emner fra Danmarks „indvortes“ Historie, et Forskningsomraade, der senere har faaet talrige Dyrkere og hvis største Navn, ikke mindst i stilistisk Henseende, er *Troels Lund*. Brasch fremlægger et stort, smukt ordnet Kildestof, og genfortæller det paa en kultiveret Maade, saa man læser i hans Bøger med Interessen fangen. Det er saaledes fortrinligt, hvad han fortæller (3. Bd., 171 ff.) om det gamle Landsbyfællesskab og om Bystyret i Byerne før Udskiftningen. Han foregriber her *Severin Kjærs* store Bog fra 1888: „Fra Stavnsbaandets Dage“, der ogsaa har sit meste Stof fra Præstø Amt. Ogsaa mange andre Emner fra Egnen omkring Vemmetofte behandles af Brasch, saasom Heksesager, Besættelseshistorier, Sagn knyttede til Vemmetofte, Adels Liv i det 16.—17. Aarhundrede, Godshandler, Kvægpest, Bondens Armod, Tænkemaade og Færd — og saa som alt nævnt: Adels- og Hofhistorie i Mængde. Det er tydeligt, at „Vemmetoftes Historie“ er et ofte raadspurgt

*) En storartet Fremstilling af Vemmetoftes Historie findes i *Traps Danmark* (4. Udg.) III, 389—93. Jfr. smsts., 378, 379, 386.

Værk, ikke alene af Adelshistorikere og Godshistorikere, ogsaa Lokal- og Kulturforskere kan med Udbytte se efter hos Brasch, der har forsynet sin Herregaardsbeskrivelse med gode Registre og smukke Plancher.

Hans næste Værk, der nærmest er at betragte som et Slags Sidestykke til Vemmetoftebøgerne, er den monumentale Fremstilling af „*Gamle Eiere af Bregentved fra 1382 til 1740*“ (1873), en Bog paa 568 store Sider, i hvilken Forfatteren har udnyttet Bregentved-Arkivet, som han antagelig har haft Kendskab til fra sit Huslærerophold paa dette Herresæde, der ligger umiddelbart hinsides Amtsgrænsen i Sorø Amt nær Haslev.

I Bregentvedarbejdet skildrer den rutinerede Adels-historiker Godsets Besiddere og dets Historie før det kom i Moltke'ernes Eje. Hensigten med Skriftet er at meddele en Samling Levnedsbeskrivelser over de private Besiddere af det ældre Bregentved, indtil det kom til Moltkerne og ved dem blev Sædet for det nuværende Grevskab af samme Navn. Vi hører her om Oluf Grubbe, Erik Bydelsbach, Niels Pedersen Gyl-denstjerne, Oluf Stigsen Krognos, Predbjørn Podebusk, Bent Bille, Anne Hardenberg, Christoffer Gøye, Sten Brahe, Erik Brahe og Falck Gøye, Frederik Urne, Ove Juel, Frederik Gabel, Christian Carl Gabel, Poul Løven-ørn og mange flere. Mellem Beskrivelserne er der indskudt nogle historiske Udviklinger, som særlig angaar Forhold, der er knyttede til denne eller hin Ejers Levetid. Vi læser saaledes om Brylluppet paa Bollerup, et Afsnit, der næsten er et Stykke Troels Lund før Troels Lund, indeholdende Oplysninger om Spisen og Drikken ved et Bryllup paa Bollerup o. 1503 og indflettede prægtige Folkevisesvers, der gør Skildringen levende og særlig fængslende. Poul Laxmands kendte ulykkelige Sag er ogsaa udførlig omtalt af Brasch, der ligeledes meddeler egenhændige Breve fra Christian d. IV til Frederik Urne, ligesom han ogsaa i et særligt Afsnit behandler Bregentved Hovedgaards Historie især i bygningsmæssig og

agrарhistorisk Henseende. I et Bilag er aftrykt en Del Aktstykker i Originalstavemaade. Et godt Register gør ogsaa denne Bog brugbar for Forskere. — Ganske vist ligger — som alt nævnt — Bregentved ikke i Præstø Amt, men da det har så nær Naboskab som Tilfældet er med dette Amt, forstaaer det sig, at man i Brasch's Værk om dette Herresæde finder en stor Mængde Oplysninger, som har direkte Interesse for Præstø Amt*).

Det var i særdeles pragtfulde Omgivelser, Præstesønnen fra det fjerne og ikke velhavende Lerup, Nord for Limfjorden, kom til at udføre sin Manddomsgerning, først paa det straalende Bregentved med dets berømte Parkanlæg, dernæst paa det skønne Vemmetofte i den yndige sydstevske Egn. Men han har forstaaet — Myndlingen — at begaa sig i de rige Borge med Højenloftssalene. Godsherrerne har øjnet den theologiske Kandidats Værd. Og han har ikke i nogen Henseende skuffet deres Tillid, hverken som Lærer, Sjælesørger eller som Historiker. Det er ogsaa et Æresminde over Vemmetofte Klosters Kuratorer: Grev Adam Vilhelm Moltke og Geheimekonferensraad Frederik Vilhelm Treschow**), saavel som over Lensgreve Frederik Georg Julius Moltke***), Pastor C. H. Brasch har rejst i sine anselige Bøger vedrørende Vemmetofte og Bregentved, men ikke mindst er disse Værker dog et „Monument varigere end Kobber“ over den fint dannede og kultiverede Personlighed, der udaf levende Forskertrang og sand fædrelandsk Følelse viede mange flittige Arbejdsaar til at udforske de Steders Historie, hvor han havde sin Gerning og sit Hjem.

Gennem sine lokal- og personalhistoriske Studier kom Brasch senere ind paa Undersøgelser over den almindelige politiske, især udenrigspolitiske Historie i Christian d. V.s Tid. Han udgav flere ret omfattende Arbejder

*) Om Bregentved se ellers Trap (4. Udg.) III, 149—154.

*) „Vemmetoftes Historie“ er tilegnet de to Mænd.

**) „Bregentved“ er tilegnet Fr. G. J. Moltke.

over herhenhørende Emner. Bedst blandt disse ikke lokalprægede Værker er Bogen „Om Robert Molesworth's Skrift „An account of Denmark as it was in the year 1692“*) (1879, 226 S.). Her er vedføjet en Række historiske Aktstykker. Af en nogen anden Art end Englænderens Kritik af Danmark er Brasch's næste Arbejde: „Det polske Kongevalg 1674. Med Hensyn til Prins Georg af Danmark“ (1882, 95 S.).

Det er ogsaa hofhistoriske Emner, den alsidig belæste historiske Præst behandler i Bøgerne: „Griffenfelds Kærlighed til Charlotte Amélie la Trémouille, Prinsesse af Tarent“ (1885, 159 S.) og „Prins Georg af Danmark i hans Ægteskab med Dronning Anna af Storbritannien“ (1890).

Disse Arbejder er — uden at være særlig betydelige eller dybtgaaende — i Reglen byggede paa forsvarlige Kildestudier og vidner om deres Forfatters forstandige Skøn og historiske Sans. Nogen Paavirkning af engelsk historisk Skole spores**). De Bøger, Pastor Brasch skrev om almenhistoriske Spørgsmaal, er ogsaa smukke Vidnesbyrd om deres Forfatters historiske Viden og Evne til at beherske et i og for sig stort og vanskeligt Stof. Det vil alene af Titlerne ses, at de paa visse Omraader behandler Emner, der ikke ligger Adelshistorie saa fjernt. Paa Bregentved og Vemmetofte har i Tidens Løb i forskellige Perioder været holdt hele smaa Hoffer. Det er noget af dette Hofmilieu, man finder i Bøgerne om Prinserne Georg og om Griffenfelds Kærlighedshistorie. Men som sagt, interessantest er Brasch i Godshistorierne, hvor han i det hele ønsker at belyse danske Landboforhold, navnlig i Enevældens Tid. Chr. H. Brasch nød i sin Samtid en ikke ringe Anseelse som Historiker — og natur-

*) „En Beretning om Danmark som det var i Aaret 1692“.

**) Jfr. C. O. Bøggild Andersen i Dansk biografisk Leksikon IV (1934), 27—28 og Dahl og Engelstofts Biografisk Haandleksikon I (1920), 217 (med Billede).

ligvis med Rette. Han erholdt da ogsaa den for en Landsbypræst — om man kan kalde Brasch saadan — sjældne Udmærkelse at blive optaget (i 1876) som Medlem af Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog. I 1882 blev han udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Efter at han i 1886 havde taget sin Afsked, flyttede han til København, hvor han som en Frugt af sin Præstegering udgav „Nogle Taler over Afdøde“ (1887). Her faar man et Indtryk af Pastor Brasch's fromme og humane Personlighed.

Han døde i København den 28. Maj 1894, men blev begravet paa sin kære Vemmetofte Kirkegaard i Dyrehaven, hvor der er jordet kendte Mænd (jfr. Trap⁴, III, 390). Han fik sit Hvilested ved Vemmetofte i Fakse Herred i de fredfyldte Omgivelser, hvor han selv passede saa godt ind, og hvor hans Navn vil mindes i de løbende Sekler hver Gang Talen kommer til at dreje sig om Stedets og Egnens minderige og tildragende Historie.

Det er ingen ringe Indsats, Pastor Brasch har ydet i dansk Historieforskning. Han er en af Foregangsmændene indenfor Gods- og Personalhistorien. Selv hørte han til en stor og vidtforgrenet Slægt. Talrige berømte og ansete danske Mænd og Kvinder hører til det store Familiekompleks, hvortil Chr. H. Brasch hørte (se de tidligere i Noterne nævnte Slægtsbøger af Magdalene Matzen og P. J. Schmidt). Han er selv en af sin Slægts mest tiltalende Skikkelser, og derfor har det været en Glæde at kunne meddele ovenstaaende lille Levnedsskildring af den i ydre Omgivelser flottest boende Historiker i Præstø Amt i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede.

²⁵/₁₁ 1935.

AUGUST F. SCHMIDT.

SKOVKLOSTERS FORHOLD TIL NÆSTVED I MIDDELALDEREN

AF LEKTOR *H. J. HELMS*, HERLUFSHOLM.

I.

SKOVKLOSTERS HØJHEDSRET OVER NÆSTVED

NÆSTVED BY er hele Middelalderen igennem uløseligt knyttet til Skovkloster. Den nævnes overhovedet ikke nogetsteds, før Klostret oprettes, og fra da af, indtil Reformationen, er Byen underlagt Klostrets Myndighed, foruden at store Dele af dens Grunde og Huse er Klostrets Ejendom.

Det maa dog tilføjes, at Næstved, i hvert Fald fra ca. 1265, gør kraftige Forsøg paa at løsrive sig fra Klostrets Herredømme, som maa værnes ved talløse Stadfæstelser af dets Rettigheder, udstedt af Konger, Bisper, Lands-, Herreds- og Byting, og at Klostrets Magt over Næstved, trods alle disse Stadfæstelser og trods sejr og udholdende Modstand, langsomt, men sikkert undergraves, indtil den helt synker sammen ved Reformationen.

Under denne langvarige Kamp er det endda ikke Næstveds Borgere, der er de farligste Modstandere, men derimod Kongerne. Skønt disse alle uden Undtagelse højtideligt bekræfter Klostrets Privilegier — ogsaa dets Rettigheder i Næstved — blander de sig fra ca. 1270 i Byens Forhold og begynder navnlig fra ca. 1400 at behandle den som en ganske almindelig Købstad uden Hensyn til Skovklosters Højhedsret. Skridt for Skridt trænger Kongen

Klostret tilbage, indtil han 1536 løser hele Stridsspørgsmaalet paa den nemme og praktiske Maade, at han ganske simpelt bemægtiger sig selve Klostret med alle dets Ejendomme og Rettigheder.

Klostret blev som bekendt oprettet 1135 af *Peder Bodilsen* m. fl., der ved den Lejlighed skænkede store Dele af Byen til Klostret. De nærmere Omstændigheder ved Klostrets Oprettelse fremgaar af Stiftelsesbrevet, som paa Givernes og egne Vegne udstedtes i Næstved den 29. Nov. 1135 af *Eskil*, Biskop i Roskilde. De Bestemmelser i Stiftelsesbrevet¹⁾, der vedrører Næstved, er følgende: *Peder Bodilsen* og hans Brødre *Hemming* og *Jørgen* skænker Kirken i Næstved (o: St. Peders Kirke) med alt dens Tiliggende „til Gud og St. Peder, for at der dér kan indstiftes et Munkeliv efter den hellige Benedikts Regel“; med andre Ord, de opretter et Benediktiner-Kloster, hvortil de skænker St. Peders Kirke i Næstved. Til dette Kloster skænker de Gods rundt omkring paa Sjælland, Møen og Falster; men her skal kun nævnes, hvad der angaar Næstved: Fru *Bodil*, Moder til de tre Klosterstiftere, skænkede i „Store Næstved“ (in Næstweth majori) 1¼ Bol samt Møllen (o: Maglemølle) og i Lille Næstved (in Næstweth parva) Halvdelen af Byen. Biskop *Eskil*, uden hvis Tilladelse *Peder Bodilsen* og hans Brødre selvfølgelig ikke kunde bortskænke Kirken, selv om de nok saa meget var dens Ejere og havde Patronatsret til den, stadfæstede deres Gave og skænkede Klostret Ret til at hæve Bispe-tiende af alle sine Besiddelser i Roskilde Stift. Klostret fik Navnet *Næstved Kloster* eller *Næstved St. Peders Kloster*, men kaldtes fra ca. 1400 i Reglen *Skovkloster*²⁾. I Begyndelsen har det sandsynligvis ligget i Næstved i Nærheden af St. Peders Kirke, men flyttede ca. 1200 derud, hvor Herlufsholm nu ligger, og hvor Kirken og Dele af Klosterbygningen er Rester af det gamle Skovkloster³⁾.

Desværre kan man ikke fastslaa Omfanget af Fru Bodils Gave i Næstved, eftersom et Bol var et meget variabelt Begreb. Inden for de enkelte Byer var Bolene ganske vist lige store; men mellem de forskellige Landsbyers Bol var der betydelig Forskel. Ca. 1230 bestod f. Eks. Byen Bregninge paa Falster af 6 Bol og havde i 1682, paa hvilket Tidspunkt Befolkningen menes at have været omtrent den samme som ca. 1230, ialt 19 Gaarde. Horbelev (Falster) havde ca. 1230 ogsaa 6 Bol og i 1682 16 Gaarde, Baarse (Sydsjælland) henholdsvis 9 Bol og 30 Gaarde. I Smørumovre var der 1682 ialt 7 Bol, hvert paa ca. 75 Tdr. Land, i Søsum 4 Bol à 190 Tdr. Land, etc.⁴). Fru Bodils Gave paa 1¼ Bol i Næstved kan altsaa godt have været et meget aneligt Areal, nok til 3—4 Bondegaarde, maaske mere.

Foruden at eje 1¼ Bol plus Maglemølle i Næstved samt Halvdelen af Lille Næstved fik Klostret i Aaret 1140 *Højhedsretten over hele Byen* ved Kong *Erik Lams Gavebrev af 21. Marts 1140⁵*), der skænkede „de Munke, der tjener Gud og St. Peder i Næstved Kloster, Torvet i fornævnte By med alle Torverettigheder og al Domsret efter Danernes Sædvane. Endvidere 3 Marks og 40 Marks Bøder ... tillige med den Afgift, der paa Dansk kaldes Midsommergæld“. Dette vil i Praksis sige, at alle, der førte Varer til Torvet i Næstved, skulde betale Afgift deraf til Klostret, at Klostret gennem sin Foged ledede Retsplejen og indkasserede Bøderne, og at den Skat, som Danmarks Købstæder betalte Kongen ved Midsommertid, for Næstveds Vedkommende skulde erlægges til Skovkloster. Desuden fritoges Næstveds Indbyggere og „Klostrets øvrige Bønder“ for Leding og forpligtedes kun til een Gang aarlig, om det gjordes nødvendigt, at transportere Kongen og hans Følge til Falster, Laaland eller andre omliggende Øer.

Efter Stiftelsesbrevet af 1135 faar man Indtryk af, at Næstved er en Landsby; den er inddelt i Bol, og der tales ikke om noget Torv. Fem Aar efter, i Erik Lams

Gavebrev af 1140, fremtræder den derimod som Købstad, selv om der ganske vist tales om „Næstveds Indbyggere og Klosters *øvrige* Bønder.“ Den har Torv og betaler Midsommergæld, en Afgift, som netop var særegen for Købstæder. Forholdet har vel været det, at Næstved har haft Karakter af en stor Landsby med Bondegaarde, men tillige, paa Grund af sin forholdsvise Størrelse og gunstige Beliggenhed, har haft regelmæssigt Torv og derfor er blevet betragtet som en Købstad. Egentlige Købstæder med kongelige (eller af en Biskop udstedte) Købstadsrettigheder kendes først langt senere; det ældste kendte Købstadsprivilegium inden for det nuværende Danmarks Omraade er Københavns af 13. Marts 1254. Næstved havde af Naturen gode Betingelser for Handel i Kraft af sin Beliggenhed ved en sejlbar Aa i passende Afstand fra Havet — som det i de Tider var farligt at ligge for nær — og ved Skæringspunktet mellem Vejene Nord—Syd og Vest—Øst, og disse i Forvejen gunstige Betingelser for Torvehandel blev væsentligt forbedret ved Klosters Oprettelse. En Klosterstiftelse medførte altid stærk Tilstrømning og krævede naturligvis ogsaa rigelig Tilførsel af Varer; Næstved Torv laa dengang lige op ad Klosters Kirke, St. Peders, og væsentlige Momenter forklarer altsaa, at Klosteret fik Herredømmet over Torvet og hele Byen.

De følgende kongelige Privilegier^o) understreger yderligere Klosters Herredømme over Næstved. *Valdemar den Store* (1157—82) fritager alle „Klosters Besiddelser, saavel Byen Næstved som alle dets Bønder til evig Tid, baade for Leding og for alle Skatter til Kongen“, og denne Skattefrihed omfatter „hele Store- og Lille-Næstved, Ladby, Ladbytorp, Grimstrup og Faksinge“; den eneste Forpligtelse, Erik Lam havde paalagt Klosteret, nemlig Transport af Kongen med Følge til Falster etc., bortfalder

nu, mod at Klostret til Gengæld afstaar Gods paa Møen til Kongen. *Knud VI* (1182—1202) og Biskop *Absalon* (1158—1201) udsteder Privilegier af samme Indhold som *Valdemar den Stores. Valdemar Sejrs Privilegium* (ca. 1205) er mere udførligt; Klostret har i Mellemtiden faaet mange flere Besiddelser, som opregnes i Privilegiet; først i Rækken anføres „Næstved paa begge Sider af Aaen“, hvilket viser, at Store- og Lille-Næstved regnedes for een By, og denne By betegnes ganske simpelt som Klostrets „Besiddelse“ (possessio), sideordnet med Gaarde og Landsbyer som Grimstrup, Ladby etc. Det indskærpes, at ingen maa benytte Klostrets Mølle (o: Maglemølle) uden behørig Afgift, og det fastslaas mere detailleret end før, at Klostret og dets undergivne er fri for alle Skatter og Afgifter til Kongen, nemlig Midsommergæld, Stud (en Afgift til Kongens Underhold), Kværsæde (Skat paa dem, der var fritaget for Leding), Ledingsskat (Skat paa ledingspligtige), Inne (Kørsler eller andet Arbejde for Kongen) og Retsbøder, og alle disse Friheder bekræftes yderligere i et nyt Privilegium af samme Konge af 23. Sept. 1209, af hvilket det tydeligt fremgaar, at samtlige de Skatter og Bøder, Klostrets undergivne slipper for at betale til Kongen, skal de yde Klostret i Stedet. — Endnu to Privilegier for Næstved Kloster udstedes under *Valdemar Sejrs* Regering, nemlig af hans ældste Søn *Valdemar* († 1231) og af hans næstældste Søn *Erik (Plovpenning)*, hvis Privilegium af 28. April 1239 stadfæster ovennævnte Friheder med særlig Vægt paa Klostrets Herredømme over Næstved, som stadig erklæres at tilhøre Klostret „helt og holdent, paa begge Sider af Aaen“, og alt, hvad Klostret har Ret til at kræve af Byen, opregnes omhyggeligt: Samtlige Retsbøder, Midsommergæld, Torvegæld, Ledingsgæld etc. *Abels* og *Christoffer Is* Privilegier (henholdsvis ca. 1251 og 1252) er af samme Indhold som *Erik Plovpennings*, ligesom det Privilegium, der 1263 udstedtes af Hertug *Albrecht af Brunsvig*, Danmarks Rigsforstander under *Erik Klippings* Fangenskab i Tyskland, samt *Erik Klippings* eget Privilegium af 1268.

Under *Erik Plovpenning's* urolige Regering spores de første Tegn til Uvilje mod det rige Kloster og Forsøg paa at lægge det Hindringer i Vejen. Et af Kongen udstedt Brev (1249) nedlægger Forbud imod at genere Klostersrets undergivne i at bygge Kogger (gogones) ♂: fladbundede Skibe, anlægge Grave, hugge Tømmer ved Byerne eller opkræve Bispetiende, og under *Erik Klipping*, hvis Regering, navnlig i de første Aar, var mindst lige saa bevæget som Erik Plovpenning's, gør Næstved By de første alvorlige Forsøg paa at bryde de Lænker, der binder den til Klostret. I et Brev af 1265 udtaler Erik Klipping: „Abbeden af Næstved tillige med sit Konvent (♂: Munke-samfund) klager over, at nogle af Næstveds Indbyggere, skønt de alle utvivlsomt er Klostersrets undergivne, ikke desto mindre frækt spinder Rænker imod Klostret, giver sig ind under andre, mægtige Herrers Beskyttelse og nægter at gøre deres Skyldighed over for Abbeden, hvorfor Vi, i Betragtning af deres (♂: Munkenes) Fortjenester, hverken kan eller vil taale de Krænkelser, der er tilføjet dem, eller vil finde Os i dem for Fremtiden. Vi forbyder derfor paa det strengeste en hvilkensomhelst, saafremt han vil bevare Vor Gunst, herefterdags at anmasse sig til at handle saaledes, dem (♂: Munkene) til Skade og Fordærv, og enhver, der maatte forsøge derpaa, maa vide, at han risikerer at miste al sin Ejendom. Og er det Vort Ønske, at de (♂: Munkene) skal nyde alle de samme Friheder og Rettigheder, som de i rigt Maal har nydt i Vore kongelige Forgængeres Tid.“

,Erik Plovpenning's og Erik Klipping's strenge Formaninger har dog næppe formaaet at skaffe Klostret Sikkerhed for sine Ejendomme eller tilbørlig Lydighed fra Næstveds Side, eftersom der fra *Erik Menved's* Regeringstid (1286—1319) kendes ikke mindre end syv kongelige Breve til Beskyttelse af Klostret og til Indskærpelse af Næstved-Borgernes Lydighedspligt imod det. I 1287 udstedte Enkedronning *Agnes*, Moder til Erik Menved og Danmarks Regent under hans Mindreaarighed, Forbud

imod at bemægtige sig Klosters Marker, Enge eller Ejendomme i det hele taget og imod at omhugge dets Skove, og tre Aar efter (1290) forbyder Erik Menved Næstveds Borgere at sælge Grunde der i Byen uden Abbedens Tilladelse og gentager desuden Erik Klippings Forbud imod, at Klosters undergivne søger at frigøre sig for dets Magt ved at give sig ind under andre Herrer, og det følgende Aar (1291) indskærper han Næstved-Borgerne deres Pligt til „uden Opsættelse at betale, som Sædvane er, Toftægæld (Grundskat), Bodegæld (Lejeafgift), Midsommergæld og Ledingsgæld“; i modsat Fald maa Klosters Foged med Magt skaffe Klosteret, hvad der tilkommer det. — Erik Menveds næste Brev angaaende Klosteret (1305) tager i al Almindelighed Munkene og deres undergivne under sin Beskyttelse, og et andet Brev, vistnok udstedt af samme Konge og omtrent ved samme Tid, bekendtgør paa Tybjerg Herredsting, at Kongen forlanger de af ham givne Privilegier for Næstved Kloster overholdt „med evig Urokkelighed“, „hvorfor Vi befaler, i Kraft af Vor kongelige Myndighed, at ingen maa fordriste sig til at krænke eller antaste disse Vore Gaver. Hvis nogen alligevel frækt skulde gøre det, maa han vide, at han baade ifalder Band og gør sig skyldig i Majestætsforbrydelse. Thi Hr. Ærkebiskoppen har Paaskedag i Vor Nærværelse bandlyst alle, som maatte krænke dette Vort Privilegium.“ Hertil kommer et Kongebrev fra 1307, som yderligere giver Indblik i Klosters Magt over Næstved, idet det nu for første Gang fastslaas, at Abbeden har Ret til at ind- og afsætte Byraadet: „Kong Erik [Menved] tilskriver Borgerne i Næstved: I Ønsket om at fjerne enhver Anledning til Splid mellem Os elskelige Herrer Abbed og Konvent af den hellige St. Peders Kloster i Næstved og Eders Raadmænd og Borgere og om, at alle de fra gammel Tid mellem Eder bestaaende Love og Sædvaner maa overholdes paa alle Punkter, saa vel med Hensyn til Ind- og Afsættelse af Fogeder og Ind- og Afsættelse af Raadmænd, som med Hensyn til alle mulige andre Forpligtelser, forbyder

Vi strengt under Vor Gunst, at nogen Raadmand, Borger eller nogen anden fordrister sig til at lægge Hindringer i Vejen for bemeldte Hr. Abbed og Konvent paa nogetsomhelst af ovennævnte Punkter ud over, hvad der fra gammel Tid har været Sædvane, eller trænge sig ind i ovennævnte Stillinger uden deres Vilje eller Samtykke.“ — Endnu et sidste Kongebrev af Erik Menved angaaende Klostret (1308) stadfæster i al Almindelighed dets gamle Privilegier, hvilket ogsaa gælder et af *Christoffer II* udstedt Brev (ca. 1320?). Tre udaterede Kongebreve, udstedt af en Kong Valdemar, maa enten tillægges Hertug *Valdemar V* af Slesvig, der var Konge i Danmark 1326—30, eller maaske snarere *Valdemar Atterdag* (1340—75), der stod i et særlig venskabeligt Forhold til Klostret. De to af dem viser, at Næstveds Borgere fremdeles er uvillige til at betale de Klostret tilkommende Afgifter, og at de stadig prøver paa at indgive sig under andre Herrer for at unddrage sig deres Forpligtelser overfor Klostret: „Valdemar befaler alle Haandværkere, hvis undergivne de end maatte være, at de ikke maa unnlade at betale den Afgift, der kaldes Torvegæld, naar de kommer til Næstveds Torv for at handle“, og „Valdemar paa-byder alle, som besøger Næstveds Torv for at købe eller sælge, at betale Torvegæld til Klostret og forbyder mægtige Herrer at forsvare dem af Klostrets undergivne, som har forbrudt sig, og som bør straffes af Munkene.“ Det tredje af disse Valdemar-Breve gaar ud paa at støtte Klostret i Retsanliggender, men tilsigter vel nok specielt at hindre Samspil mellem Næstved-Borgerne og adelige Herrer til Skade for Klostret: „Valdemar sender naadig Hilsen til Beboerne af Sjælland. Da Hr. Abbeden af Næstved ikke altid kan fremføre sine Sager eller Klagemaal i Vor Nærværelse, paalægger og befaler Vi alle fornemme Mænd at hjælpe og bistaa Næstved Kloster i dets Retsanliggender, for saa vidt som Retfærdighed og Sandhed maatte være paa dets Side, og ikke tillade nogen at udæske det ved ny eller uforskyldte Krænkelser.“

Hvor ivrigt Klostret var efter at sikre sin Stilling, fremgaar af, at det allerede 1330, straks efter at *Johan den Milde*, Greve af Holsten, var blevet Herre over Sjælland og Skaane, og medens Christoffer II endnu officielt var Konge af Danmark, søgte og opnaaede Grevens Stadfæstelse af dets Privilegier; Indholdet af det grevelige Privilegium er det samme som i Privilegierne fra Erik Ploppenning og hans Efterfølgere indtil Christoffer II, og det samme gælder *Valdemar Atterdags* Privilegium, dateret København den 3. Maj 1348. Endnu i dette Privilegium hedder det, at Byen Næstved paa begge Sider af Aaen tilhører Klostret (villa Nestuet, que eorum est ex utraque parte amnis); men dermed er det ogsaa Slut med at betegne Næstved som Klostrets Ejendom. Fra Kong *Olufs* Regeringstid kendes intet Privilegium for Næstved Kloster; om *Erik af Pommerns* (dateret Vordingborg den 1. Marts 1403) udtaler Skovklosters Gavebog, hvori de forskellige Privilegier er registreret, at det „stadfæster og godkender dette Privilegium (o: Valdemar Atterdags) og alle os indrømmede Friheder“, og det er for saa vidt rigtigt, som det i al Almindelighed bekræfter de tidligere kongelige Privilegier; men i Brevets Ordlyd er der dog en karakteristisk Forskel fra før; det er holdt i vag Almindelighed, præciserer ingen af Klostrets Rettigheder og indeholder ikke et Ord om dets Herredømme over Næstved. Dette er næppe nogen Tilfældighed. Erik af Pommern var meget interesseret i at ophjælpe Købstæderne og har kun ugerne set en By som Næstved, dengang en af Landets største Købstæder, underkastet et Klosters Myndighed. Han optræder ogsaa fuldstændig som Byens Overherre, uden Hensyn til Klostret, og efterfølges i saa Henseende af alle de følgende Konger. Dette forhindrer dog ikke, at de alle uden Undtagelse tillige stadfæster Skovklosters gamle Privilegier, skønt disse berøvede Kongen enhver Magt over Næstved og lagde den fuldstændig ind under Klostrets Myndighed. *Christoffer af Bayern* stadfæster Klostrets Privilegier 1445, *Christian I* i 1449, og 1463 „by-

der Konning Christiern alle udi Næstved at give Kloster sin Rettighed, som de pligtige ere, i hvad det helst er⁷⁾; et andet, desværre udateret, Kongebrev, udstedt af Christian I, bekræfter flere af Klosters betydningsfulde gamle Forrettigheder, men bærer tillige Præg af denne Konges Iver efter at reformere Landets Klostre og hæve dem op af det Forfald, der unægtelig prægede de fleste af dem i det 15. Aarhundrede: „Konning Christiern afgiver og frigør Kloster for kongelige Tynger (o: Skatter o. l.) og Tjeneste til Krig, Orlov, Heste at holde eller andre Beder (o: Afgifter) at give Kongen herefter til evig Tid, saa længe som Brødrene opretholde god Levned og Sancti Bents Regel. Hvilket de ikke gøre, skulle de holde Tynger og Tjeneste, som andre Klostre gøre. Dog skulle de staa Os fore med Øl og Mad, Hestefoder, naar vort Ærinde falder der frem.“ Da Klosteret blev „reformeret“ i Aaret 1458⁸⁾, hidrører sidstnævnte Kongebrev vel omtrent fra denne Tid; enten har det fremkaldt Munkenes Iver efter at blive reformeret, eller ogsaa er det udsprunget af et Ønske fra Kongens Side om, at den 1458 gennemførte Udrensning maatte faa varig Betydning. Pligten til at forsyne Kongen med Øl, Mad etc. har Klosteret i hvert Fald een Gang maattet opfylde; en af Posterne i Abbed Jeips Regnskab for 1481 er „1 Tønde Øl til Kongens Folk“⁹⁾. Kongen kan dog godt have nydt Klosters Gæstfrihed mange flere Gange, selv om Kilderne tier derom; Abbed Jeips Regnskaber begynder først 1467, næsten 20 Aar efter Christian I's Tronbestigelse. I hvert Fald lykkes det Klosteret i stadig højere Grad at vinde Kongens Gunst og opnaa hans Bistand over for de genstridige Næstved-Borgere. I 1471 „tilskikkede Konning Christiern gode Mænd, at de skulde befale Borgerne i Næstved at gøre Kloster sin Rettighed“, og 1472 „vare tilskikkede forskrevne gode Mænd i Næstved og finge for Svar, at de (o: Næstvederne) vilde gøre og give Kloster, hvis (o: hvad) de af Rette pligtige ere“¹⁰⁾ — den kongelige Indgriben har aabenbart gjort sin Virkning. I Aaret 1475 „stadfæster Konning Chri-

stiern ... paa det ny og fuldbyrder alle Klosters Privilegier, Naader og Friheder, som er 40-Marks og 3-Marks Sager, baade i Næstved og over al Klosters Land, oppaa det at Brødrene skulle des ydermere bede Gud for Danmarkis Konninger.“ — Kongen vil aabenbart gerne staa sig godt med Klostret og opnaa dets Forbøn; hans Navn findes da ogsaa opført blandt det sparsomme Udvalg af 6 — seks — Konger, som har fundet Optagelse i Klosters Obituarium (o: Dødebog), oven i Købet med Tilføjelse af Ordene „pie memorie“ (from Ihukommelse)*).

Under Christian I stillede Kongemagten sig altsaa gunstigere for Klostret end under hans to Forgængere. Han nøjes ikke med at give en intetsigende Stadfæstelse af dets Privilegier, men yder det flere Gange positiv Bistand under dets Klammerier med Næstveds Borgere. Anderledes under Kong Hans. Denne Konge ødsler ganske vist med Privilegier og Stadfæstelser, men krænker ikke desto mindre dets Rettigheder værre end nogen tidligere Konge. Kort efter sin Tronbestigelse giver han den sædvanlige obligate Stadfæstelse af dets Rettigheder og „anhammer og undfanger Kloster og dets Tjenere og Gods i sin Værn og Beskærmelse...“ (1482); for det andet udsteder han 1493 et meget udførligt Privilegium for Klostret, hvori alle dets Rettigheder fra ældgammel Tid opregnes meget detailleret og stadfæstes af Kongen: „Koning Hans stadfæster, fuldbyrder, forklarer og udtrykker gamle kongelige Privilegier og Friheder og siger altsaa, at dem for Gud bør Kloster at nyde og friligen bruge efter gammel Sædvane. Først kongelig Domsted, Ret, som er Fogedi i Næstved, med alle verdslige, kongelige Retter, Renter og Rettighed med alle kongelige Faldsmaal (o: Bøder), særdeles benævnte 3-Marks og 40-Marks Sagesfald, Hals og Haand (o: Ret til at rejse Sag mod en Forbryder og lade Dommen fuldbyrde), Torv, Torvegæld og

*) I S R D IV 323, hvor Obituariet er trykt, findes Ordene „pie memorie“ anbragt ved Kong Hans' Navn; men i Haandskriftet ses tydeligt, at det er Christian I, de gælder.

anden Told, som kaldes Torvørtug, baade af Løgvogne, Fiskebaade og andre Vogne (!), eller i hvad Maade som Torvet være kan, Fredkøb (o: Bøder for Manddrab) af Næstved og andre Klosters Tjenere, Midsommergæld, Toftægæld, og alle andre Smaaredsler, Renter og Rettigheder, som Kong Eriks (o: Erik Lams) Brev udviser, og andet, som forskrevne Fogedi tilfaldendes vorder i Næstved. Bydendes Borgmester, Raad og Almue at give og gøre Kloster forskrevne Rente og Rettighed efter gammel Sædvane og være Fogeden til Hjælp og Trøst.“ — I dette Privilegium af 1493 genfindes altsaa alle Klostrets gamle Rettigheder over Næstved med Undtagelse af Bestemmelserne af 1290—91 om, at Klostret har Ret til at udnævne Byens Raad, og at ingen maa købe eller sælge Grund i Næstved uden Abbedens Samtykke, og Kong Hans gaar udtrykkelig helt tilbage til Klostrets ældste kongelige Privilegium, Erik Lams af 1140, der gav Klostret Højhedsretten over Næstved By. — Endnu et Kongebrev fra Kong Hans' Tid (1508) vedrører Næstved og Skovkloster og bestemmer, at hvis nogen smugler toldpligtigt Gods ud af Næstved, skal han miste det.

Efter disse Privilegier at dømme skulde man synes, at Skovklosters Stilling under Kong Hans maatte være stærkere underbygget end nogensinde, og at navnlig dets Rettigheder over Næstved maatte hvile paa det fastest mulige Grundlag. I Virkeligheden var Forholdet lige det modsatte. Lige saa betryggende Privilegierne var efter deres Ordlyd, lige saa sikkert er det, at de ikke blev overholdt, og at Kong Hans tværtimod rettede langt alvorligere Angreb mod Klostrets Rettigheder — specielt dets Herredømme over Næstved — end nogen tidligere dansk Konge. Der er dog intet, der tyder paa Uvilje fra hans Side over for Klostret; tværtimod viser han sig ved flere Lejligheder imødekommende og hjælpsom imod det¹¹⁾, men hans mange Krige tvang ham til at skaffe sig Indtægter og Mandskab, hvor han kunde faa dem, bl. a. fra Næstved, Skovklosters By. Paa sin Side synes Klostret

at have bøjet sig for Nødvendigheden uden at føle Vrede mod Kongen; i hvert Fald er ogsaa Kong Hans en af de faa — seks — danske Konger, der staar opført i Klosters Dødebog, for at Munkene kunde bede for hans Sjæl¹²).

Christian II gik videre i samme Spor som Faderen. Han stadfæstede Klosters Privilegier (1514), men overholdt dem ikke og viste desuden positiv Uvilje mod Klosteret. Endelig udstedte *Frederik I* det sidste kongelige Privilegium for Skovkloster: „Konning Frederik fuldbyrder, samtykker og stadfæster alle Klosters Privilegier ved Magt at blive *til evig Tid*.“ (1525). — Faa Aar efter blev Klosteret ophævet.

De talrige *bispelige* og andre *gejstlige Privilegier*¹³) for Næstved Kloster bekræfter de Rettigheder, Kongerne skænkede det, men indeholder dog tillige, for nogles Vedkommende, særlige Bestemmelser. Ærkebisp *Andreas Sunesen* (1201—23) gav Klosteret Ret til at bandlyse genstridige undergivne, hvis de, efter tre Gange at være formanet, dog viste Opsætsighed mod Klosteret, og denne Ret til Båndlysning, som nok kunde gøre Nytte, bl. a. over for ulydige Næstved-Borgere, stadfæstedes af Roskildebisperne *Jakob Poulsen* (1348) og *Henrik Geertsen* (1354). Formodentlig er den ogsaa blevet stadfæstet af de øvrige Bisper og Ærkebisper; men deres Privilegiers Indhold kendes ikke i Detailler; Gavebogen registrerer dem blot og meddeler lakonisk, at vedkommende Biskop stadfæster og bekræfter Klosters Friheder og Privilegier.

Kardinal *Guido*, der 1266 kom til Danmark for at mægle i Striden mellem Erik Klipping og Ærkebiskop Jakob Erlandsen, „stadfæster det Priorat ved den hellige Jomfrus Kirke, som skal bygges i Næstved, og hvor Brødrene kan holde Gudstjeneste.“ Klosteret har altsaa dengang planlagt at opføre en *Frue Kirke* i Næstved og dertil

knytte et Priorat, ♂: en Aflægger af Næstved Kloster under dettes Overhøjhed, en Plan, der dog aldrig blev realiseret. Derimod opførtes vistnok ved denne Tid *St. Mortens Kirke*, som der første Gang hentydes til i Aaret 1280, da den „større Kirke“ (♂: St. Peders) brændte¹⁴), og den mindre (St. Mortens) altsaa maa have eksisteret. Direkte nævnes St. Mortens Kirke første Gang 1292, da Skjalm Bangs Datter *Gyde* testamenterede „den hellige Martins Kirke“ i Næstved en Mark Sølv, Præsten to Øre og Degnen 1 Øre¹⁵). — Klostret havde Møje med at faa Næstvederne til at yde Tiende til denne Kirke saa vel som til St. Peders og maatte søge Bistand hos sin foresatte, Roskildebispen *Peder Lodehat* (1395—1416), som resolverede, „at ligesom der hidtil var blevet betalt Tiende til den ældre Kirke, saaledes skal der, nu og i al Fremtid, betales til begge Kirker, og alt, hvad der ved de troendes Fromhed maatte komme ind af Tiender og Offergaver, skal tilfalde bemeldte Kirke og være Munkenes Ejendom.“ Denne Befaling angaaende Tiendepligt til St. Mortens Kirke gentages af Peder Lodehats Efterfølger *Jens Andersen* (1416—31) og er rimeligvis ogsaa blevet udstedt af hans Forgængere lige fra St. Mortens Kirkes Opførelse, selv om Peder Lodehats er den første, der kendes. Biskop *Johan Nyborg* udstedte 1333 en „Stadfæstelse af de Privilegier, der er tilstaaet Klostret af hans Forgængere“; Brevets Ordlyd kendes ikke; men Sandsynligheden taler for, at det bl. a. har indskærpet Tiendepligten over for St. Mortens Kirke.

Samtlige danske Konger fra *Erik Lam* til *Frederik I*, (undt. *Oluf*), de fleste Roskildebisper og adskillige Ærkebisper ses altsaa at have udstedt eller bekræftet Privilegier for Skovkloster, ifølge hvilke Næstved helt og holdent var underlagt Klostret og unddraget den kongelige Myndighed. Blandt disse Privilegier var *Erik af Pommerns*

ganske vist paafaldende vagt og reserveret; men til Gengæld var *Christian Is* og navnlig *Hans'* uforbeholdne Stadfæstelser af Klosters gamle Forrettigheder. Ikke desto mindre, jo tydeligere Næstved antager Præg af Købstad, des mere blander Kongerne sig i Byens Sager, des stærkere viser de sig tilbøjelige til at behandle Næstved som enhver anden Købstad uden Hensyn til, at den i Kraft af deres egne Privilegier staar i Undersaatsforhold til Klosteret. Hvor-naar blev Næstved da Købstad? I 1135 fremtræder den, som sagt, nærmest som en Landsby, i 1140 overvejende som Købstad (se Side 77—78). Dens Indbyggere betegnes endnu af *Erik Klipping* som *coloni* (ø: Bønder, Fæstere)¹⁶⁾, hvormed der dog næppe menes andet, end at de er Klosters undergivne; men samme Konge udsteder (senest 1274) det første Dokument, der kan opfattes som en Art *Købstadsprivilegium* for Næstved. Selve Privilegiet kendes ganske vist ikke; men 1274 bekendtgør Erik Klipping, at han skænker sine „elskede Borgere i Nakskov alle de Love og Rettigheder, som er blevet udstedt for Byen *Næstved* og andre Torvebyer paa Sjælland af ham og hans Forfædre“¹⁷⁾ — hvoraf fremgaar, at han maa have udstedt Love og Privilegier for Næstved, og at han betragter den som en Købstad. Under hans Efterfølger *Erik Menved* hører man da ogsaa for første Gang (1290) Næstveds Indbyggere omtalt som *cives*¹⁸⁾ (Borgere), og senere under samme Konge (1307) nævnes Byens *Raadmænd*¹⁹⁾. Senest fra 1274 maa Næstved altsaa betragtes som en af Kongen anerkendt Købstad. Men dermed er ogsaa Spiren lagt til Byens Løsrivelse fra Skovklosters Herredømme, om end det maa siges, at denne Spire udvikler sig med overordentlig Langsomhed. Først under *Margrete* sporer man det næste Trin i Udviklingen. Ovenfor er omtalt (S. 83), at *Erik af Pommerns* Privilegium for Skovkloster (udstedt 1403, altsaa i Margretes Regeringstid) ikke nævner et Ord om Klosters Herredømme over Næstved, og da Margrete vil genoptage den saa længe afbrudte kongelige Møntslagning, vælger hun Næstved til

Møntsted. Erik af Pommern er den første Konge, hvis Købstadsprivilegium for Næstved By er bevaret (af 6. Juni 1426)²⁰). Det indeholder bl. a. den Bestemmelse, at ingen skal have Magt over Byen „uden Vi selv eller hvem Vi dem særdeles befaler; men til Rigens Værn og Tørft skal de være redebonne og og Vore Breve og Bud staa efter deres yderste Formue.“ Hermed slaar Kongen uden videre en Streg over Klostrets Herredømme over Næstved — ligesom han ti Aar før havde taget København fra Roskilde Bispestol — og samtidig berøver han Byen den Frihed for Krigstjeneste, den hidtil havde nydt i sin Egenskab af klosterlig Besiddelse. Samme Aar truer han en af Skovklosters vigtigste Indtægtskilder af Næstved — Sagefaldet — ved at kræve denne Indtægt for sig selv; dog synes disse Trusler først at være blevet realiseret af Kong *Hans*, den første Konge, der vides at have udskrevet Mandskab og hævet Bøder af Næstved By.

Christoffer af Bayerns Privilegium for Næstved (2. Jan. 1441)²¹) gaar endnu videre i Retning af at behandle Byen som en ganske almindelig Købstad og er næsten ordret det samme som hans Privilegier for Holbæk og Roskilde; dog indeholder det den særlige Bestemmelse, som nok kunde have Betydning for en Aa-By som Næstved, at „hvo som kaster Barlast (o: Ballast) eller Urense i deres Havn, bøde Kongen 3 Mark og Byen 3.“ *Christoffer* er ogsaa den første Konge, der vides at have krævet By-skat af Næstved (1443)²²) — en Skat, som i Løbet af det 14. Aarhundrede afløste Midsommergælden i de danske Købstæder. Resultatet blev, at Skovkloster ikke kunde faa Borgerne til at yde Midsommergæld, og ogsaa Toftegæld synes ved denne Tid at være faldet bort. Ganske vist nævnes baade Toftegæld og Midsommergæld saa sent som i Kong *Hans'* Privilegier for Skovkloster af 1493; men i Abbed *Jeips* Regnskaber 1467—81 omtales ingen anden Indtægt af Næstved end Lejeafgiften af Klostrets private Ejendomme — og disse Regnskaber giver Indblik i de virkelige Forhold, medens Kong *Hans'* Privilegier med Sikkerhed vides at have været et „højt klingende Intet“.

Ogsaa *Christian I* og *Hans* udsteder Privilegier for Næstved²³), i hvilke de ganske ignorerer Byens Undersaatsforhold til Skovkloster, og skønt de samtidig indskærper Næstveds Pligt til Lydighed mod Klostret, bliver dets Forhold til Byen stedse vanskeligere. Det maa kæmpe med dobbelt Front, dels mod Borgerne, som bliver mere og mere opsætsige, dels mod Kongerne, som paa Trods af alle Løfter blander sig i Byens Forhold og tilriver sig stedse flere af Klostrets Indtægter. Abbederne gør tapper Modstand, faar Gang paa Gang Klostrets Rettigheder stadfæstet af Konger, Biskopper, Landsting, Herredsting og af Næstveds eget Byting, der lige til 1535 ledes af Klostrets Foged²⁴); men navnlig fra ca. 1487—88 bliver det klart, at det ikke i Længden vil kunne holde Stillingen.

Som det var at vente, tager Kampen sin Begyndelse under Erik af Pommern. I 1426 opnaar Klostret Landstingskendelse for, at enhver, „som haver Jord i Købsted, hannem hører at rede Toftægæld deraf“²⁵), og Aaret efter „var afsagt paa Landsting, at ligger Jord i Købsted et Aar og ej redes Toftægæld af, bøde 1 Mark, ligger hun 2 Aar, bøde anden Gang 3 Mark, ligger hun tredje Aar uden Redsel, være forbrudt til Konning“²⁶), og igen 1435 udtaler Landstinget, at „Købstædejord kan forbrydes til Konning, om Toftægæld og Midsommergæld ej betales af hende“²⁷). I de samme Aar har Skovkloster bitre Stridigheder med Tiggerklostrene i Næstved, som ikke vil betale Toftægæld m. m. (S. 102), og 1432 faar det Næstved Bytings Erklæring for, „at Kloster skal oppebære al den Torveret (∴ Torveafgift), som falde kan i Næstved af Fiskevogne, Sildevogne, Løgvogne, Fiskebaade og i alle Maader, som Torveret skal gives af“, og at hvis en Mand dør i Næstved, og hans Arvinger vil føre Arven ud af Byen, skal hver af Arvingerne betale 3 Mark til Klostret, og hvis der ikke melder sig nogen Arving „inden Aar og Dag“, „da skal Abbedens Foged i Næstved annamme samme Arv paa Klosters Vegne“, og hvis nogen bliver „undlivet for sine Misgerninger, da annammer Klo-

ster hans Andel i rørende Gods og urørende“ (1432)²⁸). Under Christian I „afsagde og dømte gode Mænd [paa Næstved Byting], at Kloster skal nyde og have herefter som tilforn i Næstved 3-Marks og 40-Marks Sagefald, Midsommergæld, al Torvørtug; Vogntold og al anden Smaaredsel (o: Smaa-Afgifter), som en lappet, udskaaren (o: i flere Eksemplarer foreliggende) Skrift indeholder“ (1453)²⁹), og Kong Christian selv greb flere Gange ind for at faa Borgerne til at vise Klosteret Lydighed (se 84). I Begyndelsen af Kong Hans' Regeringstid opnaaede Klosteret en meget vidtløftig Erklæring angaaende dets Rettigheder over Næstved, udstedt 1484 af *Oluf Mortensen, Biskop i Roskilde*³⁰). For det første bevidner Biskoppen, at „gode Mænd afsagde for Rette, at Klosteret skal have og nyde i Næstved 3-Marks og 40-Marks Sager (o: Bøder), Midsommergæld og Vogntold“; dernæst erklærer han, at der bestaar følgende Kontrakt om, hvilke Afgifter de forskellige Handlende og Haandværkere i Næstved skal yde Klosteret, nemlig:

Hver *Brygger* 2 Grot*), at indbetale til Klosters Foged paa hans Bopæl**) St. Blasii Dag (3. Febr.); Fogden skal minde om denne Afgift paa Bytinget 8 Dage i Forvejen.

Hver *Fletter* (Kurvemager?) 2 Grot, ligeledes St. Blasii Dag.

„Hver *Bod*, som ej er tilfæst Gaard“ (o: hvert Beboelshus, som ikke er knyttet til nogen Gaard) skal betale 1 Engelsk i Toftegæld (o: Grundskat).

„Af hvert *Madskaff*“ (o: Husstand) 2 Sterling i Midsommergæld.

*) Om Pengenes Værdi se S. 115.

**) I Abbed *Jeips* Regnskaber omtales Skovklosters Foged i Næstved, *Per Frændesen*, fra 1476 indtil 1481, da Regnskaberne standser. Endnu 21. Juli 1483 optræder han som Tingfoged paa Næstved Byting (Rep. 2 R III 5269); ifølge Gavebogen boede han i en Gaard paa *Ringstedgades* østlige Side (S R D IV 368, 52).

„Hver *Æmbitzman*“ (Embedsmand \circ : Haandværker eller Næringsdrivende) 7 lybske.

„Af hver *Gaard* $\frac{1}{2}$ Grot Toftegæld.“

„Af hver *Bulsmed* (\circ : Grovsmed) 1 Gang Hestesko.“

„Af hver *Bager* 7 Sterling og hver Løverdag 1 Hvedebrød.“

„Af hver *Kødmanger* (\circ : Slagter) 4 Grot og hver anden Søndag 1 Steg.“

„Af alle *Suderne* (\circ : Skomagerne) $\frac{1}{2}$ lødig Mark og 1 Par Støvler.“

„Af hver *Skrædder* 4 Engelske.“

„Af alle *Kræmmerne* 1 Pd. Ingefær.“

„Af alle *Skinderne* 1 Skindkjortel saa god som $3\frac{1}{2}$ Skilling Grot.“

„Af hver Mand et *Skærff Kax Penninge*“ (\circ : en Skærv til Vedligeholdelse af Kag'en, \circ : Skampælen, hvor Syndere blev pisket).

Een Gang om Aaret, naar der skal vælges *Borgmestre* eller *Raadmænd*, „skulle Bymændene have *Abbeden* hos dem.“ — Denne Bestemmelse viser, hvorledes Klostret kæmper for at bevare sin Indflydelse paa Byraadsvalget.

„Af hvert Fad *Vin*, der sættes, skal Abbeden have 1 Stob til Guds Tjeneste, og Abbeden eller hans Bud være hos, naar Vinen sættes.“ — Abbeden vil nok kontrollere, at alt gaar rigtigt til, og at han faar, hvad ham tilkommer.

„Hvilken *Burskaff* skal vinde (\circ : Hvem der vil opnaa Borgerskab), han give Abbeden 6 Grot.“

„Ingen skal bygge *Hærstræde* (\circ : anlægge offentlig Gade) uden Abbedens Raad.“

Skulle Bymændene have deres Græsgange og holde (\circ : vedligeholde) Gærde og Kodige*). Udstedt 1484.“

Biskop Olufs Erklæring viser, hvad Klostret krævede, og hvad det maaske ogsaa tidligere havde faaet, af Næstveds Borgere; men ikke en eneste af de nævnte Afgifter forekommer blandt Indtægterne af Næstved i Abbed Jeips

*) Herom nærmere S. 97—100.

Regnskaber af 1467—81. Paa hans Tid synes de altsaa at være faldet bort, og Erklæringen af 1484 har næppe kunnet genindføre dem. Tre Aar efter udtaler et „Næstved Tingsvidne, at Kloster eller Byfogeden (o: Klosters Foged) haver hertil oppebaaret og annammet Arv efter Udlændinge, som døde i Næstved, Told, Sise (o: Told paa tysk Øl) og Bøder, som udvortes Mænd forbrøder i Næstved, og ingen anden, førend Jep Smed det først begyndte at forhindre“ (1487)³¹). Dette Tingsvidne er altsaa ogsaa til Gunst for Klosteret, men er ikke desto mindre et uhyggeligt Vidnesbyrd om Krænkelser af dets Rettigheder. *Jep Smed* er nemlig Foged i Hammer og Baars Herred, og den, der staar bag ham, og i hvis Tjeneste han „forhindrer“ Klosteret i at hæve Told, Sise etc. i Næstved, er ingen ringere end Kongen selv — Kong *Hans*, til hvem Jep Smed netop i dette Aar (1487) indbetaler 50 Mark „af, hvad han havde oppebaaret af Byfogediet og Tolden i Næstved“³²). Klosteret har rimeligvis beklaget sig til Kongen over denne Krænkelser af dets Rettigheder, og maaske er det en saadan Klage, der har fremkaldt Kong *Hans*' ovennævnte Privilegium af 1493, der saa udførligt fastslaar Klosters Forrettigheder fra ældgammel Tid (S. 85). I Længden hjalp dog hverken dette eller senere kongelige Privilegier; Kong *Hans* vedblev at hæve baade Retsbøder, Sise og Told af Næstved, foruden Byskat — 300 Mark aarlig; kun Malmø og Odense betalte lige saa meget, København kun 281! Ca. 1500 begyndte han tillige at udskrive Mandskab af Næstved³³) — en ny og uhørt Krænkelser af Skovklosters Privilegier — men Kongen trængte til baade Soldater og Penge til sine langvarige Krige med Svenskere, Hanseater etc. Faa Aar efter, i Begyndelsen af *Christian II*'s Regeringstid, opkræver en fast ansat kongelig Tolder i Næstved Retsbøder, Sise og Told (1515)³⁴). Af Klosters Højhedsret er der nu ikke stort andet tilbage end Retten til at udnævne Byfogden og den faktiske Indflydelse, det kunde øve som Byens største Grundejer og Ejer af Kirkerne. Næstved har dog næppe været synderlig henrykt over Forandringen; i Ste-

det før at betale til Klostret — som det hyppigt snød for Afgifterne — maatte det nu skatte til den langt mægtigere og strengere Konge og dertil bære haarde Krigsudgifter og Udskrivninger, navnlig under *Frederik I*, da den landflygtige Christian II truede Landet, og 1535—36 under *Christian III*s Belejring af København³⁵).

Ogsaa paa andre Punkter end de nævnte maatte Klostret kæmpe haardt i det 15. og 16. Aarhundrede for at værne sine Interesser i Næstved.

Det finder sig ikke i, at der bygges i Næstved uden dets Tilladelse; i 1420 klager det over, at der er blevet bygget mellem Store Bro og Badstuen til Skade for Klostret, og faar den opførte Bygning dømt ulovlig af Bytinget³⁶), og da der i 1442 skal opføres nye Bagerboder, kan det kun ske med Abbedens Tilladelse, som ogsaa opnaas, men kun paa den udtrykkelige Betingelse, at Boderne skal betale Toftegæld og levere Hvedebrød til Klostret³⁷). Ved samme Lejlighed fastslaas, at Klostret har Ret til at fiske baade oven og neden for Store Bro, medens Byen kun maa fiske neden for den, og senere (1484) forbydes det at anlægge offentlig Gade i Næstved uden Abbedens Samtykke (se S. 93). — Sin Ejendomsret i Byens Kirker værner Klostret lige saa omhyggeligt. *St. Peders Kirke* var jo allerede 1135 blevet skænket Klostret som dets Ejendom og maa i Tiden 1135—ca. 1200 have gjort Tjeneste baade som Klosterkirke og Sognekirke. Da Munkene ca. 1200 flyttede ud af Byen, blev *St. Peders Kirke* kun Sognekirke, og det samme blev Tilfældet med *St. Mortens*, da den blev opført (vistnok ca. 1270); men Klostret vedblev at eje Kirkerne, oppebar en Del af deres Indtægter, kontrollerede deres Regnskaber, udnævnte deres Præster og Kirkeværger og traf alle vigtige Bestemmelser angaaende Kirkerne. Indskrifter, Kalkmalerier, Døbefonte m. m. vidner endnu den Dag i Dag om, at Klostret raadete over Kirkerne lige til

Reformationen. At det alligevel skelnede mellem sin egen og Kirkernes Jord, fremgaar af, at Kirkerne, med Abbedens Tilladelse, kunde sælge og mageskifte Gods, ja, endog mageskifte med Klostret selv. I 1405 „solgte og skødede den hellige Peders Kirke, med Abbedens og Menighedens Samtykke, Væbneren Mads Persen i Lille Næstved mellem Broerne nogle Grunde lige Nord for Bytinget“³⁸), og 1477 mageskiftede Klostret med St. Peders Kirke, saaledes at denne fik Slagterboderne Syd for Kirken, medens Klostret til Gengæld fik en Kirken tilhørende Ejendom i Brøgade³⁹). Under disse Forhold, navnlig da Menighederne ogsaa gav deres Besyv med i Kirkernes Anliggender, kunde der nok være Grund til en Gang imellem at fastslaa Klostrets Ejendomsret til Kirkerne. I 1431 skaffer Klostret sig Tingsvidne for, at Søndre Kapel, som staar bygt ved Vaabehuset op til Sankte Peders Kirke“, tillige med selve Kirken, „lyder til Skovkloster af gammel Ret og Ejendom“, og i Aaret 1500 gentages denne Kendelse med Tilføjelse af, at Kapellet har hørt til Kirken fra gammel Tid „ved Bygning, Hævd og Forbedring“, og at „Tavlepenning (o: Penge, som indsamledes blandt Kirkegængerne i Tavler (o: Indsamlingskasser), Offer og andre hans (o: Kapellets) Klenodie“ har været administreret af St. Peders Kirkeværge tillige med Kirkernes øvrige Indkomster, og at der er blevet aflagt Regnskab for Kapellet og begge Kirker under eet⁴⁰). Klostrets ældgamle Ret til at hæve Bispetiende af alle sine Besiddelser i Roskilde Stift bestrides for Næstveds Vedkommende i Slutningen af det 15. Aarhundrede; men et Tingsvidne af Næstved 1488 erklærede, „at aldrig ingen mindtes, at nogen havde Magt at bruge Biskops Ret over Lægfolk i Næstved uden Kloster og dets Formænd (o: Abbeder) før end nu snemen paa en kort Tid (o: nu for nylig)⁴¹“. Her som paa alle andre Punkter er Aarene omkring 1488 kritiske for Klostret; fra nu af er der ingen Ende paa Borgernes Opsætsighed og Kongernes Krænkelser af Klostrets Privilegier.

Efterhaanden som Forholdet mellem Klosteret og Næstved blev mere og mere fjendtligt, saa Abbederne gennem Fingre med, at *Lille Næstved*, der var vedblevet at være en Landsby og helt og holdent var Klosters Ejendom, paaførte Købstaden Store Næstved Konkurrence ved at drive Handel og Haandværk. Herover klagede Næstveds Borgere til *Christian II*, der netop var meget interesseret i Købstædernes Opkomst og vilde sikre dem mod Adelsmænds og Bønders Konkurrence, og opnaaede ved deres Klage, at Kongen forbød Lille Næstveds Indbyggere at drive Købmandsskab og Haandværk og befalede de Haandværkere, der boede i Lille Næstved, at flytte over paa den anden Side af Aaen og søge Borgerskab i Næstved By (1. Sept. 1519)⁴²). Denne Bestemmelse har dog næppe faaet synderlig Betydning, da Kongen snart fik vigtigere Ting at tage Vare paa og faa Aar efter blev fordrevet (1523); men under *Frederik I* begyndte der for Alvor at samle sig truende Skyer over Klosteret. Reformationsbevægelsen gav Borgerne rundt om i Landet Mod til at overfalde Klostrene, og ogsaa Næstvederne benyttede Lejligheden, dels til at plyndre deres egne Tiggerklostre, dels til saa vidt muligt at frigøre sig for Resterne af Skovklosters Herredømme over Byen. Allerede 1472 havde de opnaaet Abbedens Tilladelse til at indhegne „Overdrevet“, dvs. de Dele af Klosters Jorder Nord, Øst og Syd for Byen, der laa nærmest ved denne, omgive dem med Grøfter og benytte dem til Græsning; derimod maatte de ikke bebygge eller beplante dem, og de skulde betale Landgilde og Bispetiende af dem til Klosteret og Kirke- og Præstetiende til St. Mortens Kirke⁴³). Disse Betingelser overholdt Borgerne meget daarligt, forsømte at betale Landgilde og Tiender, plantede Træer paa Overdrevet mod Klosters Vilje etc., og evindelige Stridigheder opstod heraf allerede fra 1488 og ved blev at rase med større eller mindre Heftighed i Resten af Klosters Levetid og senere mellem Herlufsholm og Næstved lige til 1771! Endnu i 1528 bevarer Næstved-Borgerne dog en sømmelig Holdning over for Klosteret og ind-

gaar en lovformelig Kontrakt⁴⁴) om at leje Overdrevet for 25 Aar omtrent paa samme Betingelser som i 1472; men allerede Aaret efter gaar de til Angreb med det Formaal at bemægtige sig ikke blot Overdrevet, men samtlige Klosters talrige Gaarde, Huse og Grunde i selve Næstved. I 1529 klager de ynkeligt til Frederik I over de ugunstige Vilkaar, Klostret byder dem som Lejere af dets Ejendomme i Næstved, og opnaar ganske vist, at Lejeafgiften ikke mere skal fastsættes af Klostret alene, men af en Kommission, bestaaende af 4 Munke fra Skovkloster, 4 Raadmænd og 4 af de ældste Borgere; men saa vidt som til at fratage Klostret Ejendomsretten vil den forsigtige Konge dog ikke gaa⁴⁵). Alligevel betød Kongens Afgørelse et vigtigt Skridt i Retning af Byens Frigørelse fra Klosters Herredømme, og under de følgende Aars voldsomme Begivenheder arbejder Næstved-Borgerne med stigende Dristighed eller snarere Frækhed paa helt at løsrive sig fra Klostret og berøve det saa meget som muligt af dets Ejendomme. De deltager livligt i alle forefaldende Plyndringer; først raserer de Næstveds egne Tiggerklostre (1532), og senere, under Grevens Fejde, er de med til at udplyndre Herregaardene Gisselfeld, Højstrup og Valsøgaard⁴⁶). Da Grev *Christoffer af Oldenburg* kom til Sjælland (1534), gav de sig straks ind under denne fremmede Eventyrer for ved hans Hjælp at gaa løs paa Skovkloster. Nu opnaaede de, hvad Frederik I havde nægtet dem, nemlig at Klostret mistede sin Ejendomsret over sine Gaarde og Grunde i Næstved, og at en Del af disse, bl. a. Maglemølle, samt de før omtalte Græsgange uden for Byen overdroges Næstveds Borgere; samtidig mistede Klostret sin 400-aarige Ret til at udnævne Byfogeden i Næstved⁴⁷). Skovklosters daværende Abbed, *Christoffer Hansen*, blev tvunget til at underskrive disse haarde Vilkaar.

Allerede Aaret efter (1535) maatte Næstvederne dog give Afkald paa en Del af de vundne Fordele. Abbed *Christoffer* klagede til *Christian III*, som nedsatte en Kommission til at dømme i Sagen, bestaaende af Biskop *Or:*

Bille, Abbed *Henrik Tornekrans* af Sorø og Rigshofmester *Mogens Gøye*. Disse Herrer erklærede Abbedens tvungne Afkald paa Klosters Rettigheder ugyldigt; men dets Overhøjhed over Næstved var dog uigenkaldeligt tabt, og Næstved-Borgerne fik Lov til at beholde Overdrevet afgiftsfrit i 20 Aar, og i samme Tidsrum tillodes det Borgmestre og Raadmænd i Næstved uden Betaling at benytte Hestehaven Nord for St. Peders Teglgård⁴⁸). Som Følge heraf kom Hestehaven til at hedde Raadmandshaven, og dette Navn, der oprindeligt kun omfattede den sydlige Del af nuværende Raadmandshave, som Borgerne havde faaet Lov til at indhegne, udvidedes siden til at omfatte hele Skoven mellem Maglemølle og Hvælvingebroen⁴⁹). — Sin Ejendomsret til Gaarde, Huse og Grunde i Næstved mistede Skovkloster allerede Aaret efter (1536), da Christian III lagde Klostret ind under Kronen og bestyrede det gennem en kongelig Lensmand — men det blev ganske vist ikke Borgerne, men Kongen, der tilrev sig Klosters Besiddelser i Næstved⁵⁰).

Trods sin Frigørelse fra Klosters Herredømme laa Næstved stadig indklamret af dets Jorder paa alle Sider. Borgernes Ret til at benytte Overdrevet afgiftsfrit blev dog fornyet indtil videre af Christian III 1556⁵¹), og i den Grad betragtede de det allerede som deres Ejendom, at de ansatte en Skovfoged og begyndte at nedslagte Skoven paa Overdrevet. Dette blev dog forpurret af Abbed Christoffer. Han klagede til Christian III, som i skarpe Vendinger befalede Borgerne at holde sig fra Klosters Skove (1557)⁵²), og da *Herluf Trolle* faa Aar efter (1560) blev Ejer af Skovkloster (*Herlufsholm*), afløstes den kæphøje og aggressive Tone, Næstveds Borgere havde anvendt over for Klostret lige siden 1529, af krybende og underdanige Vendinger. Byraadet henvendte sig 1561 til Herluf Trolle med ydmyg Bøn om Tilladelse til at forhandle med ham angaaende Overdrevet og ender sin Skrivelse med følgende Ord: „Thi beder vi Eder ganske ydmygelig og gerne, at Eders Ædelhed nu paa menige Næstved-Indvaaneres

Vegne med dette Bud giver os Eders Mening og Vilje til Kende, hvor vi fattige Borgere skal rette os efter, eller og det er Eders gode Vilje, at vi skulle komme til Eder og der handle med Eder om samme Have og Overdrev... Kære Herre, bedende Eders Ædelhed og gerne, at I ikke vil tage os fattige Mænd til Mistykke, at vi i denne vor Skrivelse paa menige Mænds Vegne saa dristeligen giver Eders Ædelhed vor Begæring til Kende. Hermed Eders Liv og Sjæl Gud Almægtige altid befallende. Skrevet i Næstved Fredagen før Søndagen Oculi (o: 3. Søndag i Fasten), Aar 1561.

Eders villige Borgmestre og Raadmænd i Næstved.

Inscriptio (o: Udskrift): Ærlig velbyrdig Mand og streng Ridder, Hr. Herluf Trolle til Herlufsholm, Kongelig Majestæts Befalingsmand over Sjællands Stift ganske ydmygelig tilskrevet⁵³).

Herluf Trolle fastholdt Herlufsholms Ejendomsret til Overdrevet og forbeholdt sig Jagtretten samt Fiskeriet i Store- og Lillesø, som dengang fandtes paa den nordøstlige Del af Overdrevet⁵⁴). — Næstveds Borgere maatte saa igen til at betale Afgift af Jorderne, 20 Mark aarlig, som Herluf Trolle og Birgitte Gøye dog ved Fundats skænkede til aarlig Uddeling blandt fattige Skolebørn i Næstved. Borgerne var dog ikke mere taknemlige over denne højst ufortjente Gavmildhed, end at de mange Gange efter Herluf Trolles Død yppede Tvist med Herlufsholm angaaende Overdrevet; først ved Højesteretsdom af 1764 blev det fastslaaet, at Næstved ikke havde anden Ret til Overdrevet end Græsningsret for sine Kreaturer — med andre Ord, den samme Ret, som Borgerne havde faaet af Skovkloster i det Herrens Aar 1472! Alligevel gik Herlufsholms Forstander, Grev Otto Thott, ind paa (1771) at afstaa det meste af Overdrevet (600 Tdr. Land) til Næstveds fri Raadighed, dog paa den Betingelse, at Herlufsholm beholdt Jagt- og Fiskeriretten over hele Arealet⁵⁵). Dermed endte Striden om Overdrevet — efter 300 Aars Forløb!

Et særligt Kapitel i Skovklosters Forhold til Næstved By er dets Holdning over for de to *Tiggerklostre*, der blev grundlagt i Næstved i det 13. Aarhundrede.

Graabrødreklostret blev stiftet ca. 1240 af Grevinde *Ingerd af Regenstein*, Datter af Jacob Sunesen, Broderdatter af Peder Sunesen af Roskilde og Ærkebisp Andreas Sunesen. Graabrødrenes Historiker, Peder Olsen, der selv havde været Graabroder og døde ca. 1570, beretter, at Graabrødrene faa Aar efter 1239 fik et Hus i Næstved, men at „de ikke kunde komme til at bo der i Fred paa Grund af Modstand fra Skovklosters Munke Til sidst, i det Herrens Aar 1270, den 2. Juni, fik de Tilladelse til at bo der og modtog Brev derpaa af fornævnte Munke“⁶⁶). Dette Brev udstedtes højtideligt af Skovklosters Abbed og Konvent⁶⁷) og tillod Graabrødrene at beholde deres Grund og endda at erhverve mere, naar blot de betalte de behørigte Afgifter deraf til Skovkloster, og dettes Indtægter i Form af Offergaver paa Søn- og Helligdage maatte Graabrødrene paa ingen Maade ved deres Prædiken gøre Afbræk i. Iøvrigt lovede Skovkloster at hjælpe og støtte Graabrødrene, bl. a. ved at lade dem faa det nødvendige Ler til at lave Teglsten af, og derefter er de sikkert straks gaaet i Gang med at opføre Klostret, som med Kirke, Kirkegaard og Have fyldte hele det nuværende Akseltorv, Grundene Nord derfor hen til Hjultorvet og Munkesøen og rimeligvis ogsaa en Del af Grundene Øst for det nuværende Torv i Retning af St. Mortens Kirke. Senest 1277 maa det have været færdigt og i fuld Funktion, eftersom det i dette Aar husede Graabrødre-Ordenens Provinsial-Forsamling. Det bestod indtil 1532, da det blev udplyndret og kort efter nedrevet af Næstveds Borgere.

Sortebrødrene kom til Næstved omtrent samtidig med Graabrødrene; men først efter ca. 35 Aars Forløb fik de Skovklosters Tilladelse til at bosætte sig der i Byen, takket være Magister *Rane*, Kannik i Roskilde, der i Kong *Erik Klippings* Nærværelse „skænkede, skødede og overdrog“ Skovkloster „to Gaarde og en Mølle i Borup i Mogenstrup

Sogn paa den Betingelse, at Prædikebrødrene (5: Sortebrødrene) i Næstved i Fred maa beholde den Grund*), de bor paa“ (1277)⁵⁸).

Det venskabelige Forhold, der i Aarene 1270—77 tilvejebragtes mellem Skovkloster paa den ene Side og de to Tiggerklostre paa den anden, blev ikke af lang Varighed. Tiggerklostrene holdt nemlig ikke deres Løfter om at betale Afgift af nyerhvervede Ejendomme til Skovkloster som Byens Overherre, og i 1432 „laster Abbeden og Almuen i Næstved, at Klostrene i Næstved bekrække og samle Jordegods og ej gøre Bys Tyngde deraf og Toftegæld“, og Abbeden fremlægger Fortegnelse over alle de Gaarde, de to Tiggerklostre har samlet uden at betale Afgifter deraf til Skovkloster⁵⁹). Foruden at klage paa Næstved Byting henvender Abbeden sig ogsaa til Sjællands

*) Sortebrødre-Klostret laa der, hvor nu den Ostenfeldske Stiftelse ligger. A. Listov (Herlufsholms Indbydelsesskrift 1872 S. 18—19) har fremkaldt den Vildfarelse, at Klostret indtil 1527 skulde have ligget Vest for Riddergade; han identificerer nemlig denne Gade med et Hærstræde, der ifølge Skovklosters Gavebog (S R D IV 374,6) laa Øst for Klostret; men det i Gavebogen omtalte Hærstræde er simpelthen Østergade; Riddergade kaldes ganske vist i det 17. Aarh. Hærstræde; men det samme er ogsaa Tilfældet med Byens andre Hovedgader. Listov støtter sig ogsaa paa Pontopidans Atlas III 99; men der staar kun, at Sortebrødre-Klostret blev *ombygget* 1527, ikke, at det blev flyttet. En saadan Flytning af en stor, grundmuret Bygning er ogsaa i sig selv usandsynlig og ganske stridende mod Middelalderens og endnu langt senere Tidens Sædvane. Desuden er det umuligt at finde nogen Plads til Sortebrødre-Klostret Vest for Riddergade; denne Gades vestlige Husrække ejedes af Skovkloster, de østlige Gaarde i Købmandegaden ligeledes, baade paa Nord- og Sydsiden (se Gavebogen S R D IV 374, 3—4, 6—7); altsaa bliver der ingen Plads tilovers til Sortebrødre-Klostret Vest for Riddergade, og man kan rolig gaa ud fra, at Klostret baade før og efter 1527 har ligget, hvor det laa indtil 1840, da det blev revet ned og den Ostenfeldske Stiftelse opført paa dets Grund.

Landsting og opnaar baade 1426, 1427 og 1435 Landstings-Kendelse for, at Købstadsjord skal yde Toftegæld og Midsommergæld eller i modsat Fald hjemfalde til Kongen^{oo}). Der forlyder ganske vist ikke noget om, at disse Landstings-Kendelser særlig skulde være rettet mod Tiggerklostrene i Næstved; men da de netop udtages af Abbeden i de Aar, da han klager over dem paa Næstved Byting, er det rimeligvis dem, de er møntet paa.

For Sortebrødrenes Vedkommende drejede Striden med Skovkloster sig bl. a. om *Husvolden*, en Bakke nær ved Susaaen Syd for Byen. Skovkloster hævdede at have udlejet denne Bakke til Prioeren i Sortebrødre-Klostret *Peder Arildsen* og til Ridderen Hr. *Valdemar Bydelsbak* (af hvilke sidstnævnte var i Live i Aarene 1400—1416). En af Peder Arildsens Efterfølgere, *Jens Olufsen*, nægtede imidlertid at betale Afgift af Husvolden, hvorfor Skovklosters Abbed *Niels Ravn* forelagde Sagen for Næstved Byting (25. Juni 1431), hvor ogsaa Prior Jens Olufsen var til Stede. Tingmændene gav Skovkloster Medhold i eet og alt og „frem sagde, at de havde hørt og spurgt og var dem vitterligt, at Abbeden i forskrevne Kloster i Halning (Halvned ð: Fællesskab), Venskab og god Tro ved nogen Tid i Laan havde forlenet fornævnte Prior af Sortebrødre Peder Arildsen og Hr. Valdemar Husvolden, og ydermere vidnede foreskrevne 12 Mænd, at Husvolden er Skovklosters rette egen Jord og lyder til den Udmarkejord, som hun hos ligger og Bymændene har til Leje“⁶¹).

Skovkloster gik altsaa af med Sejren; men Udbyttet er næppe blevet stort. Faa Aar efter synes baade Midsommergæld og Toftegæld at være faldet bort (se S. 90), og de Afgifter, Tiggerklostrene ydede Skovkloster paa Abbed *Jeips* Tid (Regnskaber 1467—81) var yderst minimale og kan næppe have været Toftegæld, men snarere Afgift af Jord, de har lejet af Skovkloster. For Sortebrødres Vedkommende oplyser Regnskabet af 1481, at Afgiften betales af et Vænge; den bestod i 1 Pd. Peber om Aaret, og det samme betalte ogsaa Graabrødreklostret, formodentlig og-

saa af et Vænge. Disse 2 Pd. Feber om Aaret var alt, hvad Skovkloster paa Abbed Jeips Tid modtog i Afgift af de to Tiggerklostre i Næstved.

Efter Retssagen mod Sortebrødre-Klostret 1431 synes alt Fjendskab mellem Skovkloster og Tiggerklostrene at være ophørt.

Allerede 1434 mageskifter Skovkloster og Sortebrødre med hinanden, og Sortebrødrene slipper for at betale Toftegæld af de ved denne Lejlighed erhvervede Gaarde paa Betingelse af, at de en Gang imellem skal prædike i Skovklosters Kirke⁶²), og flere Gange senere i det 15. og 16. Aarhundrede mageskifter de to Klostre med hinanden⁶³). Derimod høres der intet om Mageskifte mellem Skovkloster og Graabrødrene; men ogsaa til dem maa Skovkloster være kommet i et godt Forhold; der høres intet mere om Strid imellem dem, og Skovklosters Dødebog udviser, at baade Graabrødre og Sortebrødre indgik Broderskab med Klostret⁶⁴). En vis Skadefryd kan dog maaske spores i følgende Notits af 1505 i „Yngre Næstved Aarbog“, som er affattet af Munke i Skovkloster, men hvori ingen havde skrevet siden 1300: „I Aaret 1505 viste Solen sig ganske blodrød paa selve Franciscus' Dag, og straks Tredjedagen efter blev de smaa Brødres (∩: Graabrødrenes eller Franciskanernes) Kloster i Næstved reformeret“⁶⁵).

II.

SKOVKLOSTERS EJENDOMME I NÆSTVED.

Ved Skovklosters Oprettelse 1135 skænkede Peder Bodilsen og hans Brødre Klostret *St. Peders Kirke* med alt dens Tilliggende, medens deres Moder Bodil gav det *Maglemølle*, $1\frac{1}{4}$ *Bol* og *Halvparten af Lille Næstved*. Hvor

dette $1\frac{1}{4}$ Bol laa, eller hvor stort det har været, kan ikke afgøres, og det samme gælder St. Peders Kirkes Tilliggende. Foruden disse Besiddelser i Næstved ses Klostret sidenhen at eje Jorderne Nord for Byen, mellem denne og Klostret, Jorderne Øst for Byen over til Kalbyris (som ligeledes kom i dets Eje) og Jorderne Syd og Sydøst for Byen til Rønnebæksholm og Aaderup; ogsaa Husvolden, (o: Bakkerne ved Aaen lige Syd for Byen) tilhørte Klostret, og den anden Halvpart af Lille Næstved samt Grimstrup var allerede under Valdemar I kommet i dets Besiddelse. Nedenfor angiver en skematisk Oversigt, hvornaar og hvordan Klostret — ved Gaver, Køb eller Mageskifte — blev Ejer af Grunde og Huse i Næstved. For at faa Udbytte af denne Oversigt vil dog noget Kendskab til Byens topografiske Forhold i Middelalderen være nødvendigt.

Byen havde ingen Mure, men indhegnedes af „Hagelværk“⁶⁶), (o: krydsvis stillede Pæle, hvorpaa der lagdes Ris eller Tjørn). Adgangen til Byen skete, foruden ad Aaen, gennem fire Porte, Ringstedport for Enden af Ringstedgade, Østerport for Enden af nuværende Østergade, Broport ved Store Bro*) over Susaaen ved Sydenden af Brogade og Mølleport for Enden af Møllegade.

Byen var inddelt i fire Kvarterer, som hed *Møllefjerding* (i Oversigten forkortet til Møll.), *Brofjerding* (Bro.), *Nørrefjerding* (Nør.) og *Stueklintsfjerding* (Stu.)⁶⁷).

1. *Møllefjerding* omfattede Byens nordvestlige Del med *Maglemølle* ved Susaaen, Møllegades og nuværende Vinhusgades Nordside, Kirkepladsens nordlige og Akseltorvets vestlige Husrække, *Hjultorvet* og Ringstedgades vestlige Side til *Ringstedport* ved Gadens Nordende. Vest

*) Der har aabenbart i Middelalderen været *to Broer* over Aaen mellem Store og Lille Næstved. I 1413 omtales en Væbner Mads Persen i Lille Næstved *mellem Broerne* (S R D IV 366, 34), og 1544 lejer Væbneren Hans Villumsen (Baden) af Skovklosters Lensmand Ove Bille een Gaard i Lille Næstved ved *Store Bro* og en anden Gaard imellem *Lille Bro* og Kattesundet (Lejekontrakt i H A).

for Ringstedgade laa *Pugemosen* og, Nord for denne, St. Peders Kirkes Teglgaard med tilhørende Hestehave⁶⁸). Denne sidste og maaske ogsaa selve Teglgaarden laa dog Nord for Byens indhegnede Omraade. Af Gadenavne i denne „Fjerding“ forekommer følgende: *Ringstedgade* (= nuværende Ringstedgade plus Kindhestegade, medmindre sidstnævnte skulde være lig nedennævnte Porsegade); *Møllegade**) (= nuværende Møllegade plus Vinhusgade), *Torvegade*, der løb fra Hjultorvet mod Syd, forbi Graabrødre-Klostret (nu Akseltorv) ud til Bytinget o: Pladsen Nordvest for St. Peders Kirke. Torvegades sydlige Del var altsaa lig med nuværende Kirkestræde. Endvidere nævnes *Porsegade*, som ikke kan stedfæstes, men maa have været en betydningsfuld Gade med forholdsvist livlig Færdsel; her laa en Gaard, som tilhørte Adelsfolk, Jens Nielsen Dyre og Hustru Kirstine Jensdatter Sparre til Sandbygaard og senere Kirstine Sparres tredje Mand, Jens Persen, Raadmand, der 1449 skænkede Gaarden til Skovkloster; fra denne Gaard skulde der hver Fredag og Søndag uddeles Hvedebrød, hvortil man næppe vilde vælge en Gaard i en afsides liggende Gade; i Porsegade laa der ogsaa et Hus, som en af Næstveds Præster, Hr. Niels Brysting, i 1398 solgte til Skovkloster; maaske har Porsegade været lig med nuværende Kindhestegade, der i Forbindelse med Brogade og Ringstedgade var Byens Hovedaare for Færdselen Nord-Syd; en Undersøgelse af Resens Atlas gør det ogsaa vanskeligt at finde nogen anden Gade i Møllefjerding, som kan have været Porsegade. — Et Vænge ved Navn *Snabertun* nævnes baade under Møllefjerding og Brofjerding og har vel derfor ligget paa Grænsen mellem begge; det har rimeligvis strakt sig fra

*) I Skovklosters Gavebog nævnes ogsaa en Gaard „paa Nørregade i Møllegade“. Dermed forstås imidlertid blot *Nordsiden af Møllegade*, idet den samme Gaard ogsaa betegnes som „liggendes paa Møllegade paa nørre Side“ (S R D IV 367, 37—38).

den vestlige Ende af Møllegade ud til Aaen Syd for Mølle-
mølle.

2. *Brofjerding* omfattede Byens sydvestlige Del indtil Susaaen, med Husene Vest og Syd for St. Peders Kirke, Vinhus- og Møllegades Sydside, Farvergade og Brogade, der afsluttedes mod Syd af Broporten ved Store Bro over Susaaen. Af Gader nævnes kun *Brogade*, *Møllegade* og *Korsegade*, der gik fra Nord til Syd ned til Aaen⁶⁹) og maaske er identisk med den Gade fra Møllegade til Aaen, Vest for og parallel med Brogade, som paa Resens Atlas kaldes Jens Christens Stræde. Foruden Gaderne nævnes *Slagterboderne* Syd for St. Peders Kirke, *Skomagerboderne* Vest for Kirken og *Bagerboderne*, hvortil man kom ad et Stræde fra Brogade; endvidere *St. Eriks Gildeshus* mellemliggende Vinhus og Brogade samt *Tyge Dues Gaard*⁷⁰) paa Hjørnet af Kirkepladsen og nuværende Vinhusgade. — Næstved *Byting* holdtes, som nævnt ovenfor, paa Pladsen Nordvest for St. Peders Kirke; men der var dog ogsaa, i hvert Fald i Middelalderens sidste Aarhundrede, et virkeligt *Raadhus*, hvor Bytinget kunde faa Tag over Hovedet; det nævnes i 1414, 1454 og 1470⁷¹) og laa Vest for St. Peders Kirke, Syd for Tyge Dues Gaard; disse to Bygninger optog altsaa nuværende Hotel Vinhus' Grund. Gavebogen beretter, at Raadhuset endnu 1507 laa paa denne Plads, men inden 1528 blev flyttet⁷²) — nemlig til den bekendte kamtakkede Bygning Nord for St. Peders Kirke. Her maa Gavebogens Forfatter, *Peder Skjold*, dog tage fejl, eftersom *Eskil Gøyes* Testamente af 1505⁷³) viser, at Bytinget i det Aar havde til Huse i Raadhuset Nord for St. Peders Kirke. Det er dog ikke vanskeligt at forklare Peder Skjolds Fejltagelse: Han kom først til Skovkloster efter 1508⁷⁴), altsaa efter Raadhusets Flytning, og skrev Gavebogen 1528. Ret meget kan han dog næppe have taget fejl, saa Bytingets Flytning fra Huset Vest for St. Peders til Bygningen Nord for Kirken kan rimeligvis sættes til kort efter 1500. Det Raadhus, der nævnes i det 15. Aarhundrede, maa altsaa være Bygningen *Vest* for St. Peders

Kirke, hvilket ogsaa stemmer med, at der i 1414 og 1454 omtales et Hus *Nord* for Raadhuset; dette Udtryk kan nemlig ikke tænkes i Forbindelse med Raadhusbygningen Nord for St. Peders, der kun havde Nabohuse mod Øst og Vest, hvorimod det passer fortræffeligt paa Raadhuset *Vest* for Kirken, der netop havde et Nabohus mod Nord — det samme, som Gavebogen 1507 kalder Tyge Dues Gaard.

3. *Nørrefjerding* udgjorde den nordøstlige Del af Byen og gik fra Ringstedport langs med Sandbjerget (Bakken, hvor nu Statskasernen ligger, Munkebakken og Amtmandsbakken) til Østerport. Denne Bydel omfattede bl. a. *St. Mortens Kirke*, Østergades østlige, Riddergades vestlige og Købmandegades nordlige Side, *Graabrødre-Klostret* (nuværende Akseltorv), Munkesøen Nord for dette og *Helligaandshuset*. Almindelige Beboelseshuse nævnes kun i Købmandegade og Riddergade, der kaldes „den Gade, ad hvilken man gaar fra Købmandegade til St. Mortens Kirke, imellem Mads Guldsmeds Gaard og Claus Blocks“, samt Nord for St. Mortens Kirke „under Sandbjerget“.

4. *Stueklintsfjerding* udgjorde Byens sydøstlige Del og indbefattede den vestlige Side af Østergade, der kaldes „Strædet Øst for Sortebrødre“ og betegnes som Kongens Hærstræde \circ : *Hovedgade*; den afsluttedes mod Øst af *Østerport*. Endvidere Riddergades østlige og *Købmandegades* sydlige Husrække og det stærkt skraanende Areal mellem Købmandegade og Aaen, hvis østlige Parti hed *Koberg*. Fra Købmandegade førte en Mængde Stræder stejlt ned til Aaen: Slagkildevej, der dengang kaldtes „det Stræde, ad hvilket man gaar til Sortebrødre“, *Møntergade* med *Møntergaarden*, hvor der i Erik af Pommerns Tid blev slaaet Mønt, „*Næstved Stræde til Aaen*“, *Peblingehusets Stræde* (\circ : Kompagnistræde med det endnu eksisterende Kompagnihus, forhen Peblinge-Gildehus), *Fiskerstræde* og *Købmande-Badstuestræde*. Foruden Peblinge-Gildehuset laa ogsaa *Christi Legems Gildehus* i Stueklintsfjerding, samt et Herberge ved Navn „*Skærsilden*“. — Sydøst for

Købmandegade laa *Sortebrødre-Klostret*, hvor nu den Ostenfeldske Stiftelse ligger (se S. 102), omgivet af Vænger og Haver, der mod Syd, langs Aaen, begrænsedes af Jorder, der tilhørte Skovkloster. Syd for dem igen, skraanende ned mod Aaen, laa nogle Høje ved Navn *Husvolden*, der ligeledes var Skovklosters Ejendom. Fra Sortebrødre-Klostret gik der et Stræde mod Sydøst til *Aaderup-Vejen* (å: Vordingborgvej).

Aar	Ejendom	Kvarter	Giver (eller Sælger)
1267	„Rørligt og urørligt Gods.“	Stu.	Skænket ca. 1260 af <i>Niels Verresen</i> , Ridder, stadfæstet, i Kong Erik Klippings Nærværelse, af hans Nevøer <i>Peder</i> og <i>Ingimar Nielsen</i> .
1268	Kongsgaard.	Stu.	Skænket af Kong <i>Erik Klipping</i> .
1291	„Alle Grunde, som han (o: Giveren) havde købt og ejet i Næstved.“	Stu.	Skænket af <i>Offe Jensen (Neb)</i> , Ridder.
c. 1300	„Den Jord og de Gaarde, hvorpaa hans (o: Giverens) Gd, i Næstved var bygget.“	Stu.	Solgt til Klostret af Jens Sjøllandsfar (d. ældre el. yngre?).
1315	1 Gd. paa Købmandegade, nordre Side.	Nør.	Skænket af <i>Herman Draff</i> .
1351	1 Gd. tæt ved og Nord for St. Peders Kirke.	Møll.	Skænket af <i>Albert Brunstensen</i> , Kannik i Roskilde; anvendtes af Kl. som Bolig for Sognepræsten ved St. Peders Kirke.
1357	2 Boder*) med tilhørende Grund tæt Vest for St. Peders Kirkegaard.	Møll.	Skænket 1357 af <i>Peder Traf-nøl</i> , der 1372 indgav sig i Kl.
1360	„Den Gd., hvori de (o: Giverne) bor i Næstved, og al deres Ejendom.“	Stu.	Skænket af <i>Erik Degn</i> (Forstander for St. Jørgens Hospital i Aaderup) og Hustru <i>Lucie</i> .

*) Bod o: mindre Hus.

Aar	Ejendom	Kvar- ter	Giver (eller Sælger)
Senest 1365	1 Bod i Brogade.	Bro.	Ifølge Tingsvidne af 1381 havde denne Bod været i Kl.s uantastede Besiddelse i 16 Aar.
1374	„To Boder (med tilhørende Grunde), hvor der solgtes Kød, tæt Syd for St. Peders Kirkegaard.“	Bro.	Solgt til Kl. af St. Klare Nonnekloster i Roskilde for 2 Mark Sølv (de to Boder bortskiftes 1477 til St. Peders Kirke mod et Hus i Brogade).
1393	1 Gd. Vest for St. Mortens Kirke. 1 Hus Syd for ovenn. Gd.	Nør. -	Skænket af <i>Asger Persen</i> , <i>Svinø</i> , og <i>Niels Vedlø</i> , Rislev, Arvinger efter <i>Hemming Jensen</i> , Munk i Skovkloster.
1398	1 Hus med tilhørende Grund i Porsegade.	Møll.	Solgt til Kl. af Hr. Niels Brysting, Præst i Næstved.
1401	1 Gd. ved Aaen i Korsegade, paa den vestl. Side.	Bro.	Solgt til Kl. af Jens Steger.
1403	1 Gd. paa Brogade.	Bro.	Skænket af <i>Niels Hemming-sen Sverting</i> .
1409	„En Bolig med Jord og Grund i Brogade“, paa den vestl. Side.	Bro.	Solgt til Kl. af St. Olufs Gildet i Næstved.
1413	4 Stenboder, Nord for Bytinget (altsaa rimeligvis paa Hjørnet af nuværende Kirkestræde og Kødtorv).	Møll.	Skænket af „ <i>Mads Persen</i> , Væbner i Lille Næstved, mellem Brørne.“
1414	Grunde paa Brogade „mellem St. Eriks Gildeshus og Gaden Brogade“.	Bro.	Skænket af <i>Tidike Bent</i> , til til hvem de var blevet pantsat 1409 af Peder Kabbe for 3 Mark Sølv.
1415	1 Gd. mellem Guldsmed Lydemanns Gd. og Christi Legems Gildehus.	Stu.	Skænket af <i>Jonas Mogensen</i> , Byskriver i Næstved (1400) og Rektor ved Latinskolen (1401).
1421	1 øde Jord i Brogade ved Aaen.	Bro.	Solgt til Kl. af Præsten Tue Esbensen.
1431	„Adser Skaanings Gd.“, Nord for Sortebrødrenes Kirkegaard (altsaa ved nuværende Sortebrødregade).	Stu.	Skænket af <i>Hennike Olsen Skaaning</i> , Sognepræst ved St. Mortens Kirke, og hans Brodersøn <i>Oluf Adersen Skaaning</i> , Præst; Gaven stadfæstes 1438 af Adser Skaanings Enke <i>Kirstine</i> og af hendes Fader <i>Jens Olsen</i> .

Aar	Ejendom	Kvar- ter	Giver (eller Sælger)
1433	1 Stenhus paa Koberg med tilliggende „Jordemon“ samt et „Jordemon“ Øst og Sydøst for Stenhuset, men skilt fra dette ved „et snævert lidet Stræde“.	Stu.	Anvendtes af Kl. som Bolig for Sognepræsten ved St. Mortens Kirke.
1433	1 øde Gaard Øst for Strædet til Sortebrødre Kl. og ved Siden af Adser Skaanings Gaard (se 1431) samt „alt andet sit Jordegods i Næstved“.	Stu.	Skænket af <i>Lauritz Bydelsbak</i> , Væbner (til Bregentved).
1434	1 Hus i St. Mortens Sogn Øst for Herberget „Skær-sild“.	Stu.	Mageskilte med Sortebrødre Kl., som til Gengæld fik 1) 1 Vænge uden for Østerport langs med Vejen til Aaderup 2) 1 Grund Syd for Sortebrødrenes Abildgaard, mellem denne og Husvolden (c: Bakken, der skraaner ned mod Aaen Syd for Næstved).
1434	1 øde Gd. i St. Mortens Sogn i den østlige Ende af Købmandegade.	Stu.	
1436	2 øde Jorder paa Koberg Syd for Stenhuset (se 1433) og beliggende mellem to Gader, der fører fra Købmandegade til Aaen.	Stu.	Mageskilte med St. Gertrudsgildet, som til Gengæld fik 1 øde Grund ml. Saltboderne.
1440	1 Gd., med Stenkælder og Gaardsrum, i Mølle-gade (Sydsiden) samt 1 Grund i samme Gade ved Maglemølle.	Bro.	Mageskilte med Mads Persen, som i Stedet fik en Gd. paa Nordsiden af Møllegade.
1440	1 Gd. i Ringstedgade (vestl. Side, ved Brønden)	Møll.	Skænket af <i>Hans Guldsmed</i> , Raadmand i Næstved.
1440	1 Gd. „liggendes hos Sortebrødre yderst paa Købmandegade østerst“.	Stu.	Skødet til Kl. af Oluf Sappe.
1447	Halvanden Bod, i den sydøstl. Del af de gamle Bagerboder (Abbeden havde 1442 tilladt, at nye Bagerboder opførtes).	Stu.	Skænket til Søndre Vor Frues Kapel ved St. Peders Kirke af Væbneren <i>Mads Kruse</i> .

Aar	Ejendom	Kvar- ter	Giver (eller Sælger)
1448	1 Gd. med tilhørende Stenhus ved Aaen.	Bro.	Skødet til Kl. af Jens Ipsen.
1449	1 Gd. i Porsegade	Møll.	Skænket af <i>Jens Persen</i> , Raadmand i Næstved, og Hustru <i>Kirstine (Jensdatter Sparre)</i> til Sandbygaard).
1450	1 Gd. paa Nordsiden af Møllegade.	Møll.	Skødet til Kl. af ovenn. Jens Persen, Raadmand.
c. 1450?	1 Gd. ved Aaen.	Stu.	Skænket (el. solgt?) til Kl. af Niels Skjold.
c. 1450?	1 Gd. i Snabertun.	Bro.	Skænket (el. solgt?) til Kl. af Mikkel Tuesen.
1451	1 Gd. i Brogade ved Aaen, paa den vestl. Side af Gaden.	Bro.	Skødet til Kl. af Jens Nielsen Bøgese.
1451	1 Gd. i Riddergade (østl. Side).	Stu.	Skødet til Kl. af Tue Esbensen (Købmand).
1455	Møntergaarden (i Møntergade).	Stu.	Mageskilte med RoskildeDomkirke. (Kl. bortskiftede den allerede 1476 til Jep Paris mod 2 Gaarde i Kalkerup).
1469	1 Gd i Ringstedgade (østlige Side), Syd for den Gaard, som Per Frændesen bor i (P. F. var ifølge Abbed Jeips Regnskaber Kl.s Foged i Næstved).	Møll.	Solgt til Kl. af Hans Jensen.
1477	1 Hus i Brogade.	Bro.	Mageskilte med St. Peders Kirke, som til Gengæld fik de to Slagterboder Syd for St. Petri Kirke, som Kl. havde erhvervet 1374.
1478	1 Gd. under Sandbjerget, Nord for St. Mortens Kirke.	Nør.	Mageskilte med Jep Nielsen, Raadmand, som i Stedet fik 1 Gd. paa Hjultorvet.
1482	1 Gd. i Møllegade.	Møll.	Skænket af <i>Magnus Persen</i> og Hustru <i>Mette</i> , Kl.s Præbendariere*).

*) Kl.s „Præbendariere“ fik (mod Gaver af Jordegods) deres Livsophold af Klostret.

Aar	Ejendom	Kvar- ter	Giver (eller Sælger)
1485	1 Gd. Vest for Graabrødre Kl. (som laa paa nuværende Akseltorv).	Møll.	Skødet til Kl. af Jens Persen af Holløse Mølle.
1485	1 Gd. i Ringstedgade (vestlige Side) ved Ringstedport og ved Puge-mose (Vest for Ringstedgade).	Møll.	Skænket af <i>Lasse Persen, Skomager</i> , og Hustru <i>Kirstine</i> .
1488	1 øde Jord ved Aaen i Købmande-Badstuestræde (en Gade fra Købmandegade til Aaen).	Stu.	Skødet til Kl. af Karine Jakobs' Arvinger.
1489	1 Gd. paa Hjultorvet, nordl. Side.	Møll.	Skænket af <i>Niels Persen Friis</i> , Lægbroder i Skovkloster
1496	1 Gd. med tilhørende Abildgaard.	Bro.	Skænket af <i>Hans Pigh</i> og hans Broder Hr. <i>Peder Pigh</i> , Præst i Næstved.
1504	1 Gd. i Ringstedgade.	Møll.	Solgt til Kl. af Væbneren Christiern Nielsen
1507	„Tyge Dues Gaard“, Vest for St. Peders Kirke og Nord for Bytinget, (o: paa Hjørnet af nuværende St. Peders Kirkeplads og Vinhusgade).	Bro.	Mageskifte med Sortebrødre Kl., som i Stedet fik 1) En Jord uden for Næstved Syd for det Stræde, der løber fra Sortebrødre Kl. til Landevejen til Aaderup. 2) Jord og Hus, som Skovkl. fik af Birgitte Skrivers paa et Hjørne ud til Aaen mellem tvende Stræder, hvoraf det ene hed Fiskerstræde. 3) En liden Have næst op til nævnte Jord og Hus.
1509	„Bo Olsens Gaard“ i det Stræde, hvor Peblinge-Gildehuset ligger (o: Kompagnistræde).	Stu.	Skænket af <i>Ingvar Boesen</i> , Skovklosters „Præbendarius“. der „havde Bolig og Rente i Kloster“.
1510	Claus Smeds Gd. i Brogade (sant 1 Gd. med Have ved Maglemølle).	Bro.	Skødet til Kl. af Hans Jensen, Sognepræst ved St. Mortens Kirke (forhen Skriver i Skovkloster) og hans Broder Claus, Broder i Skovkloster.

Aar	Ejendom	Kvar-ter	Giver (eller Sælger)
1520	Hus og Jord i Snabertun.	Møll.	Skænket af <i>Claus Jensen</i> , „vor Præbendarius“ (rim. identisk med ovenn. Claus Jensen).
1520	„1 Jord, som nu ligger i den Gaard, som Tyge Due udi boede til Kloster“ (sml. 1507).	Bro.	Mageskifte med Borgmester Jep Pilegaard, paa Næstved Bys Vegne; Byen fik i Stedet 2 øde Jorder paa Brogade (sml. 1421).

Skemaet viser, at Skovkloster i selve Næstved By ejede 50 Gaarde, Huse og Grunde ud over dem, som det fik 1135, og de ubestemmelige Grunde i Næstved, der skænktes 1267 og 1291. Man maa altsaa antage, at Klosteret har ejet ikke saa lidt mere end 50 Gaarde etc. i Næstved, og i Abbed *Jeips* Regnskab af 1467—81 ses det da ogsaa at have ca. 65 Lejere i Næstved By, hvortil kommer adskillige, som boede gratis i Skovklosters Ejendomme til Tak for Gaver, de havde skænket Klosteret.

Nedenfor anføres Abbed *Jeips* Regnskab for Næstved 1481:

1. *Jens Brun*: 1 Pd. Peber af et Vænge. [*Jens Brun* var Skovklosters Lejer i Næstved fra 1470 og havde ogsaa 1 Gaard i Lille Næstved til Leje af Klosteret. Han nævnes endnu 1488 (Rep. 2 R III 6281), men er næppe identisk med Borgmester *Jens Brun* (1455 (R N 93) og 1458 (Rep. 2 R I 831), da der kun var 2 Borgmestre i Næstved, og han ikke nævnes blandt dem i de mellemliggende Aar. Derimod er han maaske identisk med *Jens Brun* i Maglemølle (S R D IV 331). Baade i Flakkebjerg og Spjellerup havde forøvrigt en *Jens Brun* Gaarde til Leje af Skovkloster (*Jeip*)].
2. *Gardian* [o: Graabrødre-Klosterets Forstander]: 1 Pd. Peber.

3. *Matthias Mogensen*: 18 Grot*).
4. *Niels Reff*: 2 Skill. Grot [N. R. betaler ogsaa Afgift til Kl. af Grunde i L. Næstved og Præstø].
5. *Niels ved Aæn*: 3 Skill. Grot kvittet pro labore [o: Niels har ydet Arbejde i Stedet for de 3 Sk. Gr., han egentlig skulde betale].
6. *Fru Kirstine af Sandby*: 2 Skill. Grot. [Fru K. var g. m. Hr. Jep Jensen Sparre til Sandbygaard, der nævnes i Aarene 1447—78 og i mange Aar var Landsdommer paa Sjælland. Fru K. var Klosters Lejer i Næstved fra 1470 og endnu i 1481, i hvilket Aar Abbed Jeips Regnskaber standser. Hun maa ikke forveksles med den Fru Kirstine Jensdatter Sparre til Sandbygaard, der nævnes S. 106].
7. *Johanne Bodotter*: 4½ Skill. Grot.
8. *Bo Ingværsen*: ½ lødig Mark.
9. *Mikkel Orm*: 3 Skill. Grot.
10. *Matthias Kjellesmed* [o: Kedelsmed]: 3 Skill. Grot.
11. *Hr. Matts*: 1 lødig Mark. [Hr. Mads var Sognepræst ved Vallensved Kirke, som tilhørte Skovkloster, men residerede ikke desto mindre bekvemt og mageligt i Næstved (Jeip)].
12. *Niels Suder* [o: Skomager]: 2 Par Støvler for 28 Sk.
13. *Per Ingvarsen*: 2 Sk. Grot.
14. *Lasse Svenssen*: 1 lødig Mark.
15. *Hans Rager* [o: Barber]: 3 Sk. Grot.
16. *Niels Skrædder*: ½ lødig Mark.
17. *Hr. Per Jenssen*: 1 lødig Mark af Kirken [Hr. P. J. var Sognepræst ved St. Mortens Kirke og er Klosters Lejer fra 1468 og endnu 1481. Han nævnes ogsaa i Skovklosters Dødebog (S R D IV 329). Sml. Nr. 30.

*) 1 lødig Mark = 5 Skill. Grot.

1 Skill. Grot = 12 Grot = 9 Skilling.

1 Mark = 16 Skilling.

1 Skilling = 12 Penninge.

1 Grot = 9 Penninge.

1 Sterling = 3 Penninge.

18. *Hr. Gerik*: 2 lødige Mark af Kirken [Hr. G. var Sognepræst ved St. Peders Kirke, Skovklosters Lejer fra 1476, † 24. Sept. 1501 (ifølge Cal., S R D IV 311); nævnes ogsaa i Skovklosters Dødebog (S R D IV 330). Sml. Nr. 28].
19. *Jep Steen*: ½ lødige Mark (Sml. Nr. 29).
20. *Karine Fuls*: 30 Skill. (sml. Nr. 32).
21. *Mikkel Suder* barkedede Læder for 2 Skilling Grot.
22. *Bo Skrædder*: 6 Grot (Sml. Nr. 48).
23. *Matthias Skriver*: 12 Skilling og 1 Tremet*) Humle for [ø: i Stedet for] 4 Sk. Grot. (Sml. Nr. 39).
24. *Karine Brandts*: 1 Sengeklæde for [ø: i Stedet for] 1 Sk. Grot.
25. *Kirstine Herlogsdatter*: Grønt Klæde for 5 Sk. Grot.
26. *Mette Povels*: 3 Skill. af Boder og af en Have.
27. *Niels Suder*: 3½ Sk. Grot.
28. *Hr. Gerike* (= Nr. 18): 6 Sk. Grot; de andre 3 Sk. Grot kvittede vi med hannem for Sancti Peders Messe [ø: Hr. G. faar 3 Sk. Gr. for Messetjeneste i St. Peders Kirke].
29. *Jep Steen* (= Nr. 19): ½ lødige Mark.
30. *Hr. Per Jensen* (= Nr. 17: 1 lødige Mark af Kirken og 1 lødige Mark af Stenhuset, item 1 Pd. Peber af Abildgaarden. [Stenhuset laa paa Koberg og var blevet skænket til Kl. 1433, se S. 111].
31. *Merde Hennings*: 1 lødige Mark.
32. *Karine Fuls* (= Nr. 20): 4 Sk. Grot.
33. *Bjørn*: 1 Mark Voks af en Have.
34. *Jes Hansen*: 1 Tønde Salt, [i Stedet] for halvfemte Sk. Grot, og 14 Grot Penninge.
35. *Lasse Mattesen* extra portam [ø: uden for Porten]: 1 lødige Mark.
36. *Per Tollsen*: 1 lødige Mark.
37. *Kirstine Slippeballe*: 6 Skill. — Item 3 Skill.
38. *Hemming Munk*: 1 Mark Voks af en Have. [H. M.

*) 1 Tremet = 12 Skæpper. Kun Humle udmaales i Tremet.

- var Skovklosters Lejer fra 1469 og nævnes endnu i Breve som „Borger i Næstved“ 1489 (Rep. 2 R IV 6593)].
39. *Matthias Skriver* (=Nr. 23, 64): 1 Sk. Grot af en Have uden [for] Mølleporten.
 40. *Hans Perssen*: 2 Sk. Grot.
 41. *Gyde Gremers*: Vaadegarn [ø: Garn til Fiskevaad] for [ø: i Stedet for] 21 Grot. — 1 Sk. Grot og 7 Sterling Penninge [ø: i rede Penge].
 42. *Per Markvardsen*: 6 Grot af en Have.
 43. *Jes Pileberg*: 4 Sk. Grot.
 44. *Oleff Kandestøber*: 2 Sk. Grot ex una boda [ø: af 1 Bolig] og 1 Mark Voks af en Have.
 45. *Oleff Remmesnider*: 2 Sk. Grot, og 1 Skilling, [som] vi kvittede med hannem for Gerning [ø: Arbejde for Klostret]. 2 Sk. Grot og 8 Skill. Penninge [ø: i rede Penge]. Item 1 Sk. Grot. — [O. R. boede paa Brogade, S R D IV 370—71].
 46. *Lasse Kleinsmed*: 1 Tremet Humle for 4 Sk. Grot, og 1 Sk. Grot kvittede vi for Gerning.
 47. *Oleff Kleinsmed*: 1 lødig Mark.
 48. *Bo Skrædder* (= Nr. 22): 1 lødig Mark.
 49. *Prior* [ø: i Sortebrødre-Kl.]: 1 Pd. Peber af et Vænge.
 50. *Anders Perssen*: 1 Mark af en Have.
 51. *Clement Skobe*: 2 Sk. Grot, 6 Grot. [C. S. figurerer i Abbed Jeips Regnskaber fra 1467. Han boede i Nærheden af Sortebrødre-Kl. og nævnes i Breve i Aarene 1455—89 (Rep. 2 R I 501 — IV 6593)].
 52. Item 1 Sk. Grot af *Matthias Guldsmeds Gaard*. [Denne Gd. laa i nuværende Riddergade, se S. 108].
 53. *Elne Remmesnidens*: 6 Skill.
 54. *Lasse Bøgesø*: 6 Sk. Grot af en Have.
 55. *Jes Assersen*: 2 Sk. Grot.
 56. *Per Mattsen*: 1 Mark Voks af en Have. [P. M. var Raadmand i Næstved og nævnes endnu 1488 (Rep. 2 R III 6325); han var Skovklosters Lejer senest fra 1467].

57. *Jes Jeipssen*: $\frac{1}{2}$ lødig Mark af Stenhuset.
58. *Per Paaske*: 1 lybsk Mark. [P. P. figurerer i alle Abbed Jeips Regnskaber for Næstved (1467—81) og havde desuden 1 Gd. i Lille Næstved til Leje af Klo-stret; denne Gd. maa have været en af de største der i Byen, eftersom han betalte hele 9 Sk. Grot i aarlig Leje. I 1488 er han Borgmester i Næstved (Rep. 2 R III 6281)].
59. Item 4 Skill. af en Have paa *Sancti Erasmi Gildes* Vegne. [St. Erasmus' Gilde i Næstved omtales vist ikke noget andet Sted].
60. Item *Per Værkmester*: 3 Sk. Grot.
61. *Per Kaltz*: 2 Sk. Grot.
62. *Hans Andersen*: 24 Skill.
63. *Oleff Kuld*: 6 Grot af en Have.
64. *Matthias Skriver* (= Nr. 23, 39) satisfecit pro tribus Skill. Grot. cum [labore?]. [5: M. S. gjorde Arbejde for 3. Sk. Grot].
65. *Anders Grydestøber*: 2 Sk. Grot.

Ovenstaaende Regnskab for 1481 udviser en samlet Indtægt af Klosters Ejendomme i Næstved af 4 Pd. Peber, 5 Mark Voks, 100 Skill. Grot og 5 Grot, $13\frac{1}{2}$ lødig Mark, 1 lybsk Mark, 5 Mark og 14 Skill., 7 Sterlinge.

HENVISNINGER

H A.: Herlufsholms Arkiv.

Jeip: Abbed Jeips Regnskaber 1467—81 (i H A).

R N.: Rasmus Nielsen: Næstved Købstads Historie.

Rep.: Repertorium diplomaticum.

S R D.: Scriptores Rerum Danicarum.

Skovklosters *Calendarium* (ført ca. 1290—ca. 1500), *Obituarium* (el. *Dødebog*) (ført 1488—ca. 1520) og *Gavebog* (affattet 1528) er trykt i S R D IV 285—406.

- 1) Kopi af 1245 i H A.
- 2) Navnet Skovkloster forekommer første Gang 1393 (S R D IV 374, 6), men fortrænger sent det oprindelige Navn. Endnu i et Brev af 17. Marts 1489 betegnes det som „St. Peders [Kloster] af Næstved, som kaldes Skovkloster“ (Rep. 2 R IV 6460), og Raadmand Klingberg beretter (1744), at et gammelt Pergamentsbrev af 1530 i Næstved Raadstue omtaler Klostret som „Sancte Peders Kloster i Nestved, kaldet Skoukloster“ (Aarb. for Hist. Samf. for Præstø Amt 1918 S. 71).
- 3) Neergaard: Næstved St. Peders Kl. 10—18.
- 4) Aakjær: Bosættelses- og Bebyggelsesformer 144.
- 5) Orig. i H A. Trykt bl. a. i Aarb. for nord. Oldkynd. 1882 S. 227.
- 6) Alle de kongelige Privilegier er registreret i Skovklosters Gavebog (S R D IV 337—343). Valdemar Sejrs af 1209 er trykt in extenso i Thorkelin: Diplomatarium Arna-Magnæanum I 88—90. I Orig. er bevaret (i H A.): Erik Lams (1140), Erik Plovpenning (1239), Valdemar Atterdags (1348), Erik af Pommers (1403) og Christian IIs (1514).
- 7) S R D 363, 6.
- 8) Kirkehist. Saml. 4 R V 93.
- 9) Jeip 124 b.
- 10) S R D IV 363, 9.
- 11) Dokumenter vedrørende Markeskel ml. Rislev og Kjøberup 1484—86, i H A.
- 12) S R D IV 323.
- 13) De bispelige Privilegier er registreret i Gavebogen (S R D IV 343—346).
- 14) Ellen Jørgensen: Annales Danici 122.
- 15) Erslev: Testamenter 37,2.
- 16) S R D IV 339, 12.
- 17) Suhm: Hist. af Danmark X 1005.
- 18) S R D IV 339, 13.
- 19) S R D IV 340, 17.
- 20) Rep. 6263.
- 21) Rep. 7138.
- 22) Rep. 7360.
- 23) Rep. 2 R I 39, III 4812, 5612.
- 24) Danske Mag. 6 R I 189.
- 25) S R D IV 363, 12.
- 26) „ „ 363, 11.
- 27) „ „ 363, 10.
- 28) „ „ 362, 2.
- 29) „ „ 363, 4.
- 30) „ „ 362, 1.
- 31) „ „ 363, 3.

- 32) Danske Mag. 4 R I 66.
- 33) W. Christensen: Dansk Statsforvaltning 333, 580. — Mackeprang: De danske Købstæders Skattevæsen indtil Begyndelsen af det 17. Aarh. (Hist. Tidsskr. 7 R III S. 160, 188).
- 34) R N I 70.
- 35) R N I 70—71.
- 36) S R D IV 370, 12.
- 37) " " 369, 7.
- 38) " " 366, 34.
- 39) " " 371, 23.
- 40) " " 378, 45, 47.
- 41) " " 364, 19.
- 42) R N I 84.
- 43) Rep. 2 R II 3077.
- 44) Orig., H A.
- 45) Kong Fr. I.s danske Registranter 208.
- 46) O. Smith: Næstved 53—54.
- 47) Danske Mag. 6 R I 189.
- 48) Orig., H A.
- 49) Melchior: Herlufsholm 23.
- 50) O. Smith: Næstved 50.
- 51) Kopi af Chr. IIIs Brev i H A.
- 52) Kancelliets Brevbøger 1556—60 S. 83.
- 53) Kopi af Næstved Byraads Skrivelse i H A.
- 54) Breve ang. Overdrevet af $\frac{30}{10}$, $\frac{31}{10}$ og $\frac{2}{11}$ i H A.
- 55) Melchior 165.
- 56) S R D V 512.
- 57) " " 515.
- 58) S R D IV 349 b 3.
- 59) " " 375, 7—9.
- 60) " " 363, 10—12.
- 61) Rep. 6508.
- 62) S R D IV 374, 4.
- 63) " " 372, 39; 393 t 77.
- 64) " " 333.
- 65) Annales Danici 128.
- 66) Rep. 2 R II 3077.
- 67) S R D IV 364—379.
- 68) " " 363, 13.
- 69) " " 370, 10.
- 70) " " 369, 66; 372, 39.
- 71) Ældste danske Archivregistranter IV 228; Rep. 2 R II 2759.
- 72) S R D IV 372, 39.
- 73) Heise: Fam. Rosenkrantz' Hist. II 15.
- 74) S R D IV 346 f 26.

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT 1935

VED skriftlig Afstemning mellem Medlemmerne genvalgtes de d. 1. Jan. 1935 fratrædende Bestyrelsesmedlemmer, Landbrugskand., Gdr. *H. Hansen*, Næstelsø, Borgmester *Jensen Stevns*, Storehedinge, og Seminarieforstander *Halse*.

Til Revisorer genvalgtes Skolefondskasserer *Christiansen* og Amtsfuldmægtig *Høystrup*.

Amtmand *G. Toft*, Landbrugskand. Gdr. *H. Hansen* og Arkitekt *Tidemand-Dal* har fungeret henholdsvis som Formand, Kasserer og Sekretær.

Regnskabet for 1934 balancerede med 2598,20 Kr. Samfundet tæller ved Aarbogens Udsendelse 413 Medlemmer mod 464 ifjor.

Bestyrelsen henstiller indtrængende til Medlemmerne at virke for Tilgang af ny Medlemmer, da det er af største Betydning for Samfundets Virksomhed, at saa mange som muligt slutter sig sammen om dette.

Søndag d. 21. Juli afholdtes Udflugt til Storehedinge Kirke, hvor Provst *Alsbo* holdt et meget sagkyndigt Foredrag om denne interessante Kirkes Bygningshistorie og fremviste en Model som viste Kirkens oprindelige Form. Efter Mødet i Kirken spistes den medbragte Frokost i

Anlægets Pavillon, hvor Byraadet var elskværdig Vært ved det efterfølgende Kaffebord. Derefter kørte man til Gjorslev, som hører til vore ældste og interessanteste Borge. Forpagter *Tesdorph* havde været saa elskværdig i denne Anledning at give Adgang til Bygningens Indre og til Parkanlægget. Bygningens Historie blev gennemgaaet i et Foredrag af Arkitekt *Tidemand-Dal*.

Desværre var Vejret meget ugunstigt og havde skræmmet Medlemmerne, saaledes at Deltagelsen var alt for ringe i Forhold til Mødets interessante Emner.

Paa Indbydelse af Samfundet henlægges „Dansk historisk Fællesforening“s Aarsmøde til Næstved og Syd-sjælland i Juni Maaned. Antagelig vil Samfundets eget Aarsmøde vil blive afholdt i Forbindelse hermed.

Ældre Aargange af Samfundets egne Aarbøger kan erhverves for følgende nedsatte Priser: Aargangene 1—8 ialt 10 Kr. eller for 1,50 Kr. pr. enkelt Aargang, de senere Aargange for 2 Kr. pr. Stk.

Modtagne Aarbøger fra andre historiske Samfund afgives til Centralbiblioteket i Næstved, der beredvilligt har paataget sig deres Opbevaring og Udlaan.

Forfatterhonorar for Bidrag til Aarbogen er 3 Kr. pr. Side.

Medlemmerne vil som tidligere kunne erhverve det af Nationalmuseet udgivne Aarsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“ til nedsat Pris (2 Kr. + Porto) ved at indsende Bestilling til Gyldendalske Forlag.

Det af Nationalmuseet paa G. E. C. Gads Forlag udgivne Værk „Danmarks Kirker“, Bind I, Præstø Amt, er afsluttet i Aar. Bindet har stor Interesse som Haandbog for enhver, som interesserer sig for Amtets Kirker og anbefales Medlemmerne meget til Studium. Bindets Værdi forøges i høj Grad ved den afsluttende kunsthistoriske Oversigt over Amtets Kirkers Bygningshistorie, hvorved man ogsaa faar Overblik over forskellige Kunstneres Virksomhed i Amtet.

Fra samme Forlag er iaar udsendt Resens Atlas, Afsnittet Sydsjælland. Værket er Datidens Trap og giver mange interessante historiske og topografiske Oplysninger om Næstved, Herlufsholm, Vordingborg, Præstø og Storehedinge. Bogen indeholder mange interessante Billeder og Gengivelser af gamle Bykort.

Marts 1936.

G. Toft,
p. t. Formand.

MEDLEMSLISTE

Næstved.

Barfoed, Landinspektør.
Berth, Enkefrue.
Boeck, Bianco Amtsforvalter.
Borre, Inspektør.
Børner, Boghandler.
Christens, Apoteker.
Christensen, Fru, Bogtrykker.
Christiansen, Skolefondskasserer.
Demuth, Larsen, Grosserer.
Diderichsen, Dommer.
Ebbesen, E. K., Læge, Ringstedgade 1.
Grøntved, Konsulent, Planteavlskonto-
ret.

Hansen, Marie Frk., Nyvej 2.
Holm, Direktør, Bryggeriet Føniks.
Horstman, Godsforv., Bornakke, Næ-
stved.
Høeg, J., Driftsbestyrer, Magle Mølle.
Høyrup, Amtsfuldægtig.
Industriforeningen, (Adr. Grosserer
Demuth).

Ingerslev, Læge.
Iversen, Peter, Skomagerm., Ny Øster-
gade.
Jensen, C., Mineralvandfabrikant,
Købmagergade.

- Chr., Overretssagfører.
Jessien, Chr., Købmand, Torvestræde.
Kähler, Herman, Direktør.
Larsen, Chr., Lærer.

- E., Hotelejer, Akselhus.
- Vilh., Forretnf., Næstved Tidende.
- Aksel, Købmand, Brotorv.

Møller, Inspektør, Amtssygehuset.

Nandrup, Konsul, Kbmd.

Nicolaisen, Postmester.

Nielsen, Arndt, Urmager.

- Fotograf, Farvergade.

- Oluf, Tandlæge.

- H., Læge, Jernbanegade.

Nielsen, R., Kommunalærer, cand. phil.

Iver Hvidtfeldtsvej 1.

Næstved Centralbibliotek.

Olsen, H. P., Redaktør.

Poulsen, Direktør.

Smith, Wilh., Konsul, Købmand.

Tidemand-Dal, Arkitekt.

Tirslund, Keramikker, Farimagsvej.

Toft, G., Amtmand.

- Frue.

Thureholm, Frue.

- K. W. J., Redaktør, Næstved.

Wang, Bogbinder.

Præstø.

Berg, R., Forfatter, Kristinelund pr.

Præstø.

Bruun, K., Redaktør.

Dambæk, Sagfører.

Damgaard, Farmaceut.

Danø, Overlærer.

Ernst, Vejassistent.

Hansen, Hans, Gdr., Bondest. Spare-
kasse.

Kaa, Th., Kantor.

Nyvang, Dommer.

Orland, Købmand.

Smith, Provst.

Stege.

Cruse, Læge.

Frederiksen, Præst.

Funch, Redaktør.

Hansen, Aage A., Typograf.

- H., Sognepræst, Stege.

Jensen, Frd. Murermester.

- Redaktør.

Jepsen, Marie, Frue, Athenevej 8.

Møns Folkebibliotek.

Olsen, Hans Chr., Slagterm., Storeg.

Palsøe, Bogholder.

Rasmussen, Johanne, Boghandler.
Sandgaard, jun., Manufakturhldr.

Storchedinge.

Hansen, Jens, Gartner.
Jørgensen, Lars, Husejer.
Jensen-Stevns, Bankdirektør.
Landsperg, Overretssagfører.
Pedersen, H. Chr., Gdr., Amtsraads-
medlem.
Stevns Folkebibliotek.

Vordingborg.

Andersen, R. F., Redaktør.
Arensbach, Marie, Lærerinde.
Caprani, Kæmner.
Gregersen, C. V., Murerm., Masneds.
Ehrenreich, Sognepræst, Vordingborg.
Halse, Seminarieforstander.
Hansen, H., Seminarielærer.
Hellum, Lærer.
Hjorth, Georg, Bogholder.
Mogenssen, sen., Sadelmager, Algade.
Nielsen, L. C., Sagfører, Branddirek-
tør.
Rasmussen, M., Overlærer.
Sennels, Købmand, Masnedsund.
Teist, F., Højesteretssagfører.

Allerslev

Elgaard, Lærer, Allerslev.
Hage, T., Oberstløjtnant, Oremandsg.,
Mern.
Hansen, Laur., Gdr., Ugledie, Mern.

Alslev.

Andreasen, Andreas, Gdr., Alslev, Ka-
rise.
Christensen, Lærer, Taagerup, Karise.
Jacobsen, Gaardbest., Alslev, Karise.
Larsen, Gdr., Bonderødgaard, Faxø.
Pedersen, Gdr., Alslev, Karise.
Selchau-Hansen, Godsejer, Alslevgd.,
Karise.
Stensgaard, H., Lærerinde, Taagerup,
Karise.

Aversi.

Jensen, U. P., Gdr., Aversi, Haslev.
Krøjgaard, Lærer, Aversi, Haslev.

Baarse.

Herskind, Sognepr., Baarse, Præstø.
Madsen, Jens, Gdr., Baarse, Lundby.

Bogø.

Andersen, A. P., Lærer, Bogø.

Borre.

Breitenstein, Johs. Gdr., Sdr. Vestud.
Byager, Svend, Gdr., Aalebæk, Borre.
Christoffersen, Chr., Gdr., Enghaveg.,
Borre.
Didriksen, Jørgen Gdr., Sønnerby,
Borre.
Hyllemose, Jens, Redningsforstander,
Aalebæk, Borre.
Jensen, Laur. O., Gdr., Raaby, Borre.
- Sofus, Gdr., Raaby, Borre.
Jørgensen, A. Gdr., Sdr. Vestud, Borre
Lundqvist, Lærer Borre.
Møller, Fr. Læge, Borre.
Nøhr, Anders, Gdr., Tiendegaarden,
Borre.
Sivertsen, Lærer, Magleby, Borre.
Skov, Christen, Gdr., Nørreby, Borre.

Dalby-Thureby.

Jørgensen, H., Husejer, Assistent Dal-
høj, Rode, Haslev.
Christensen, Otto, Gdr., Nygaard, Tu-
reby.
Pedersen, Lars, Gdr., Druestrup, Thu-
reby.

Damsholte.

Larsen, L. P., Gdr., Røddinge, Stege.
Løve, Sognepræst, Damsholte, Stege.
Moltke, Grevinde, Marienborg.

Elmelunde.

Grønager, Johannes, Gdr., Raabylille,
Stege.
Nøhr, M. A., Rentier, Hjertebjerg,
Stege.
Pedersen, Johan, Rentier, Elmelunde,
Stege.
Rasmussen, P., Friskolelærer, Elme-
lunde, Stege.

Endeslev-Vraaby.

Endeslev-Vraaby Sognebogsamling.

Everdrup.

Jensen, C., Savskærer, Everdrup, Røn-
nede.
- Kristian, Ungk., Flintemose, Bøgesø
Jørgensen, H. P., Landpostb., Taage-
skov, Rønnede.
Lassen, Godsejer, Bækkeskov, Rønnede
Pedersen, H. C., Gartner, Flintemose,
Bøgesø.

Fakse.

Brasen, Vaskeriejer, Fakse.
Bojesen, C., Boe, Skolebestyrer, Fakse.
Christensen, Sofie, Lærerinde, Stubbe-
rup, Fakse.
Faxe Sognebibliotek.
Jensen, N., Gdr., Rejnstrup, Fakse.
Johannesen, Sagfører, Fakse.
Knuth, Greve, Rosendal, Fakse.
Larsen, J. Kr., Sognefoged, Fakse.
- Ludvig, Redaktør, Fakse.
Lau, K., Læge, Fakse.
Madsen, P., Gaardbest, Værløse, Fakse
Pedersen, L., Overlærer, Fakse.
- Poul, Gdr., Ebbeskov, Fakse.
Rasmussen, J. P., Læge, Fakse.
Vedsmann, Frands, Forfatter, Ebbe-
skov, Fakse.

Fanefjord.

Jensen, J. P., Gdr., Askeby.

Fensmark-Rislev.

Hansen, P., Lærer, Rislev, Næstved.
Nielsen, Karl, Sognefoged, Rislev,
Næstved.

Glumstø-Bavelse.

Folkebiblioteket, Glumstø.
Jørgensen, Sognepræst, Glumstø.
Larsen, P. V., Redaktør, Glumstø.
Nielsen, Sognepræst, Næsby, Glumstø.
Plesner, H., Købmand, Glumstø.
Rasmussen, A., Realskolebestyrer,
Glumstø.

Haarlev-Himlingøje.

Petersen, Jørgen Isak, Gdr., Haarlev.
Skov, Lærer, Haarlev.
Sjølund, Axel, Bovang, Haarlev St.
-alling. S. D., Dyrslæge, Haarlev.

Hammer.

Andersen, Johs., Gdr., Lou.
Bjerre, N. P., Lærer, Faarup, Lou.
Christensen, J. P., Lærer, fhv. Amts-
raadsmedlem, Hammer, Lou.
Madsen, N. P., Gdr., Faarup, Lou.
Mortensen, Dyrslæge, Lou.
Petersen, L. P., Gdr., Faarup, Lou.
- Hans, Købmand, Hammer, Lou.

Havnlev.

Bille, Martin, Gdr., Havnlev, Rødvig.
Havnlev Folkebogsamling, Rødvig.

Jensen, Chr., Gdr., Havnlev, Rødvig.
- Martin, Gaardbst., Havnlev, Rødvig
Korsholm Hansen, Sydstevns Plante-
skole pr. Rødvig.
Kristiansen, Sognef., Havnlev, Rødvig.
Olsen, N., Handelsmand, Stevns Høj-
skole Højskole, Storehedinge.
Pedersen, Johannes, Skørpinge, Rødvig
Pedersen, Chr., Mejeribestyrer, „Syd-
stevns Andelsmejeri“, Rødvig.
- Holger, Gdr., Havnlev, Rødvig.
- Joh., Landmand, Havnlev, Rødvig.
Rasmussen, Chr., Gdr., Højgd. Rødvig.
Ravnshøj, Peder, Gdr., Torbjerg, Skør-
pinge, Rødvig.
Tudvad Friskolel., Sydstevns, Storeh.
Skar, C., Højskoleforstander, Stevns
Højskole, St. Hedinge.

Hellested.

Brandt, Forpagter, Juellinge, Karise.

Herfølge.

Andersen, Anders, Gdr., Bakkegaard,
Herfølge.
- Anders, Gdr., Hadstrup, Køge.
- Hans, Gdr., Kildemosegd., Hastrup
pr. Køge.
Flijsborg, C., Gdr., Hastrup, Køge.
Høgsholt, Entreprenør, Hastrup, Køge
Larsen, J., Hotelejer, Paaskebj., Herflg
Nielsen, Søren Fr., Gdr., Egøje, Køge.

Holmeolstrup.

Lawaetz, O., Forp., Holmegd., Olstrup

Holtug.

Pedersen, L., Lærer, Hoitug, Storeh.

Hylleholt.

Hansen, Vilhelmine, pens. Lærerinde,
Fakse Ladeplads.
Hylleholt Folkebogsamling, Fakse La-
deplads.
Jørgensen, Johan, Gdr., Vibede, Fakse.
Nøkkentved, Kaj, Lærer, Fakse Ladep.
Rasmussen, N., Gdr., L. Thorshøj,
Fakse

Højerup.

Alsbo, Provst, Højerup, Storehedinge.

Kallehave.

Andersen, Postmester, Kallehave.
Christoffersen, N., Brygger, Viemose.

Hansen, L. P., Gdr., Fogedgd, Stensved
Jørgensen, Th., Sognepræst, Langebæk
Suhr, Godejerinde, Petersgd., Lange-
bæk.

Karise.

Jørgensen, Jens, Parcl., St. Linde,
Haarlev.
Kristensen, Hans, Jørslev, Karise.
Olsen, Vilh., Gdr., Jørslev, Karise.
Søvndal, Købmand, Karise.

Keldby.

Frandsen, H., Parcell., Tolstrup, Væn-
gegaard, Stege.
Grønager, H. P., Gdr., Pollerup, Stege
- J., Købmand, Keldby, Stege.
Hansen, H. P., Bankdir., Keldby, Stege
- L., Gdr., Sognef., Tostrup, Stege.
Hemmingsen, Kristian, Pcl., Pollerup
Kullegaard, Hjertebjerg, Stege.
Jensen, Axel, Gdr., Keldbylille, Stege.
- Jens, Rentier, Tostrup, Stege.
- M., Sognepræst., Keldbym., Stege.
- N., Gdr., Keldbylille, Stege.
Jørgensen, Johs., Førstelærer, Keldby.
Kristiansen, P., Tømrer, Pollerup Kul-
legaard, Stege.
Larsen, H. P., Gdr., Tostrup, Stege.
- Hans J., Sogneraadstf., Keldby, Stege
- K., Gdr., Tostrup, Stege.
- Laur., Gdr., Raunstedh., Tostrup,
Stege.
Rasmussen, H., Gdr., Keldbylille, Stege.
Sørensen, Anker, Gdr., Tostrup, Stege.

Kongsted.

Elmenhoff, Nielsen, Dyr læge, Hyllede,
Rønnede.
Moltke, A., Greve, Lystrup, Fakse.
Moltke, E., Grevinde, Lystrup, Fakse.
Rørbæk, Lærer, Kongsted, Rønnede.
Wurr, A., Lærer, Eskildstrup, Rønnede

Lillehedinge.

Jensen, J. P., Lærer, Rødvig.
Jensen, J. P., Brugsforeningen, Rødvig.
Jørgensen, Lagerforvalter, Rødvig.
- L. Fr., Købmand, Rødvig.
Olsen, Hans Gdr., Stigaard, Rødvig.
Turistforeningen, ved Aage Nielsen,
Lousol, Rødvig.

Lundby.

Collet, Kammerherre, Lundbg, Lundby.
- Kammerherreinde, — —

Jensen, H., Brygger, Lundby St.
Johansen, J., Gdr., Lundby.
Kristensen, K., Forstander, Landbrugs-
skolen, Lundby.
Larsen, J. P., Parcellist, Lundbytorp,
Lundby.

Lyderslev.

Boesen, Laura, Børnehjem „Esmezer“,
Lund, Rødvig.
Brøndkjær, M., Lyderslev Skole, Sto-
rehedinge.
Frandsen, F., Hmd., Gjevngø, Storeh.
Hansen, Niels, Egedegaard, Storeh.
Jensen, Frd., Gdr., Toftehøj, Storeh.
Karlshøj, Poul, Gdr., Gjevngø, Storeh.
Kristensen, Jens, Gdr., Sandager, Ly-
derslev, Storeh.
Larsen, Kr., Gdr., Lund, Rødvig.
Lange, F. Chr. Krebs, Frimeningheds-
præst, Lyderslev, Storehedinge.
Mayntz, Clausen, Forpagter, Højstrup,
Rødvig.
Mortensen, Lærer, Lund, Rødvig.
Nielsen, N. Juul, Gdr., Lund, Rødvig.
- Ida, Gdrsk., Spangsbæk, Lund,
Rødvig.

Magleby.

Hyllekvist, pens. Lærer, Magleby,
Borre.
Jensen, Konrad, Gdr., Budsene, Borre.
- O., Købmand, Sømarke, Borre.
Rosenkrantz, Erik, Baron, Liselund,
Borre.
- Th., Baronesse, Liselund, Borre.
Scavenius, Kmhr., Godsejer, Klint-
holm, Borre.

Magleby-Stevns.

Børresen, Jørg., Gdr., Magleby, Klip-
pinge.
Jørgensen, Mejeribest., Klippinge.
Larsen, H. P., Tømrermester, Lykke-
kro, Klippinge.
Marx, Stationsforstander, Klippinge.

Mern.

Christoffersen, H., Forv., Saftst., Mern
Hansen, E., Gdr., Lilbygaard, Mern.
Jacobsen, Førstelærer, Mern.
Larsen, L. P., Ungk., Taageby, Mern.
Olsen, Laur., Landpostbud, Mern.
Jacobsen, Lærer, Mern.

Næstelsø-Mogenstrup.

Gasmann, Godsejer, Fladsaaed., Næstv.
Hansen, Hans, Gdr., Landbrugskand.,
Ellekildegaard, Næstved.
- H. F., Ungkarl, Næstelsø, Næstved.
Hansen, Ole, Gdr., Blangslev, Lou.
Nielsen, N. B., Gartner, Brandelev.
Næstelsø Bogsamling, Næstelsø, Næst-
ved.
Olsen, O. Fr., Sognef., Blangslev, Lou.

Rønnebæk.

Collet, Enkeknh. inde, Rønnebæksholm
Næstved.
Hansen, P., Gdr., Stenstrup, Næstved.
Pedersen, R., Gdr., Sipperup Østergd.,
Næstved.

Skibbinge.

Jørgensen, O. A., Lærer, Abildhøj,
Præstø.
Rasmussen, Propr., Lundegd., Præstø.

Snesere.

Andersen, L. J., Gdr., Snesere.
Hansen, H. J., Mejeribst., Sølperup,
Tappernøje.
Jensen, Hans Fr., Gdr., N. Smidstrup,
Tappernøje.
- R. M., Lærer, Snesere.
Jespersen, Propr., Aasidegaard, Sne-
sere St.
Jørgensen, Dyrslæge, Snesere.
Larsen, N., Gdr., St. Røttinge, Tap-
pernøje.
Nielsen, Vilh., Muremester, Sølperup,
Tappernøje.
Nørreslet, Pastor, Snesere.

Spjellerup-Smerup.

Christiansen, Johs., Lærer, Spjellerup,
Karise.
Jensen, J. P., Gaardbest, Smerup, Ka-
rise.
Pedersen, Niels, Gdr., L. Torøje, Fakse
Seidenfaden, H., Gdr., Skovgd., Fakse.

Storehedinge Landsogn.

Henriksen, Frøhdl., Sierslev, Storeh.
Jensen, Hans, Gdr., Mosegd., Storeh.
Sørensen, J. P., Bankk., Erikstrup,
Storehedinge.

Strøby.

Heding, E., Lærer, Strøby Egede,
Strøby.

Pedersen, Anna, Lærerinde, Strøby.
Vedel, A., Kammerherre, Vedelsbo,
Strøby Egede pr. Køge.
- M., Kammerherredinde, Strøby Egede

Sværdborg.

Clausen, Pastor, Sværdborg.
Elgaard, F., Lærer, Kastelev pr. Klar-
skov.
Pedersen, Otto, Gdr., Klokkekildegd.,
Sværdborg, Lundby.

Sædder.

Lomholt, Møller, Sædder, Thureby.

Toksværd.

Christensen, Forst., Bruunsminde,
Toksværd, Olstrup.
Rasmussen, Karl, Hmd., Sørup, Olstrup
Troelsen, P., Gdr., Nr. Tvede, Olstrup

Tybjerg.

Frandsen, Gdr., Tybjerglille, Herlufm.
Steinmann, Kammerhr. inde, Tybjerg-
gaard, Herlufmagle

Udby.

Madsen, Chr., Gdr., Udby pr. Lundby.
Hansen, J., Snedkermester, Grumløse.

Ulse.

Michelsen, J., Lærer, Ulse, Haslev.
Nielsen, Jens, Gdbst., Ulse Olstrup,
Rønnede.

Valløby-Taarnby.

Bluhme, Stiftsdame, Vallø.
Jensen, O. P., Forst., Vallø,
Johansen, P., Gdr., Valløby, Vallø.
Kristiansen, Kr., Gaardbst., Valløby,
Vallø.
Vallø Stifts Bibliotek.

Vejlø-Vesteregesborg.

Hald, Johanne, Lærerinde, Myrup, Lou
Skov, P., Lærer, Abbednæs, Næstved.

Vemmetofte.

Egede, Forpagter, Vemmetofte, Fakse.
Larsen, K. A., Skovfd., Vemmetofte,
Fakse.
Lichtenberg, M. de, Klosterfrk., Vem-
metofte.
Vemmetofte Klosters Bibliotek.

Vollerslev-Gjorslev.

Hansen, J. C., Købmand, Gjorslev, Østervang.
Nielsen, H. P., Lærer, Gjorslev, Østervang.

Vordingborg Landsogn.

Heinskou, C. H., Skovfoged, Skovhuset pr. Nyraad.

Ørslev.

Andersen, H. C., Gdr., Ellerødgd., Vordingborg.
Hansen, Hans, Gdr., Bragegaard, Ørslev, Vordingborg.
Larsen, Johs., Ørslev Bakkeg., Vordb.

Østeregesborg.

Frandsen, Monrad, Sognepr., Ø. Egesborg, Mern.
Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Stensved.

Præstø Landdistrikt.

Jespersen, Godsforv., Nysø, Præstø.

Udenfor Amtet.

Åbo Akademi, Åbo.
Aarup, Købmand, Holte.
Andersen, A. P., Politimester, Grenaa.
Andersen, Erik, Konsul, Grønningen 1, København.
Arnholtz, Svend, cand. polytt., Vandbygningsingeniør, Jerne, Esbjerg.
Bagger, Redaktør, Haslev.
- Poul, Grosserer, Thorvaldsensvej 2, København V.
Bakman, K. M., Direktør, Roskilde.
Behrens, Redaktør, Ny Toldbodgade 55, København.
Biblioteket for Silkeborg og Omegn. - for Vejle By og Omegn.
Blechingberg, Frue, Østerbrogd. 13^a, København.
Christensen, P., Lærer, Bagsværdsv. 24, Lyngby.
Christoffersen, Vald., Gdr., Hammersgaard, Braaby.
Clausen, Krag, cand. theol., Kronprinsensvej Kbhvn. F.
Dahl, Sognepræst, Guderup, Als.
Dansk Folkemindesamling, det kgl. Bibliotek, Kbh.
Dansk hist. Fællesforening, Kapt. Smith, Nylandsvej 69, Københ. F.

- Jørgensen, J. O. Bro, Bregnerødvej 21, Birkerød.
Didriksen, Johannes, Direktør, Søvej 33, Holte.
- D., Gymnasielærer, Charlottenlund.
- J., Læge, Gylling.
Edinger, Overretssagfører, Nørregade 39, Kbh.
Ellehøj, Proprietær, Hammerhus pr. Merløse.
Esbjerg Centralbibliotek.
Fadum, P., Lærer, Holsted, Næstved.
Falk-Jensen Forp., Drosselvej 5, Frederiksberg.
Gjellerup, Jul., Forlag, Sølvgade 87.
Gregersen, Lærer, Jerslev Højsk., Egebjerg.
Göteborgs och Bohusläns Folkemindesforening, Göteborg.
Götzsche, Lektor, Herlufsholm.
Hansen, J., pens. Lærer, Haslev.
- Kr., Statskonsulent, Lyngby.
Herboe, pens. Lærer, Lille Næstved.
Howden-Rønnekamp, Kammerherreinde, Sorø.
Institut f. nordisk Etnologi v. Åbo Akademi, Åbo, Finland.
Jensen, Axel P., Lærer, Allerslev Skole, Lejre.
- J. P., Maler, Bakkeh., Haslev.
Jørgensen, Bankbestyrer, Aalborg.
- S., Lærer, St. Jørg., Taareby Skole, Sølsted.
Kgl. Bibliotek ved Boghdl. Haase, Løvstræde 2, København.
Køge Folkebibliotek.
Landsarkivet for Sjæll., Jagtv. 10, Kbh.
Landsarkivet for Fyen, Odense.
Langballe, O., Arkitekt, Køge.
Larsen, J., Gdr., Braaby.
Lundby, J. T., Prof., Upsalag. 6^a, Kbh.
Meinertsen, Provst, Haslev.
Nationalmuseets 2. Afd., Kbh.
Nielsen, Andrup, Købmand, Haslev.
- H. P., pens. Lærer, Herluf Trollesgade 7^a, København.
Odense Centralbibliotek.
Porst, Redaktør, Frederiksborggade 22, København K.
Rasmusen, Forp., Spjellerup pr. Hylinge.
Rasmussen, C. R., Gdr., Lysholms Alle Haslev.
Reitzels Boghandel, København.
Rigsarkivet, København.
Stevns, Ole, Dyrhaven, Aabenraa.

- Statens Lærerhøjskole, Odensegade 14, Kbh.
Sønderjydske Landsbibliotek, Aabenraa
Svendborg By- og Amts Bibliotek.
Statsbiblioteket, Aarhus.
Statens Bibliotekstilsyn, Studiestræde 38, København.
Svenska Landsmål, J. A. Lundel, Upsala.
Tange, H., Sagfører, Aars.
Universitetsbiblioteket, Kiel.
- Vedsmann, Skoleinspektør, Franklingsgade 4, København Ø.
- Hedin, Bredgade 56 St., Kbh.
Universitetsbiblioteket, Lund, Sverige
— Upsala.
— København.
Willadsen, Poul, Rosenlund, Østerbrogade 88a, København.
Ødum, Frue, Sølvgade 9, Kbh.
Ørum, Direktør, Elektricitetsv., Haslev
-

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Søholm, ved stud. jur. <i>Niels Spølling</i> , Køge	3
En Beretning om Forholdene paa Gjorslev-Eggen for hundrede Aar siden, ved cand. mag. <i>Poul Møller</i>	21
Næstved-Billedskæreren Abel Schrøder den Yngre, af <i>R. Berg</i>	25
Stensved, af <i>Henrik Larsen</i>	43
Fra den gamle Maltkølle, af Forstander <i>O. P. Jensen</i>	61
En gammel Bryllupsskik i Østsjælland, af Forstander <i>O. P. Jensen</i>	65
Christian Henrik Brasch, Vemmetoftes Historiker, af <i>August F. Schmidt</i>	67
Skovklosters Forhold til Næstved i Middelalderen, af Lektor <i>H. J. Helms</i> , Herlufsholm	75
Aarsberetning fra Formanden	121
Medlemsliste	124
